

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2017

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Altmış altıncı buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks:(99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərarları

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 460.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 14 iyul 2016-cı il tarixli qərar	5
“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin bəzi müddəaları baxımından şərh edilməsinə dair 2 sentyabr 2015-ci il tarixli qərar.....	26
Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 3 sentyabr 2015-ci il tarixli qərar.....	54
Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 16 oktyabr 2015-ci il tarixli qərar	73
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 271.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 158.2 və 158.4-cü maddələri baxımından şərh edilməsinə dair 3 noyabr 2015-ci il tarixli qərar	87
Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair 23 fevral 2016-cı il tarixli qərar	106
Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 17 mart 2016-cı iltarixli qərar	128

II hissə

Məqalələr

Fərhad Abdullayev– Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasından 19 il keçir	159
---	-----

III hissə

Tədbirlər, Səfərlər	172
---------------------------	-----

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin
460.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair**

14 iyul 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Teymur Ocaqverdovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Xəyalə Cəmilovanın, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İsmayıl Xəlilovun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Bank nəzarətinin hüquqi təminat şöbəsinin rəisi Ələkbər İsmayılzadənin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 460.1-ci maddəsinin “öhdəliklərin icrası müqavilədə nəzərdə tutulan digər üsullarla təmin edilə bilər” müddəasının şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi icraatında olan “Kredo Bank” Acıq Səhmdar Cəmiyyətinin 1 Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinə və “Aydıda Sənayə LTD” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinə qarşı kredit müqaviləsinin ləğv edilməsi, əsas, faiz borclarının və dəbbə pulunun tutulması və s. tələblərinə dair işlə bağlı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 460.1-ci maddəsinin “öhdəliklərin icrası müqavilədə nəzərdə tutulan digər üsullarla təmin edilə bilər” müddəasının həmin Məcəllənin 389-cu maddəsinin tələbləri baxımından şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, Mülki Məcəllənin 460.1-ci maddəsinə əsasən öhdəliklərin icrası girov, dəbbə pulu, borclunun əmlakının saxlanması, zəminlik, qarantıya, beh ilə və bu Məcəllədə və ya müqavilədə nəzərdə tutulan digər üsullarla təmin edilə bilər. Lakin qanunvericilikdə tərəflər arasında əsas müqavilə olduğu təqdirdə öhdəliyin təmin edilməsinin digər üsullarının nəzərdə tutulmaması, belə təmin etmə üsullarının tərəflər arasında əvvəlcədən bağlanan əsas müqavilədə öz əksini tapması, yaxud həmin təmin etmə üsullarına dair ayrıca müqavilənin bağlanmalı olub-olmaması təcrübədə çətinliklər yaradır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün mülki qanunvericiliyin əqd, öhdəlik, müqavilə, müqavilə azadlığı, müqavilə öhdəlikləri, öhdəliyin icrasını təmin etmə üsullarına dair müddələrinin əlaqəli şəkildə təhlil edilməsini zəruri hesab edir.

Mülki Məcəllənin 324.1-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, əqd mülki hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsinə, dəyişdirilməsinə və ya xitamına yönəldilmiş birtərəfli, ikitərəfli və ya çoxtərəfli iradə ifadəsidir.

Bu Məcəlləyə və ya tərəflərin razılaşmasına uyğun olaraq bağlanması üçün bir tərəfin iradə ifadəsinin zəruri və yetərli olduğu əqd birtərəfli əqddir. Müqavilənin bağlanması üçün iki tərəfin razılaşdırılmış iradə ifadəsi (ikitərəfli əqd) və ya üç və ya daha çox tərəfin razılaşdırılmış iradə ifadəsi (çoxtərəfli əqd) zəruridir (Mülki Məcəllənin 324.3 və 324.4-cü maddələri).

Mülki hüquq münasibətlərinin əhatəli və aparıcı sahələrindən biri öhdəlik hüququdur. Öhdəlik isə iqtisadi dövriyyə iştirakçılarının öhdəlik hüququ normaları ilə tənzimlənən qarşılıqlı əlaqələridir.

Mülki Məcəllənin 385.1-ci maddəsinə görə öhdəliyə əsasən bir şəxs (borclu) başqa şəxsin (kreditorun) xeyrinə müəyyən hərəkəti etməlidir, məsələn, pul ödəməli, əmlak verməli, iş görməli, xidmətlər göstərməli və ya müəyyən hərəkətdən çəkinməlidir, kreditorun isə borcludan vəzifəsinin icrasını tələb etmək hüququ vardır.

Maddənin mətnindən və mahiyyətindən görüldüyü kimi, öhdəliyin predmetini pulun ödənilməsi, əmlakın verilməsi, işin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi və ya müəyyən hərəkətdən çəkinmək kimi konkret hərəkət və ya hərəkətsizlik təşkil edir.

Mülki Məcəllənin 386.1-ci maddəsi bəzi istisnalarla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilənin bağlanmalı olduğunu müəyyən edir. Həmin maddədə nəzərdə tutulmuşdur ki, öhdəliyin zərər vurulması, əsassız varlanma və ya bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş digər əsaslar nəticəsində əmələ gəlməsi halları istisna olmaqla, öhdəliyin əmələ gəlməsi üçün onun iştirakçıları arasında müqavilə olmalıdır, yəni borclunun kreditor qarşısında olan öhdəliyi müqavilə ilə müəyyən edilməlidir.

Müqavilənin anlayışı Mülki Məcəllənin 389.1-ci maddəsində verilmişdir. Həmin maddəyə görə mülki hüquq və vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi, dəyişdirilməsi və ya xitamı haqqında iki və ya bir neçə şəxsin razılaşması müqavilə sayılır.

Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, müqavilə hər şeydən əvvəl ikitərəfli və ya çoxtərəfli əqddir. Məhz buna görə də Mülki Məcəllənin 389.2-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, müqavilələrə iki və çoxtərəfli əqdlərə dair qaydalar tətbiq edilir. Beləliklə, müqavilə yalnız tərəflərin iradə sərbəstliyinə əsaslanı bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 15-ci maddəsinin II hissəsinə, 29-cu maddəsinin II hissəsinə və 59-cu maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında dövlət, xüsusi və bələdiyyə mülkiyyəti eyni qaydada tanınır və qorunur, mülkiyyətin toxunulmazlığına, həmçinin azad sahibkarlıq fəaliyyətinə və qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul olmaq hüququndan irəli gələn mülki dövriyyədə müqavilə azadlığına zəmanət verilir.

Konstitusiyanın göstərilən müddəalarına uyğun olaraq hüquqi dövlətdə mülki dövriyyə sahəsində hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi hər kəsin qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, mülkiyyətin toxunulmazlığı və müqavilə azadlığı, bu münasibətlərin subyektlərinin hüquqi statusunu müəyyənləşdirərkən ictimai və xüsusi maraqların taraz-

lığı, onların hüquqlarının həyata keçirilməsi və mümkün məhdudlaşdırma şərtlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı mütənəsiblik və tarazlıq meyarlarının gözlənilməsi prinsiplərinə əsaslanmalıdır.

Təsadüfi deyildir ki, Mülki Məcəllənin 1-ci maddəsində bu Məcəllənin məqsədinin üçüncü şəxslərin hüquqlarına xələl gətirmədən mülki dövriyyənin azadlığını onun iştirakçılarının bərabərliyi əsasında təmin etmək olduğu, əsas vəzifələr sırasında isə sərbəst bazar iqtisadiyyatının inkişafına şərait yaratmaq, sahibkarlıq fəaliyyətini dəstəkləmək olduğu göstərilmiş, mülki hüquq subyektlərinin iradə sərbəstliyi və müqavilə azadlığı prinsipləri isə mülki qanunvericiliyin başlıca prinsipləri sırasında nəzərdə tutulmuşdur (Mülki Məcəllənin 6.1.2 və 6.1.5-ci maddələri).

Mülki hüquq subyektlərinin iradə sərbəstliyi olmadan azad sahibkarlıq fəaliyyəti və sərbəst bazar iqtisadiyyatından bəhs etmək mümkün deyil.

Buna görə də, Mülki Məcəllədə təsbit olunmuşdur ki, fiziki və hüquqi şəxslər mülki hüquqları öz mənafelərini gerçəkləşdirmək üçün iradələrinə uyğun olaraq əldə edir və həyata keçirirlər. Onlar müqavilə əsasında öz hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirməkdə və qanunvericiliyə zidd olmayan hər hansı müqavilə şərtləri qoymaqda sərbəstdirlər (Mülki Məcəllənin 6.2-ci maddəsi).

Mülki Məcəllənin 390-cı maddəsində müəyyən edilən müqavilə azadlığı Konstitusiyanın 29-cu və Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət, eləcə də Konstitusiyanın 59-cu maddəsində təsbit edilmiş azad sahibkarlıq hüquqlarının reallaşdırılması elementlərindən biri kimi çıxış edir. Qanunun həmin tələbi fiziki və hüquqi şəxslərə azad surətdə müqavilələr bağlamaq və bu müqavilələrin məzmununu müəyyənləşdirmək təminatı verir. Müqavilə azadlığının məzmununu formalaşdıran elementlər sırasında seçdiyi kontragentlə müqavilə bağlamaq (və ya bağlamamaq), onun növü və formasını, habelə bağlanan müqavilənin şərtlərini, o cümlədən müvafiq qiymətləri müəyyən etmək azadlığını qeyd etmək olar.

Qanunvericilik bu azadlıqları mülki dövriyyə iştirakçalarına təqdim edərkən hüququn ümumi prinsipinə müvafiq olaraq onların vicdanlı olmaları ehtimalından çıxış etmişdir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 14-cü və Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 390-cı maddələrinin şərh edilməsinə dair” 12 mart 2012-ci il tarixli Qərarı).

Digər tərəfdən, müqavilə məzmununun müəyyənləşdirilməsi azadlığı heç də o demək deyildir ki, tərəflər arasında bağlanan müqavilədə əl-

də olunmuş bütün razılaşmaların etibarlılığı sübhə altına alına bilməz. Burada əqdlərin etibarsızlığına dair Mülki Məcəllənin 339, 340-342, 344-cü maddələrinin, müqavilələrin standart şərtlərinə dair isə 417-420-ci maddələrinin müddəaları nəzərə alınmalıdır. Göstərilən prinsip Mülki Məcəllənin 390.5-ci maddəsində təsbit olunmuşdur.

Mülki Məcəllənin 390-cı maddəsinin məzmununa əsasən fiziki və hüquqi şəxslər müqavilə əsasında öz hüquq və vəzifələrinin, həmçinin müqavilənin qanuna zidd olmayan istənilən şərtinin müəyyən edilməsində sərbəstdirlər.

Mülki Məcəllənin 390.5-ci maddəsinə görə isə müqavilə şərtləri tərəflərin istəyi ilə müəyyənləşdirilir, amma müvafiq şərtin məzmununun bu Məcəllədə göstəriləyi hallar istisna təşkil edir.

İradə sərbəstliyi və müqavilə azadlığı əsas mülki hüquqlar sırasında olmaqla mülki hüquqların maneəsiz həyata keçirilməsi, pozulmuş hüquqların bərpası və mülki hüquqların məhkəmə müdafiəsi prinsipləri ilə ayrılmaz hüquqi vəhdət təşkil edirlər.

Beləliklə, mülki hüquq subyektləri öz hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirməkdə və qanunvericiliyə zidd olmayan hər hansı müqavilə şərtləri qoymaqda sərbəstdirlər. Bu hüquqa yalnız qanunla dövlət və ictimai təhlükəsizliyin, ictimai qaydanın, cəmiyyətin sağlamlığının və mənəviyyatının qorunması, digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının, şərtinin və təmiz adının müdafiəsi üçün zəruri olduğu həddə məhdudiyət qoyula bilər (Mülki Məcəllənin 6.3-cü maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin qeyd edir ki, mülki dövriyyənin sabitliyini təmin edən və fəaliyyət göstərməsi üçün əsas şərtlərdən biri mülki hüquq subyektlərinin müqavilələrdən irəli gələn öhdəlikləri vicdanla və lazımınca yerinə yetirmələrindən ibarətdir.

Mülki Məcəllənin 6-cı maddəsində sadalanan mülki qanunvericiliyin prinsipləri sırasına vicdanlılıq prinsipi daxil olmasa da, bu prinsip Mülki Məcəllənin ayrı-ayrı normalarında mülki hüquqların həyata keçirilməsinin və müdafiəsinin hədlərini müəyyən edən qaydalarda nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Mülki Məcəllənin 5.3-cü maddəsinə görə mülki hüquq münasibətlərinin subyektləri öz hüquq və vəzifələrini vicdanla həyata keçirməyə borcludurlar. Həmin Məcəllənin 16.1-ci maddəsində müəyyən olunmuşdur ki, fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız və yalnız başqa şəxsə ziyan vurmaq niyyəti ilə həyata keçirdikləri hərəkətlərə, habelə hüquqdan digər formalarda sui-istifadə edilməsinə yol verilmir.

Mülki Məcəllənin 425-ci maddəsinə görə öz hüquqlarını həyata keçirərkən və vəzifələrini icra edərkən tərəflərdən hər biri vicdanlılığın

tələb etdiyi tərzdə, yeni şərtləşdirilmiş vaxtda və yerdə lazımı şəkildə, öhdəliyin şərtlərinə və bu Məcəllənin tələblərinə müvafiq surətdə, belə şərtlər və tələblər olmadıqda isə işgüzar adətlərə və ya adətən irəli sürülən digər tələblərə müvafiq surətdə hərəkət etməlidir. Öhdəlikləri icra edərkən tərəflər müqavilənin yerinə yetirilməsinə zəmin yaratmaq üçün birgə hərəkət etməli və müqavilənin məqsədinə çatmağa maneçilik törədə biləcək və ya öhdəliklərin icrasını təhlükəyə məruz qoya biləcək hər cür hərəkətlərdən çəkinməlidirlər.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericilik sisteminə vicdanlılıq ümumi prinsip kimi mülki hüquq subyektləri üçün öz hüquq və vəzifələrini vicdanla yerinə yetirmək öhdəliyini nəzərdə tutur və istənilən mülki hüquq normasının tətbiqi zamanı bu prinsipin tələbləri nəzərə alınmalıdır.

Öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi mülki hüququn tərkib hissəsi olan öhdəlik hüququnun ənənəvi institutlarından biridir. Beh, dəbbə pulu, zəminlik və girov kimi öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üsulları hələ Roma hüququna bəlli idi. Onların istifadəsinin vacibliyi onunla izah olunurdu ki, kreditor öhdəliyin icra olunmasında və öhdəliyin icra olunmaması halında tələb etmək hüququ yaranan zərərin müəyyən edilməsində maraqlıdır. Nəhayət kreditor maraqlıdır ki, borclu, öhdəliklərin icra olunmaması və ya lazımcıca icra olunmaması halında onun üçün əlverişli olmayan nəticələrə səbəb olma qorxusu ilə öhdəlikləri vaxtında icra etsin.

Qüvvədə olan Mülki Məcəllədə öhdəliklərin icrasının təmin edilməsinin ənənəvi üsulları, yəni dəbbə pulu, zəminlik, beh və girov ilə yanaşı, əvvəlki mülki qanunvericiliyə bəlli olmayan iki yeni üsul – qarantıya (Mülki Məcəllənin 478-ci maddəsi) və borclunun əmlakının saxlanması (Mülki Məcəllənin 468-ci maddəsi) əks olunur. Göstərilən bütün üsullar borcluya təsir səviyyəsinə və borcluya öhdəliyi lazımı şəkildə icra etdirmək məqsədinə nail olmaq metoduna görə bir-birindən fərqlənirlər. Bu səbəbdən də kreditor tərəfindən öhdəliyin icra olunması üsulu borclunun gələcək davranışından asılı olaraq seçilir. Bununla əlaqədar olaraq, öhdəliyin icra olunmasının bu və ya digər üsulunun xüsusiyyətlərini və bu üsulun konkret şəraitə tətbiq olunma imkanlarını nəzərə almaq böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Öhdəliklərin icrasının Mülki Məcəllənin 460.1-ci maddəsində sadalanan təmin edilməsi üsullarının hər hansı biri ilə təmin olunması həmçinin borclu (və ya borclunun öhdəliklərini təmin edən hər hansı başqa şəxs) ilə kreditor arasında öhdəlik münasibətləri yaradır. Lakin bu öhdə-

liklər xüsusi növ öhdəliklərdir. Onların özəlliyi təmin olunan öhdəliyə (əsas öhdəliyə) münasibətdə (qarantıya istisna olmaqla) əlavə (aksesor) xarakter daşımından ibarətdir.

Belə öhdəliklərin əsas öhdəliyə münasibətdə əlavə öhdəlik olmaq xüsusiyyəti mülki və digər qanunvericilikdə əks olunan bir çox hallarda özünü büruzə verir.

Birincisi, əsas öhdəliyin etibarsızlığı onu təmin edən əlavə öhdəliyin etibarsızlığına səbəb olur, əlavə öhdəliyin icrasını təmin etmək barədə razılığın etibarsızlığı isə əsas öhdəliyin etibarlılığına təsir etmir.

İkincisi, əlavə öhdəlik kreditorun hüquqlarının digər şəxsə keçəcəyi təqdirdə (məsələn, əsas öhdəlik üzrə tələbin güzəşt edilməsi zamanı) əsas öhdəliyin aqibətini təqib edir.

Üçüncüsü, əsas öhdəliyə xitam verilməsi, bir qayda olaraq, əlavə öhdəliyin təmin olunmasına da xitam verir.

Burada nəzərə alınmalıdır ki, öhdəliklərin icrasını təmin edən üsul kimi nəzərdə tutulan qarantıya aksesor öhdəlik funksiyasına malik deyildir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 480-ci maddəsinə görə qarantın benefisiar qarşısında qarantıya ilə nəzərdə tutulan öhdəliyi müstəqil öhdəlikdir və icrasının təminatı üçün verildiyi əsas öhdəlikdən, hətta qarantıya da bu öhdəliyə istinad edilsə belə, asılı deyildir.

Öhdəliyin təmin olunması üzrə qüvvədə olan Mülki Məcəllədə nəzərdə tutulan müddəalarla əvvəlki qanunvericilikdə mövcud olmuş müddəalar arasındakı prinsipial fərq ondan ibarətdir ki, qüvvədə olan qanunvericilikdə həm qanunla, həm də müqavilə ilə öhdəliyin təmin olunmasının digər üsulları da nəzərdə tutula bilər. Mülki Məcəllədə öhdəliyin icrasının təmin olunmasının digər üsulları barədə hər hansı müddəa öz əksini tapmamışdır.

Digər üsullar sırasında bəzi nəğdsiz ödəmə vasitələrini – akkredetiv, inkasso, akseptiz çıxarış, əvvəlcədən ödəmə və s. göstərmək olar. Bir sıra müqavilə növləri, məsələn, sığorta, kredit, lizinq müqavilələri də müəyyən təminat xüsusiyyətlərinə malikdir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinin, 15-ci maddəsinin II hissəsinin, 29-cu maddəsinin II hissəsinin və 59-cu maddəsinin müddəalarını və Mülki Məcəllənin 389 və 390-cı maddələrinin tələblərini nəzərə alaraq, mülki hüquq subyektləri mülki qanunvericiliyin tələblərinə zidd olmayan həmin Məcəllənin 460.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrasının təmin edilməsinin digər üsu-

lunu da öz aralarında iradə sərbəstliliyi prinsipinə uyğun olaraq, əsas müqavilə ilə yanaşı ayrıca bağlanan müqavilədə müəyyən edə bilirlər.

Üçüncü şəxsın verdiyi zəmanət məktubunun birtərəfli əqd olaraq öhdəliyin icrasının digər təmin etmə üsulu kimi çıxış edib-etməsinə dair müraciətdə qaldırılan məsələ ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, birtərəfli əqdlərə, zəminlik müqaviləsinə, müqavilənin mühüm şərtləri barəsində razılaşmaya və müqavilənin formasına aydınlıq gətirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 470.1, 470.2 və 471-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 4 sentyabr 2012-ci il tarixli Qərarında əsas öhdəliyin icrasını təmin edən zəminlik müqaviləsinin hüquqi təbiətini açıqlayan hüquqi mövqələr formalaşdırmışdır.

Bunun davamı olaraq qeyd edilməlidir ki, zəminlik müqaviləsi birtərəfli, konsensual müqavilə olmaqla kreditorla zəmin arasında əsas öhdəliyə münasibətdə əlavə aksesör öhdəliklər yaradır.

Qeyd edildiyi kimi, Mülki Məcəllənin 324.2 və 324.3-cü maddələrinə əsasən əqdlər birtərəfli və ya müqavilə şəklində (ikitərəfli və ya çoxtərəfli) ola bilər. Mülki Məcəlləyə və ya tərəflərin razılaşmasına uyğun bağlanması üçün bir tərəfin iradə ifadəsinin zəruri və yetərli olduğu əqd birtərəfli əqddir.

Öz təbiətinə və ya tərəflərin razılaşmasına əsasən əqdlər əvəzli və əvəzsiz kimi fərqləndirilir.

Əvəzli əqd üzrə tərəflərdən birinin müəyyən hərəkət etmək vəzifəsi qarşı tərəfin ona münasib olaraq maddi və ya digər fayda vermək vəzifəsi ilə şərtlənir. Əvəzli əqdlər yalnız ikitərəfli və çoxtərəfli əqdlər ola bilər.

Əvəzsiz əqdlər üzrə isə bir tərəfin digər tərəfin xeyrinə hərəkəti sonuncuda heç bir vəzifə yaratmır. Əvəzsiz əqdlərə bütün birtərəfli əqdlər aiddir.

Zəminlik müqaviləsi əvəzsizdir. Zəminlik müqaviləsinin birtərəfli xarakteri o anlamı ifadə edir ki, bu müqavilə ilə təmin olunan əsas öhdəlik üzrə kreditorun yalnız hüquqları, yəni əvəzində heç bir öhdəlik daşımada zəminin öhdəliyi icra etməyən borcluya görə məsuliyyət daşımamasını tələb etmək hüququ, zəminin isə yalnız öhdəlikləri, yəni əvəzində hər hansı hüquq əldə etmədən borclu tərəfindən təmin olunmalı öhdəliyin tam və ya hissələrlə icra olunmasına görə məsuliyyət daşımaq öhdəliyi vardır.

Bununla belə, mülki qanunvericiliyə görə zəminlik hər zaman məhz müqavilə hesab edilmişdir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 470-ci maddəsinə əsasən zəminlik müqaviləsi üzrə zəmin başqa şəxsin kreditoru qarşısında həmin şəxsin öz öhdəliyini tamamilə və ya hissə-hissə icra etməsi üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürür.

Göründüyü kimi, zəminlik ona görə müqavilə hesab edilir ki, o, ən azı iki tərəfin iradə ifadəsinin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Zəminlik müqaviləsinin bağlanmasına dair təşəbbüsün əsasən zəmin tərəfindən irəli sürülməsinə baxmayaraq, kreditör hər hansı səbəbdən (əmlak və ya şəxsi xarakterli) öhdəliyin icrasına zəmin qismində göstərilən konkret şəxsin çıxış etməsinə etiraz edə bilər. Belə olan halda, birtərəfli zəminliyin hər hansı bir hüquqi qüvvəsi olmayacaqdır.

Mülki Məcəllənin 405-ci maddəsinə uyğun olaraq tərəflər müqavilənin bütün mühüm şərtləri barədə tələb olunan formada razılığa gəlməlidirlər. Müqavilənin tələb olunan formaları isə Mülki Məcəllənin 406-cı maddəsində müəyyən edilmişdir.

Mülki Məcəllənin 406.1-ci maddəsinə əsasən müqavilə əqdlərin bağlanması üçün nəzərdə tutulan hər hansı formada bağlana bilər, bu şərtlə ki, bu Məcəllədə həmin növ müqavilə üçün müəyyən forma təyin edilməsin.

Əqdlərin bağlanması üçün formalar Mülki Məcəllənin 329-cu maddəsində göstərilmişdir.

Mülki Məcəllə ilə müəyyən edilmiş formalar, belə formalar müəyyən edilmədikdə isə tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə şərtləşdirilmiş formaya riayət edilməlidir. Əqdlər şifahi və ya yazılı (sadə və ya notarial) formada bağlanır (Mülki Məcəllənin 329.1 və 329.2-ci maddələri).

Şifahi müqavilə onu bağlamaq iradəsi şəxsin rəftarından məlum olduqda bağlanmış hesab olunur.

Yazılı müqavilə isə onun məzmununu ifadə edən onu bağlayan şəxslər tərəfindən imzalanmış sənədin tərtibi ilə bağlanır.

Mülki Məcəllənin 471-ci maddəsinə əsasən zəminlik müqaviləsi yazılı formada bağlanmalıdır. Yazılı formaya riayət edilməməsi zəminlik müqaviləsinin etibarsızlığına səbəb olur.

Beləliklə, qanunvericiliyin tələblərinə görə zəminlik müqaviləyə əsaslanan öhdəlikdir. Bunun nəticəsində zəminliyin yaranması və etibarlılığı hər hansı müqavilə öhdəliyinin yaranması və etibarlılığı üçün zəruri olan bütün şərtlərin mövcudluğunu tələb edir. Buna görə də zəminlik öhdəliyi şərtsizdir, öhdəliyin icrasından birtərəfli imtina və onun şərtlərinin birtərəfli qaydada dəyişdirilməsi yolverilməzdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Mülki Məcəllənin 386, 470 və 471-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız tərəflər arasında yazılı formada bağlanmış zəminlik müqaviləsi əsas öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üçün kimi qəbul oluna bilər.

Məhkəmə təcrübəsində zəminlik müqaviləsi ilə bağlı qanunvericilik normalarının tətbiqində müxtəlif yanaşmaların mövcud olmasını nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, zəminliklə əlaqədar mülki dövrüyyənin sabitliyini təmin etmək məqsədilə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeləri bu Qərardan sonra yaranan münasibətlərə şamil olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinin, 15-ci maddəsinin II hissəsinin, 29-cu maddəsinin II hissəsinin və 59-cu maddəsinin müddəalarını və Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 389 və 390-cı maddələrinin tələblərini nəzərə alaraq, mülki hüquq subyektləri mülki qanunvericiliyin tələblərinə zidd olmayan həmin Məcəllənin 460.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrasının təmin edilməsinin digər üsulunu öz aralarında iradə sərbəstliyi prinsipinə uyğun olaraq, əsas müqavilə ilə yanaşı ayrıca bağlanmış müqavilədə müəyyən edə bilərlər.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 386, 470 və 471-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq, yalnız tərəflər arasında yazılı formada bağlanmış zəminlik müqaviləsi əsas öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üsulu kimi qəbul oluna bilər.

3. Bu Qərarın 2-ci bəndinin müddəaları yalnız bu Qərardan sonra yaranmış münasibətlərə şamil olunmalıdır.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании некоторых положений статьи 460.1
Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики**

14 июля 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Теймура Оджагвердова,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Сумгайытского апелляционного суда Хаялы Джамиловой, заместителя заведующего отделом Экономического законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Ровшана Мурадова,

специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Ильгара Дамирова, судьи Бакинского апелляционного суда Исмаила Халилова, начальника отдела Правового обеспечения банковского надзора Центрального банка Азербайджанской Республики Алекпера Исмаилзаде,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело на основании обращения Сумгайытского апелляционного суда о толковании положения “исполнение обязательств может обеспечиваться другими способами, предусмотренными договором” статьи 460.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи Р.Гваладзе по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

УСТАНОВИЛ:

Сумгайытский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) в связи с имеющимся в его производстве делом относительно требований Открытого Акционерного Общества “Kredo Bank” к Обществу с ограниченной ответственностью “Aysu Qida Sənaуə LTD” и Обществу с ограниченной ответственностью “Aуqida Sənaуə LTD” о расторжении кредитного договора, взыскании основного долга, долга по процентам и неустойки и др. требований, просил дать толкование положению “исполнение обязательств может обеспечиваться другими способами, предусмотренными договором” статьи 460.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский Кодекс) с точки зрения требований статьи 389 данного Кодекса.

В обращении указывается, что согласно статье 460.1 Гражданского Кодекса исполнение обязательств может обеспечиваться залогом, неустойкой, удержанием имущества должника, поручительством, гарантией, задатком и другими способами, предусмотренными настоящим Кодексом или договором. Однако при наличии основного договора между сторонами, законодательство не предусматривает других способов обеспечения обязательства, что создает на практике трудности как-то: должны ли такие способы обеспечения найти отражение в заранее заключенном между сторонами основном договоре, или необходимо заключить отдельный договор относительно данных способов обеспечения.

Для внесения ясности в вопрос, поднятый в обращении, Пленум Конституционного Суда считает необходимым проанализировать во взаимосвязи положения гражданского законодательства относительно сделок, обязательств, договоров, свободы договоров, договорных обязательств, способов обеспечения исполнения обязательств.

В статье 324.1 Гражданского Кодекса установлено, что сделкой является одностороннее, двустороннее или многостороннее выражение воли, направленное на установление, изменение или прекращение гражданских правоотношений.

Односторонней является сделка, для совершения которой в соответствии с настоящим Кодексом или соглашением сторон необходимо и достаточно выражения воли одной стороны. Для заключения договора необходимо выражение согласованной воли двух сто-

рон (двусторонняя сделка) либо трех или более сторон (многосторонняя сделка) (статьи 324.3 и 324.4 Гражданского Кодекса).

Одним из ведущих и всеобъемлющих сфер гражданских правоотношений является обязательственное право. Обязательство это взаимосвязь участников экономического оборота, регулируемого нормами обязательственного права.

Согласно статье 385.1 Гражданского Кодекса по обязательству одно лицо (должник) обязано в пользу другого лица (кредитора) совершить определенное действие, такое, как уплата денег, передача имущества, выполнение работ, оказание услуг либо уклониться от определенного действия, а кредитор имеет право требовать от должника исполнения обязанностей.

Как видно из содержания и сути статьи предметом обязательства является конкретное действие или бездействие, такое как уплата денег, передача имущества, выполнение работ, оказание услуг либо уклонение от определенного действия.

Статья 386.1 Гражданского Кодекса с некоторыми исключениями, устанавливает заключение договора для возникновения обязательства между его участниками. В данной статье предусмотрено, что для возникновения обязательства должен существовать договор между его участниками, за исключением случаев, когда обязательство возникает вследствие причинения вреда, неосновательного обогащения или других оснований, предусмотренных настоящим Кодексом, то есть обязательство должника перед кредитором должно устанавливаться договором.

Понятие договора дано в статье 389.1 Гражданского Кодекса. Согласно данной статье договором признается соглашение двух или нескольких лиц об установлении, изменении или прекращении гражданских прав и обязанностей.

Как видно из содержания статьи, договор это, прежде всего двусторонняя или многосторонняя сделка. Именно поэтому в статье 389.2 установлено, что к договорам применяются правила о двух и многосторонних сделках. Таким образом, договор может быть основан только на свободе волеизъявления сторон.

Согласно частям I и II статьи 13, части II статьи 15, части II статьи 29 и статье 59 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) в Азербайджанской Республике государственная, частная и муниципальная собственность одинаково признаются и охраняются, гарантируется неприкосновенность собственности, а также свобода договора в гражданском обороте, вытекающая

из права заниматься свободной предпринимательской или иной не запрещенной законом экономической деятельностью.

В соответствии с указанными положениями Конституции в правовом государстве, регулирование правоотношений в области гражданского оборота, должно основываться на принципах равенства каждого перед законом и судом, неприкосновенности собственности и свободы договора, сбалансированности общественных и частных интересов при установлении правового статуса субъектов данных отношений, соблюдения критериев пропорциональности и сбалансированности при реализации их прав и установлении условий возможного ограничения.

Неслучайно, в статье 1 Гражданского Кодекса указано, что целью настоящего Кодекса является обеспечение свободы гражданского оборота на основе равенства его участников без причинения ущерба правам третьих лиц, в числе основных задач, отмечены создание условий для развития свободной рыночной экономики, поддержка предпринимательской деятельности принципы же свободы волеизъявления субъектов гражданского права и свободы договора предусмотрены в ряду главных принципов гражданского законодательства (статьи 6.1.2 и 6.1.5 Гражданского Кодекса).

Без свободы волеизъявления субъектов гражданского права не возможно говорить о свободной предпринимательской деятельности и свободной рыночной экономики.

Поэтому в Гражданском Кодексе закреплено, что физические и юридические лица приобретают и осуществляют гражданские права для реализации своих интересов в соответствии со своей волей. Они свободны в определении своих прав и обязанностей на основе договора и в выдвигании каких-либо договорных условий, не противоречащих законодательству (статья 6.2 Гражданского Кодекса).

Установленная в статье 390 Гражданского Кодекса свобода договора выступает в качестве одного из элементов реализации предусмотренного в статье 29 Конституции и статье 152.1 Гражданского Кодекса права собственности, также закрепленной в статье 59 Конституции права на свободу предпринимательства. Данное требование Закона гарантирует физическим и юридическим лицам свободно заключать договоры и определять их содержание. В числе элементов, формирующих содержание свободы договора можно отметить свободу заключения (или незаключения) договора с выбранным контрагентом, установления его вида и формы, также условий заключенного договора, в том числе соответствующих цен.

Предоставляя участникам гражданского оборота эти свободы, законодательство исходило из предположения их добросовестности в соответствии с общим принципом права (Постановление Пленума Конституционного Суда “О толковании статьи 14 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики и статьи 390 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики” от 12 марта 2012 года).

С другой стороны, свобода определения содержания договора отнюдь не означает, что действительность всех соглашений достигнутых в заключенном сторонами договоре не может быть подвергнута сомнению. Здесь следует учесть положения статей 339, 340-342, 344 Гражданского Кодекса относительно недействительности сделок и положения статей 417-420 о стандартных условиях договора. Указанный принцип закреплен в статье 390.5 Гражданского Кодекса.

Согласно содержанию статьи 390 Гражданского Кодекса физические и юридические лица свободны при установлении своих прав и обязанностей на основании договора, а также не противоречащего закону любого условия договора.

На основании статьи 390.5 Гражданского Кодекса условия договора определяются по усмотрению сторон, кроме случаев, когда содержание соответствующего условия предписано настоящим Кодексом.

Свобода волеизъявления и свобода договора находясь в числе основных гражданских прав, образуют неразрывное правовое единство с принципами беспрепятственного осуществления гражданских прав, восстановления нарушенных прав и судебной защиты гражданских прав.

Таким образом, субъекты гражданского права свободны при определении своих прав и обязанностей и выдвижении не противоречащих законодательству каких-либо условий договора. Данное право может быть ограничено только законом в пределах необходимом для охраны государственной и общественной безопасности, общественного порядка, здоровья и нравственности общества, защиты прав и свобод, чести и достоинства других лиц (статья 6.3 Гражданского Кодекса).

Пленум Конституционного Суда также отмечает, что одно из основных условий обеспечения стабильности и функционирования гражданского оборота заключается в добросовестном и надлежащем выполнении субъектами гражданского права обязательств, вытекающих из договоров.

Хотя принцип добросовестности не включен в число принципов гражданского законодательства перечисленных в статье 6 Гражданского Кодекса, данный принцип предусмотрен в отдельных нормах Гражданского Кодекса в правилах устанавливающих пределы осуществления и защиты гражданских прав. Так, согласно статье 5.3 Гражданского Кодекса субъекты гражданских правоотношений обязаны добросовестно выполнять свои права и обязанности. В статье 16.1 данного Кодекса установлено, что не допускаются действия физических и юридических лиц, осуществляемые исключительно с намерением причинить вред другому лицу, а также злоупотребление правом в иных формах.

Согласно статье 425 Гражданского Кодекса при осуществлении своих прав и исполнении обязанностей каждая из сторон обязана действовать добросовестно, то есть надлежащим образом, в обусловленное время в обусловленном месте, в соответствии с условиями обязательства и требованиями настоящего Кодекса, а при отсутствии таких условий и требований – в соответствии с обычаями делового оборота или иными обычно предъявляемыми требованиями. При исполнении обязательств стороны в целях создания основы для выполнения договора должны действовать совместно и уклоняться от любых действий, которые могут воспрепятствовать достижению цели договора или поставить под угрозу исполнение обязательств.

Таким образом, в системе гражданского законодательства Азербайджанской Республики, добросовестность, как общий принцип предусматривает для субъектов гражданского права обязательство добросовестного выполнения своих прав и обязанностей и требования данного принципа должны учитываться при применении любой нормы гражданского права.

Обеспечение исполнения обязательств один из традиционных институтов обязательственного права, являющегося составной частью гражданского права. Такие способы обеспечения исполнения обязательств, как задаток, неустойка, поручительство и залог были известны еще из Римского права. Важность их использования объяснялась тем, что кредитор заинтересован в исполнении обязательства и установлении убытка с правом истребования, в случае неисполнения обязательства. Наконец кредитор заинтересован, в том, чтобы должник под страхом того, что неисполнение или ненадлежащее исполнение обязательств может привести к неблагоприятным для него последствиям, своевременно исполнил обязательства.

В действующем Гражданском Кодексе, наряду с традиционными способами обеспечения исполнения обязательств, то есть неустойкой, поручительством, задатком и залогом отражены не известные предыдущему гражданскому законодательству два новых способа – гарантия (статья 478 Гражданского Кодекса) и удержание имущества должника (статья 468 Гражданского Кодекса). Все указанные способы отличаются друг от друга по уровню воздействия на должника и методу достижения цели принуждения должника к надлежащему исполнению обязательства. Поэтому способ исполнения обязательства, выбирается кредитором в зависимости от дальнейшего поведения должника. В этом контексте большое значение представляет учёт особенностей того или иного способа исполнения обязательства и возможностей применения данного способа к конкретным обстоятельствам.

Обеспечение исполнения обязательств одним, из способов обеспечения перечисленных в статье 460.1 Гражданского Кодекса одновременно создает между должником (или каким либо другим лицом, обеспечивающим обязательства должника) и кредитором обязательственные отношения. Однако данные обязательства являются особым видом обязательства. Их особенность заключается в том, что они носят дополнительный (акцессорный) характер в отношении обеспечивающего обязательства (основного обязательства) (за исключением гарантии).

Особенность таких обязательств, как являться дополнительным обязательством в отношении основного обязательства, проявляется в ряде положений, отраженных в гражданском и другом законодательстве.

Во-первых, недействительность основного обязательства становится причиной недействительности обеспечивающего его дополнительного обязательства, а недействительность соглашения об обеспечении исполнения дополнительного обязательства не влияет на действительность основного обязательства.

Во-вторых, дополнительное обязательство преследует участь основного обязательства в случае, когда права кредитора переходят к другому лицу (например, при уступке требования по основному обязательству).

В-третьих, прекращение основного обязательства, как правило, прекращает обеспечение дополнительного обязательства.

Здесь следует учесть, что гарантия предусмотренная, как способ обеспечения исполнения обязательств не обладает функцией акцес-

сорного обязательства. Так, согласно статье 480 Гражданского Кодекса предусмотренное гарантией обязательство гаранта перед бенефициаром является самостоятельным и не зависит от основного обязательства, в обеспечение исполнения которого она выдана, даже если в гарантии содержится ссылка на это обязательство.

Принципиальное отличие между положениями по обеспечению обязательства, предусмотренные в действующем Гражданском Кодексе и положениями, существовавшими в предыдущем законодательстве состоит в том, что в действующем законодательстве, как законом, так и договором могут быть предусмотрены и другие способы обеспечения обязательства. В Гражданском Кодексе нет положения о других способах обеспечения исполнения обязательства.

В числе других способов можно указать некоторые средства безналичного платежа – аккредитив, инкассо, выписка без акцепта, предварительная оплата и пр. Ряд видов договоров, например договор страховки, кредита, лизинга также обладают определенными свойствами обеспечения.

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что принимая во внимание положения частей I и II статьи 13, части II статьи 15, части II статьи 29 и статьи 59 Конституции и требования статей 389 и 390 Гражданского Кодекса субъекты гражданского права наряду с основным договором в соответствии с принципом свободы волеизъявления могут установить между собой в отдельно заключенном договоре не противоречащий требованиям гражданского законодательства другой способ обеспечения исполнения обязательства предусмотренный в статье 460.1 данного Кодекса.

В связи с поднятым в обращении вопросом относительно того выступает ли гарантийное письмо выданное третьим лицом, как односторонняя сделка, в качестве другого способа обеспечения исполнения обязательства Пленум Конституционного Суда считает, что необходимо внести ясность в односторонние сделки, договор о поручительстве, соглашение о важных условиях договора и форму договора.

В Постановлении от 4 сентября 2012 года “О толковании статей 470.1, 470.2 и 471 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики” Пленум Конституционного Суда сформировал правовые позиции, раскрывающие правовую природу договора поручительства, обеспечивающего исполнение основного договора.

В продолжение этого следует отметить, что договор поручительства, являясь односторонним, концептуальным договором создает дополнительное акцессорное обязательство в отношении основного обязательства между кредитором и поручителем.

Как было отмечено, на основании статей 324.2 и 324.3 Гражданского Кодекса сделки могут быть односторонними или в виде договора (двусторонними или многосторонними). Односторонней является сделка, для совершения которой в соответствии с Гражданским Кодексом или соглашением сторон необходимо и достаточно выражения воли одной стороны.

Сделки согласно своей природе или соглашению сторон различают, как возмездные и безвозмездные.

По возмездным сделкам обязанность одной из сторон совершить определенное действие соответственно обуславливается обязанностью противоположной стороны предоставить материальное или иное благо. Возмездные сделки могут быть лишь двусторонними и многосторонними.

По безвозмездным сделкам действие одной стороны в пользу другой не создает обязанностей для последнего. К безвозмездным сделкам относятся все односторонние сделки.

Договор поручительства безвозмезден. Односторонний характер договора поручительства выражается в том, что по основному обязательству обеспеченному данным договором у кредитора имеются только права, то есть право требовать, от поручителя без несения ответственности за неисполнение обязательства должником, без встречных обязательств, а у поручителя – только обязанности, то есть нести ответственность за исполнение должником обеспечиваемого обязательства полностью или по частям без встречных прав.

Вместе с тем, согласно гражданскому законодательству поручительство всегда считалась именно договором.

Так, согласно статье 470 Гражданского Кодекса по договору поручительства поручитель берет на себя ответственность перед кредитором другого лица за исполнение данным лицом своего обязательства полностью или по частям.

Как видно, поручительство признается договором потому, что он предусматривает наличие волеизъявления по меньшей мере двух сторон. Несмотря на то, что инициатива заключения договора поручительства в основном исходит от поручителя, кредитор по какой либо причине (имущественного или личного характера) может возражать против выступления конкретного лица в качестве поручите-

ля исполнения обязательства. В этом случае, одностороннее поручительство не будет иметь никакой правовой силы.

В соответствии со статьей 405 Гражданского Кодекса стороны должны прийти к соглашению в требуемой форме по всем существенным условиям договора. А требуемые формы договора установлены в статье 406 Гражданского Кодекса.

На основании статьи 406.1 Гражданского Кодекса договор может быть заключен в любой форме, предусмотренной для совершения сделок при условии, что настоящим Кодексом для договоров данного вида не установлена определенная форма.

Формы для заключения сделок указаны в статье 329 Гражданского Кодекса.

Следует соблюдать формы, установленные Гражданским Кодексом, если же такие формы не установлены, – то формы, обусловленные взаимным соглашением сторон. Сделки заключаются устно или в письменной форме (простой или нотариальной) (статьи 329.1 и 329.2 Гражданского Кодекса).

Устный договор считается заключенным, в том случае, если воля о его заключении явствует из поведения лица.

Письменный же договор заключается путем составления документа, выражающего ее содержание и подписанного заключившими его лицами.

Согласно статье 471 Гражданского Кодекса договор поручительства должен быть заключен в письменной форме. Несоблюдение письменной формы влечет недействительность договора поручительства.

Таким образом, согласно требованиям законодательства поручительство это обязательство, основанное на договоре. В результате возникновения и действительность поручительства требует наличия всех условий необходимых для возникновения и действительности, какого либо договорного обязательства. Поэтому поручительское обязательство является безусловным, односторонний отказ от исполнения обязательства и изменение его условий в одностороннем порядке недопустимы.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что в соответствии с требованиями статей 386, 470 и 471 Гражданского Кодекса договор поручительства заключенный между сторонами только в письменной форме может быть признан, как способ обеспечения исполнения основного обязательства.

Учитывая наличие различных подходов в судебной практике при применении норм законодательства, связанных с договором поручительства, Пленум Конституционного Суда считает, что в целях обеспечения стабильности гражданского оборота в связи с поручительством, правовые позиции Пленума Конституционного Суда должны распространяться на отношения, возникшие после данного Постановления.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. Принимая во внимание положения частей I и II статьи 13, части II статьи 15, части II статьи 29 и статьи 59 Конституции Азербайджанской Республики и требования статей 389 и 390 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики субъекты гражданского права наряду с основным договором, в соответствии с принципом свободы волеизъявления, могут также установить между собой, в отдельном заключенном договоре, не противоречащий требованиям гражданского законодательства, другой способ обеспечения исполнения обязательства, предусмотренный в статье 460.1 данного Кодекса.

2. В соответствии с требованиями статьями 386, 470 и 471 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики договор поручительства заключенный между сторонами только в письменной форме может быть признан, как способ обеспечения исполнения основного обязательства.

3. Положения пункта 2 данного Постановления должны распространяться только на отношения, возникшие после данного Постановления.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и в “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun
7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası
Mülki-Prosessual Məcəlləsinin bəzi müddəaları
baxımından şərh edilməsinə dair****2 sentyabr 2015-ci il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri – Binəqədi rayon məhkəməsinin hakimi Hüseyn Səfərovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Eldar Əsgərovun,

müstəqil ekspert – hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Bağır Əsədovun,

mütəxəssislər – Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-iqtisadi kollegiyasının hakimi Zakir Quliyevin, Bakı apellyasiya məhkəməsinin İnzibati-iqtisadi kollegiyasının hakimi Nurəddin Mustafayevin və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi İcra baş idarəsinin rəis müavini, ədliyyə müşaviri Fərid Əfəndiyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Binəqədi rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı şəhəri Binəqədi rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “İcra haqqında” Qanun) 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki-Prosesual Məcəllə) 35 və 36-cı maddələri ilə müxtəlif ərazilərdə yaşayan borclular (o cümlədən, birgə və payları müəyyən olan borclular) barədə çıxarılmış vahid məhkəmə aktı üzrə icra sənədlərinin verilməsi və icrasının hansı ərazi üzrə icra şöbələri tərəfindən icra olunması məsələləri baxımından əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, Binəqədi rayon Məhkəməsi tərəfindən 17 iyun 2014-cü il və 18 iyun 2014-cü il tarixlərində qəbul edilmiş məhkəmə əməlləri hər iki iş üzrə borcluların yaşayış ünvanları Bakı şəhərinin müxtəlif rayonları olduğundan, icra olunması üçün borclulardan birinin yaşayış yeri üzrə, yəni məhkəmənin yerləşdiyi inzibati ərazi üzrə Binəqədi rayon İcra şöbəsinə göndərilmişdir.

İşlərin icra mərhələsində tələbkarlar 30 sentyabr 2014-cü il və 30 oktyabr 2014-cü il tarixli ərizələrlə Binəqədi rayon Məhkəməsinə müraciət edərək, əməllərin ayrı-ayrılıqda icra olunması üçün hər bir borclunun yaşayış yeri üzrə icra şöbəsinə göndərilməsini xahiş etmişlər.

Müraciətdə qeyd olunur ki, “İcra haqqında” Qanunun 7-ci maddəsində icra sənədinə aid tələblər göstərilmişdir. Lakin Qanunun bu normasında icra sənədinin müxtəlif ərazilərdə yaşayan borclular barədə ayrı-ayrı icra sənədlərinin verilməli olması göstərilməmiş, habelə bir icra sənədində bir neçə borclunun vahid icra sənədində göstərilməsinə qadağa qoyulmamışdır.

Bununla yanaşı, qeyd olunan Qanunun “icra hərəkətlərinin həyata keçirildiyi yer”dən bəhs edən 10-cu maddəsində də bir məhkəmə aktı üzrə bir neçə cavabdeh olduqda və cavabdehlərin yaşadıkları ərazilər müxtəlif olduqda, məhkəmə tərəfindən hər bir cavabdehin yaşayış yeri üzrə ayrı-ayrı icra vərəqəsinin verilməsi, yaxud cavabdehlər üzrə vahid icra sənədinin ərazi üzrə icra şöbəsinə göndərilməsi dəqiq müəyyən olunmamışdır.

Müraciətdən hesab edir ki, “İcra haqqında” Qanundan fərqli olaraq, qanunverici Mülki-Prosesual Məcəllədə oxşar münasibətləri tənzimləyən müddəaları daha aydın şəkildə müəyyən etmişdir.

Eyni zamanda, Bakı şəhəri Binəqədi rayon Məhkəməsi “İcra haqqında” Qanunun 87.1-ci maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciət onunla əsaslandırılmışdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 87.2-ci və Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 2.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 4 aprel 2012-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə İnzibati-Prosessual Məcəllənin 2.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, inzibati-iqtisadi məhkəmələr tərəfindən baxılır. Həmin Qərarın nəticəvi hissəsinin 3-cü bəndində isə qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklər ediləndək “İcra haqqında” Qanunun 87.2-ci maddəsinin “icra məmurunun olduğu yerin məhkəməsi” müddəasının icra məmurunun olduğu ərazi üzrə inzibati-iqtisadi məhkəmə kimi başa düşülməsi göstərilmişdir.

“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 16 oktyabr tarixli Qanununa əsasən həmin Qanunun 87.2-ci maddəsi çıxarılmış, icra sənədlərinin icra olunması ilə bağlı icra məmurunun hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən tələbkar və ya borclu tərəfindən icra məmurunun olduğu yer üzrə İnzibati-İqtisadi Məhkəməyə şikayət verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Müraciətdənin qənaətinə görə, qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliklərdən sonra qətnaməni qəbul edən məhkəmənin icra mərhələsində rolu qeyri-müəyyən qalmışdır. Belə qeyri-müəyyənliklər isə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsinin icra olunmasında çətinliklər yaradır, qətnaməni qəbul edən məhkəməni icra mərhələsindəki funksiyasını həyata keçirmək imkanlarından məhrum edir və bunun nəticəsində də qətnamənin vaxtında icra olunması çətinləşir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətə dair aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Konstitusiyanın bu norması ilə vətəndaşların həm Konstitusiya ilə təsbit edilmiş, həm də Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və digər normativ hüquqi aktlarında nəzərdə tutulmuş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi hüqu-

qu əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, eyni zamanda Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində çıxış edir. Məhkəmə müdafiəsi hüququ pozulmuş hüquqları və azadlıqları səmərəli bərpa etmək iqtidarında olan ədalət mühakiməsini də nəzərdə tutur (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun E.Həkimovun şikayəti üzrə 3 noyabr 2008-ci il tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 420-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 28 fevral 2012-ci il tarixli Qərarları).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu habelə qeyd etmişdir ki, məhkəmə müdafiəsi hüququ bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə əqlabatan müddətdə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul edərək, onların vaxtında icra edilməsi vəzifəsini müəyyən edir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 231.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 4 iyul 2014-cü il tarixli Qərarı).

Bu baxımdan Konstitusiyanın 129-cu maddəsinin müddəaları böyük əhəmiyyətə malikdir. Həmin maddənin tələblərinə görə məhkəmənin qəbul etdiyi qərarların icrası məcburidir. Məhkəmə qərarının icra olunmaması qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur. Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının məcburiliyi onların bütün dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş qaydada hər hansı haldan asılı olmayaraq icra edilməsini nəzərdə tutmaqla, eyni zamanda belə aktların qanunsuz və əsassız olması ehtimallarına söykənməklə icra ilə bağlı məhdudiyyətlərin yaradılmasını və maneələrin törədilməsini qadağan edir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun C.İsmayilzadənin şikayəti ilə əlaqədar 13 fevral 2007-ci il tarixli Qərarı).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki hüquqi mövqələrinə istinadən bir daha qeyd edir ki, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası məhkəməyə müraciət etmək hüququnun tərkib hissəsi olmaqla xüsusi önəm daşıyır. Belə ki, məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmaması bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz və qəbul olunmuş qərarı əhəmiyyətsiz edər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrasına dair mövqeyinə görə, son və məcburi qüvvəyə malik olan məhkəmə qərarı tərəflərdən birinin ziyanına olaraq icra edilmədikdə, ədalətli məhkəmə araşdırması xəyali hüquqa çevrilir. Ağılasığmaz haldır ki, tərəflərə verilən ədalətli, açıq və əqlabatan müd-

dətdə məhkəmə araşdırması kimi prosessual təminatları ətraflı təsvir edən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6-cı maddəsi məhkəmə qərarlarının icrasını təmin etməmiş olsun. Həmin maddənin yalnız məhkəməyə müraciət etmək hüququ və məhkəmə iclasının aparılmasına aid edilməsi iştirakçı dövlətlərin Konvensiyaya qoşularkən üzərlərinə götürdükləri öhdəliklərlə bağlı qəbul edilməz vəziyyət yarada bilər. Ona görə də hər hansı məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərarın icrası Konvensiyanın 6-cı maddəsinin mənasına görə “məhkəmə araşdırması”nın ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edilməlidir (Hornsbi Yunanıstana qarşı iş üzrə 19 mart 1997-ci il tarixli Qərar).

Beləliklə, Konstitusiya və beynəlxalq hüquq aktlarının tələblərinə görə ədalət mühakiməsi məhkəmə qərarlarının effektiv icrası nəticəsində hüquqların səmərəli şəkildə bərpa olunmasını təmin etməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərə aydınlıq gətirilməsi məqsədilə, məhkəmə qərarlarının icrasının Konstitusiya əhəmiyyəti baxımından mülki prosessual qanunvericiliklə “İcra haqqında” Qanunun bəzi müddələrinin əlaqəli şəkildə təhlil edilməsini zəruri hesab edir.

İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, qanunverici qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktının icrası mərhələsində pozulmuş hüquq və azadlıqların qorunmasına, həmin aktın icra olunmasının təmin edilməsinə yönəlmiş qaydaları müəyyən etmişdir.

Bu özünü qətnamənin məzmununa dair prosessual tələblərdə göstərir. Belə ki, qətnamə anlaşılan ifadələrdən istifadə edilməklə tərtib olunmalıdır. Qətnamə giriş, təsviri, əsaslandırıcı və nəticə hissələrindən ibarətdir. Qətnamənin nəticə hissəsində iddianın tam və ya qismən təmin edilməsi və ya rədd edilməsi haqqında məhkəmənin hansı nəticəyə gəldiyi, məhkəmə xərclərinin bölüşdürülməsi, qətnamədən şikayət vermə müddəti və qaydası göstərilməlidir. Məhkəmə qətnamənin icra qaydası və müddətini müəyyən etdiyi və ya onun icrasının təmin edilməsi üçün tədbirlər gördüyü hallarda, bunu qətnamənin nəticə hissəsində göstərməlidir (Mülki-Prosessual Məcəllənin 220.1, 220.2, 220.5 və 220.6-cı maddələri).

Bununla yanaşı, qanunverici Mülki-Prosessual Məcəllədə ayrı-ayrı işlər üzrə qəbul olunan qətnamələrin mahiyyətini və həmin qətnamələrdə (əsasən qətnamənin nəticə hissəsində) əks olunmalı məsələlərin dairəsini dəqiq müəyyən etmişdir. Əmlakın alınması və ya pul vəsaitlərinin tutulması haqqında qətnamələrdən bəhs edən Mülki-Prosessual Mə-

cəllənin 222-ci maddəsinə əsasən məhkəmə əmlakın natura şəklində alınmasını qət etdikdə onun adını, alınmalı əmlak qətnamə icra olunan vaxt mövcud olmasa, cavabdehdən alınmalı əmlakın dəyərini, habelə alınmalı əmlakın yerləşdiyi yeri və ya əmlaka görə iddiaçıya verilməsi qət olunmuş məbləğin cavabdehin bankdakı hansı hesabından silinməli olmasını qətnamənin nəticə hissəsində göstərir. Pul vəsaitlərinin tutulması haqqında iddianı təmin edərkən hakim əsas borcu, ziyan və dəbbə pulunu (cərimə, penya) ayrı-ayrılıqda müəyyən etməklə, alınmalı olan ümumi məbləği qətnamədə göstərir.

Eyni zamanda, Mülki-Prosessual Məcəllənin 226-cı maddəsində göstərilir ki, məhkəmə bir neçə iddiaçının xeyrinə qətnamə çıxardıqda, onlardan hər birinə aid olan hissəni və ya tələb hüququnun müştərək olmasını göstərir. Məhkəmə bir neçə cavabdehin əleyhinə qətnamə çıxardıqda, cavabdehlərdən hər birinin qətnaməni hansı hissədə yerin yetirməli olmasını və ya onların məsuliyyətlərinin müştərək olmasını göstərir.

Mülki-prosessual qanunvericilik yuxarıda qeyd olunan tələbləri həmçinin cavabdehi müəyyən hərəkətləri etməyə məcbur edən qətnamələrə, icra və digər sənədlərin icra edilməməli hesab olunmasına dair qətnamələrə, müqavilənin bağlanması və dəyişdirilməsi haqqında qətnamələrə də aid etmişdir (Mülki-Prosessual Məcəllənin 223-225-ci maddələri).

Beləliklə, mülki-prosessual qanunvericilikdə qətnamələrin tərtib olunması ilə bağlı hakimlərin üzərinə qoyulan bu vəzifələr qətnamənin icra mərhələsində yarana biləcək yanlışlıqların, anlaşılmazlıqların və qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasına xidmət edir.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayır ki, icra mərhələsində yarana biləcək anlaşılmazlıqların və qeyri-müəyyənliyin qarşısının alınması məqsədilə məhkəmələr qətnamələri dəqiq, dürüst və Mülki-Prosessual Məcəllənin 222-226-cı maddələrinin tələblərinə cavab verən qaydada çıxarmalıdırlar.

Qanunverici qanuni qüvvəyə minmiş qətnamələrin icrası zamanı ortaya çıxan yanlışlıqların (Mülki Prosesual Məcəllənin 222-226-cı maddələrinin tələblərinə tam riayət olunmadıqda) aradan qaldırılması mexanizmlərini də müəyyən etmişdir.

Belə ki, Mülki-Prosessual Məcəllənin 228-230-cu maddələrində qətnamədəki yanlışlıqların və ya açıq hesab səhvlərinin düzəldilməsindən, əlavə qətnamədən və qətnamənin izah edilməsindən bəhs edilir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 228.2-ci maddəsinə görə hakim işdə iştirak edən şəxslərə xəbər verməklə, öz təşəbbüsü ilə və ya işdə iştirak

edən şəxslərin ərizəsi üzrə, qətnamədə buraxılmış yanlışlıqları və açıq hesab səhvlərini düzəldə bilər. Düzəlişlər etmək məsələsi məhkəmə iclasında həll edilir. İşdə iştirak edən şəxslər məhkəmə iclasının vaxtı və yeri haqqında xəbərdar edirlər, lakin onların gəlməməsi düzəlişlər etmək məsələsinə baxmağa mane olmur.

Eyni zamanda, Mülki-Prosessual Məcəllənin 222-226-cı maddələrinin tələblərinə riayət etməyərək qətnamə çıxarmış hakim işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi ilə və ya onları xəbərdar edərək öz təşəbbüsü ilə əlavə qətnamə çıxara bilər. Məsələn, Mülki-Prosessual Məcəllənin 229.1.2-ci maddəsinə görə hüquq barədə məsələ həll etmiş hakim alınmalı məbləğin, verilməli əmlakın miqdarını, yaxud cavabdehin etməli olduğu hərəkətləri göstərməmişsə, əlavə qətnamə çıxara bilər.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 230.1-ci maddəsinə görə işə baxmış hakim, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən ləğv edilməmiş qətnaməsini, onun məzmununu dəyişdirmədən izah etməyə haqlıdır.

Bununla yanaşı, Mülki-Prosessual Məcəllənin 232.1-ci maddəsində qeyd olunur ki, tərəflərin ərizəsi üzrə işə baxmış məhkəmə qətnamənin icrası zamanı tutulmalı pul məbləğlərinin müvafiq indeksasiyasını həyata keçirə bilər.

Mülki prosessual qanunvericilikdə qətnamənin icrasına möhlət verilməsi və ya onun hissə-hissə icra edilməsi, qətnamənin icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi, icra üzrə icraatın dayandırılması, borclunun ölkədən getmək hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması da müəyyən edilmişdir (Mülki-Prosessual Məcəllənin 231-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Mülki-Prosessual Məcəllənin qeyd olunan normalarına əsaslanaraq hesab edir ki, qətnamə çıxarıldıqdan sonra həmin qətnaməni çıxaran hakimin üzərinə qoyulan bu vəzifələr (qətnamədəki yanlışlıqların və ya açıq hesab səhvlərinin düzəldilməsi, əlavə qətnamənin çıxarılması, qətnamənin izah edilməsi, qətnamənin icrasına möhlət verilməsi və ya onun hissə-hissə icra edilməsi, qətnamənin icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi, icra üzrə icraatın dayandırılması, borclunun ölkədən getmək hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması, ödənilməli pul məbləğlərinin indeksasiyası) məhz qətnamənin səmərəli icrasını təmin etmək məqsədini daşıyır.

Qətnamənin icrasının təmin edilməsi isə Mülki Prosesual Məcəllənin 13-cü Fəslində müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilir (Mülki-Prosessual Məcəllənin 236-cı maddəsi).

“İcra haqqında” Qanunda da bu mövqedən çıxış edilərək qətnamənin icrasının təmin edilməsi məqsədilə icra məmurunun məhz qətnaməni

qəbul edən məhkəməyə müraciət etməsi nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, “İcra haqqında” Qanunun 14.1-ci maddəsinə əsasən icra sənədində göstərilmiş tələblər aydın olmadıqda, icra məmuru həmin icra sənədinin verilməsi üçün əsas olmuş qərarın, habelə qanuna əsasən icra sənədi sayılan sənədin izah olunması barədə müvafiq məhkəməyə və ya digər orqana ərizə ilə müraciət etmək hüququna malikdir.

Məhkəmə aktı üzrə bir neçə cavabdeh olduqda və cavabdehlərin yaşadıkları ərazilər müxtəlif olduqda, məhkəmə tərəfindən hər bir cavabdehin yaşayış yeri üzrə ayrı-ayrı icra vərəqəsinin verilməsi, yaxud cavabdehlər üzrə vahid icra sənədinin ərazi üzrə icra şöbəsinə göndərilməsi məsələsinə gəldildə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrasını tənzimləyən “İcra haqqında” Qanunda icra sənədləri üzrə icraat zamanı tələbkərin, borclunun və digər şəxslərin hüquq və vəzifələri, onların hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı normalar sistemi, həmçinin icra icraatı zamanı icra məmurlarının səlahiyyət dairəsi nəzərdə tutulmuşdur.

“İcra haqqında” Qanunun 1.1-ci maddəsinə əsasən icra haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Konstitusiyadan, bu Qanundan, “İcra məmurları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunundan, Mülki-Prosessual Məcəllədən, habelə digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Məhkəmə və digər orqanların qərarlarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun tələbləri Azərbaycan Respublikasının ərazisində bütün orqanlar, hüquqi şəxslər, onların vəzifəli şəxsləri və fiziki şəxslər üçün məcburidir (“İcra haqqında” Qanunun 3.1-ci maddəsi).

“İcra haqqında” Qanunun 6-cı maddəsinə görə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qərarları, iddianın təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlərin görülməsi haqqında məhkəmələrin qəraradları, məhkəmə əmrləri icra sənədləri hesab olunurlar.

Həmin Qanunun 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, icra sənədinin icraya yönəldilməsi bilavasitə müvafiq qərarı çıxartmış məhkəmənin və ya icranın təminatı ilə bağlı digər orqanların vəzifəsidir. İcra sənədi bu Qanunun 7-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblərə uyğundursa, icra sənədini məhkəmədən və ya digər orqandan almış icra məmuru onu qəbul etməsinə dair qərar qəbul etməli və icra sənədi üzrə icraata başlamalıdır.

“İcra haqqında” Qanunun 10-cu maddəsi icra hərəkətlərinin həyata keçirildiyi yerdən bəhs edir. Belə ki, həmin maddəyə əsasən borclu fi-

ziki şəxsdirsə, icra hərəkətləri onun yaşadığı yerdə, yaxud onun iş yerində və ya onun əmlakının olduğu yerdə həyata keçirilir. Borclu hüquqi şəxsdirsə, icra hərəkətləri onun olduğu yerdə və ya əmlakının olduğu yerdə həyata keçirilir. Borclunun müəyyən hərəkətləri etmək vəzifəsinə dair tələblər icra sənədlərində göstərilən qaydada və yerdə icra olunur. İcra zamanı borclunun yaşayış yeri və ya olduğu yer, yaxud onun iş yeri dəyişdikdə və yaxud borclunun, əvvəl olduğu yer üzrə tələbin yönəldilə biləcəyi əmlakının olmadığı və ya həmin əmlakın tələbkarın tələblərinin təmin edilməsi üçün yetərli olmadığı aşkar edildikdə, icra məmuru tərəfindən bu barədə akt tərtib olunur. İcra məmuru aktın tərtib edildiyi vaxtdan bir gün müddətində icra sənədini həmin aktın surəti ilə birlikdə borclunun yeni yaşayış yeri və ya olduğu yer üzrə, yaxud yeni iş yeri üzrə və ya borclunun əmlakının olduğu yeni yer üzrə icra məmuruna göndərir və bu barədə tələbkara, habelə icra sənədini vermiş məhkəməyə və ya digər orqana yazılı məlumat verir. İcra məmuru tərəfindən göndərilmiş icra sənədini müvafiq ərazi üzrə digər icra məmuru icraata qəbul etməlidir. İcra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi yeri ilə bağlı icra məmurları arasında yaranmış mübahisələr icra xidmətinin rəhbəri tərəfindən həll olunur.

“İcra haqqında” Qanunun yuxarıda göstərilən normalarından aydın olur ki, məhkəmə aktı icra sənədləri sayılır və icra sənədinin icraya yönəldilməsi bilavasitə müvafiq qərarı çıxarmış məhkəmənin vəzifəsidir. İcra sənədi üzrə borclunun müəyyən hərəkətləri etmək vəzifəsinə dair tələblər icra sənədlərində göstərilən qaydada və yerdə icra olunur.

Eyni zamanda, qeyd olunan Qanunun 54-cü maddəsi ilə bir neçə icra sənədi üzrə icraatın xüsusiyyətləri tənzimlənir. Qanunun həmin maddəsinə əsasən icra məmurları qurumunda eyni borclu barəsində bir neçə icra sənədi olduqda, onlar ümumi icraatda birləşdirilir. Bu zaman borclunun əmlakı üzərinə tələbin, icra ödənişinin və icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi üçün ehtimal olunan xərclərin ümumi məbləği həcmində, digər iddianın (iddiaların) təmin olunması üçün onun üzərinə həbs qoyulmasından asılı olmayaraq, həbs qoyulur. Eyni borclu barəsində ayrı-ayrı icra məmurları qurumunda bir neçə icra sənədi olduqda, bu Qanunun 54-cü maddəsinin müddəalarının yerinə yetirilməsini icra xidmətinin rəhbəri təmin edir.

Beləliklə, “İcra haqqında” Qanunun və Mülki-Prosessual Məcəllənin yuxarıda göstərilən normalarının mənasına görə, məhkəmələr qətnamələrin icrasının səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə qətnamələri dəqiq və mülki prosessual qanunvericiliyin tələblərinə cavab verən qaydada

tərtib etməli, icra sənədinin icraya yönəldilməsi bilavasitə məhkəmələrin vəzifəsi olduğundan, icra sənədini tərtib edərkən bir məhkəmə aktı üzrə bir neçə borclu olduqda, eləcə də onların yaşadığı ərazi müxtəlif olduqda icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra şöbələrinə göndərməlidirlər.

Məhkəmələr tərəfindən bu qaydalara riayət edilməməsi icra məmurunu icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərmək vəzifəsindən azad etmir. Məhkəmə qərarlarının məcburi icrası bilavasitə icra məmurlarının vəzifəsidir. Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 2.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasında məhkəmə və digər orqanların qərarlarının məcburi icrası icra məmurları tərəfindən həyata keçirilir.

Bu, “İcra haqqında” Qanunun 10 və 24-cü maddələrindən də irəli gəlir. Həmin Qanunun 24-cü maddəsinə görə icra sənədi bir icra məmurluğundan müvafiq ərazi üzrə digər quruma göndərildiyi halda aidiyyəti üzrə göndərilmiş hesab edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin hesab edir ki, qətnəməni qəbul etmiş məhkəmə icra sənədini dəqiq və vaxtında tərtib edərək müvafiq icra şöbəsinə göndərməli və icra məmurunun icraata başlamaq haqqında qərarı vaxtında qəbul etməsinə nəzarət etməlidir.

Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 8.2 və 8.3-cü maddələrinə müvafiq olaraq icra məmuru icra sənədini aldığı vaxtdan üç gün müddətində icraata başlamaq haqqında qərar qəbul edir. İcraata başlamaq haqqında qərarın surəti onun qəbul edildiyi vaxtdan bir gün müddətində tələbkara, borcluya, habelə icra sənədini vermiş məhkəməyə və ya digər orqana göndərilir.

“İcra haqqında” Qanunun 26-cı maddəsində göstərilir ki, icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə nəzarət icra qurumunun rəhbəri və məhkəmə tərəfindən öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirilir.

“İcra haqqında” Qanunun 21.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmələrin verdiyi icra sənədinə əsasən başlanmış icraat icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəmə tərəfindən, inzibati-iqtisadi məhkəmənin verdiyi icra sənədinə əsasən başlanmış icraat isə həmin inzibati-iqtisadi məhkəmə və ya icra məmurunun olduğu yer üzrə müvafiq inzibati-iqtisadi məhkəmə tərəfindən dayandırılır və ya ona xitam verilir.

“İcra haqqında” Qanunun 87.1-ci maddəsi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd olunmasını vacib hesab edir.

Qeyd olunduğu kimi, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 87.2-ci və Azərbaycan

Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 2.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 4 aprel 2012-ci il tarixli Qərarında müəyyən olunmuşdur ki, məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə İnzibati-Prosessual Məcəllənin 2.1-ci maddəsinə uyğun olaraq inzibati icraat qaydasında inzibati-iqtisadi məhkəmələr tərəfindən baxılır. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair bu Qərada formalaşdığı hüquqi mövqeyini nəzərə alaraq, “İcra haqqında” Qanunun 87.2-ci və İnzibati-Prosessual Məcəllənin 2.1-ci maddələri arasında uyğunsuzluğun aradan qaldırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilmişdir. Qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklər ediləndə, “İcra haqqında” Qanunun 87.2-ci maddəsinin “icra məmurunun olduğu yerin məhkəməsi” müddəasının icra məmurunun olduğu ərazi üzrə inzibati-iqtisadi məhkəmə kimi başa düşülməsi qərara alınmışdır.

“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 16 oktyabr tarixli Qanununa əsasən “İcra haqqında” Qanunun 87.1-ci maddəsi aşağıdakı redaksiyada verilmişdir: “İcra sənədinin icra olunması ilə bağlı icra məmurunun hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən tələbkar və ya borclu icra məmurunun olduğu yer üzrə inzibati-iqtisadi məhkəməyə şikayət verə bilər. İcra məmurunun hərəkətlərindən şikayət müvafiq hərəkətin edildiyi vaxtdan 10 gün müddətində verilir.” Həmin Qanunun 87.2-ci maddəsi ləğv edilmiş, 87.3-cü maddəsindəki “(və ya həmin hərəkətin yerinə yetirilməsindən imtina edilməsi)” sözləri çıxarılmış və “87.1-ci və 87.2-ci maddələrində” sözləri “87.1-ci maddəsində” sözləri ilə əvəz edilmişdir.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, qanunverici Konstitusiya norma və prinsiplərinə riayət etmək şərtilə məhkəmə qərarlarının icrası sahəsində istənilən model müəyyən etməkdə sərbəstdir.

Məhkəmə qərarının icrasının məhkəməyə müraciət etmək hüququnun tərkib hissəsi olmasını nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayır ki, bu sahədə qanunvericinin seçdiyi model səmərəli və effektiv olmalıdır, əks hal məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmamasına gətirib çıxara bilər, məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz, qəbul olunmuş qərarı isə əhəmiyyətsiz

edər. Eyni zamanda, məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmaması cəmiyyətin məhkəmə hakimiyyətinə etimadını azalda bilər.

Qeyd olunanlara əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qətnaməni qəbul etmiş məhkəmə Mülki-Prosessual Məcəllənin 236-cı maddəsinə müvafiq olaraq, həmin Məcəllənin 228-232-ci maddələrində göstərilən hallarda qətnamənin icrasının təmin edilməsinə dair işlərə, inzibati-iqtisadi məhkəmələr isə İnzibati-Prosessual Məcəlləyə uyğun olaraq inzibati icraat qaydasında məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə dair işlərə baxırlar.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin və “İcra haqqında” Qanunun 7, 8 və 26-cı maddələrinin müddəalarına müvafiq olaraq, məhkəmə aktı üzrə bir neçə borclu olduqda, eləcə də onların yaşadığı ərazi müxtəlif olduqda həmin aktı qəbul etmiş məhkəmə icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərməli və icra məmurunun icraata başlamaq haqqında qərarı vaxtında qəbul etməsinə nəzarət etməlidir. Eyni zamanda, məhkəmələr tərəfindən bu qaydalara riayət edilməməsi icra məmuru icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərmək vəzifəsindən azad etmir.

– Qətnaməni qəbul etmiş məhkəmə Mülki-Prosessual Məcəllənin 236-cı maddəsinə müvafiq olaraq, həmin Məcəllənin 228-232-ci maddələrində göstərilən hallarda qətnamənin icrasının təmin edilməsinə dair işlərə, inzibati-iqtisadi məhkəmələr isə İnzibati-Prosessual Məcəlləyə uyğun olaraq, məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə dair işlərə baxırlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin və “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 8 və 26-cı maddələrinin müddəalarına müvafiq olaraq, məhkəmə aktı üzrə bir ne-

çə borclu olduqda, eləcə də onların yaşadığı ərazi müxtəlif olduqda həmin aktı qəbul etmiş məhkəmə icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərməli və icra məmuru icraata başlamaq haqqında qərarı vaxtında qəbul etməsinə nəzarət etməlidir. Eyni zamanda, məhkəmələr tərəfindən bu qaydalara riayət edilməməsi icra məmurunu icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərmək vəzifəsindən azad etmir.

2. Qətnaməni qəbul etmiş məhkəmə Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 236-cı maddəsinə müvafiq olaraq, həmin Məcəllənin 228-232-ci maddələrində göstərilən hallarda qətnamənin icrasının təmin edilməsinə dair işlərə, inzibati-iqtisadi məhkəmələr isə Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinə uyğun olaraq, məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə dair işlərə baxırlar.

3. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статей 7, 10, 24 и 26 Закона Азербайджанской
Республики “Об исполнении” относительно некоторых
положений Гражданско-Процессуального Кодекса
Азербайджанской Республики**

2 сентября 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

при участии секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Бинагадинского районного суда Гусейна Сафарова, старшего консультанта Отдела административного и военного законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльдара Аскерова, независимого эксперта – доктора философии по праву, доцента Багира Асадова,

специалистов – судьи Административно-экономической Коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Закира Гулиева, судьи Административно-экономической Коллегии Бакинского апелляционного суда Нуреддина Мустафаева и заместителя начальника Главного управления исполнения Министерства Юстиции Азербайджанской Республики, советника юстиции Фарида Эфендиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, рассмотрел в открытом судебном заседании по особому конституционному производству конституционное дело на основании обращения Бинагадинского районного суда.

Заслушав доклад судьи И.Наджафова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, заключение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Бинагадинский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил дать толкование статьям 7, 10, 24 и 26 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” (далее – Закон “Об исполнении”) во взаимосвязи со статьями 35 и 36 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданско-Процессуальный Кодекс), с точки зрения вопросов представления исполнительных документов по единому судебному акту, вынесенному о должниках (в том числе должниках, с совместной и определенной долей), проживающих на различных территориях, а также какими территориальными отделами исполнения они должны быть исполнены.

В обращении указывается что, судебные приказы, принятые Бинагадинским районным судом 17 июня 2014 года и 18 июня 2014 года, по причине того, что адреса проживания должников по обоим делам являются различные районы города Баку, были направлены для исполнения по месту жительства одного из должников, т.е. в Отдел исполнения Бинагадинского района – по административной территории расположения суда. На стадии исполнения дел, истцы, обратившись в Бинагадинский районный Суд с заявлениями от 30 сентября 2014 года и 30 октября 2014 года, просили направить приказы для исполнения по отдельности в отделы исполнения по месту жительства каждого из должников.

В обращении отмечается что, в статье 7 Закона “Об исполнении” указаны требования к исполнительным документам. Однако в данной норме закона не указано, что исполнительный документ выдается в виде отдельных исполнительных документов, в отношении должников, проживающих на различных территориях, а также не наложен запрет на указание в едином исполнительном документе сразу нескольких должников.

Наряду с этим, в статье 10 упомянутого Закона, где говорится “о месте осуществления действий по исполнению”, когда по одному

судебному акту проходят несколько ответчиков, территории проживания которых различные, не указывается точно направляет ли суд каждому ответчику исполнительный лист по месту жительства или же единый исполнительный документ по ответчикам направляется в территориальный отдел исполнения.

Заявитель считает что, в отличие от Закона “Об исполнении”, в Гражданско-Процессуальном Кодексе законодатель более четко определил положения, регулирующие аналогичные отношения.

Тем не менее, Бинагадинский районный суд просил дать толкование статье 87.1 Закона “Об исполнении”.

Обращение обосновано тем что, в Постановлении Пленума Конституционного Суда от 4 апреля 2012 года, относительно толкования статьи 87.2 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” и статьи 2.1 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики указано, что споры, вытекающие из решений, действий (бездействий) исполнительного чиновника, связанных с исполнением судебных решений, в соответствии с требованием статьи 2.1 Административно-Процессуального Кодекса, рассматриваются административно-экономическими судами. А в пункте 3 результативной части данного Постановления, указано, что до внесения соответствующих изменений в законодательство, под положением “суд по месту нахождения исполнительного чиновника” статьи 87.2 Закона “Об исполнении”, подразумевается административно-экономический суд по территории пребывания исполнительного чиновника.

На основании Закона Азербайджанской Республики от 16 октября 2012 года “О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики “Об исполнении””, статья 87.2 данного Закона была исключена, предусмотрено, что жалобы в связи с действиями или бездействием исполнительного чиновника, связанные с исполнением исполнительных документов, подаются истцом или ответчиком в административно-экономический суд по месту нахождения исполнительного чиновника.

По мнению заявителя, после внесенных в законодательство данных изменений, роль суда, принимающего решение на стадии исполнения, остается неопределенной. А подобные неопределенности создают трудности при исполнении вступивших в законную силу судебных решений, лишает суд, принимающий решение, воз-

возможностей осуществления функций на стадии исполнения, в результате чего осложняется своевременное исполнение решения.

В связи с обращением, Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

На основании части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) каждому гарантируется защита его прав и свобод в суде.

Данной нормой Конституции гарантируется судебная защита прав и свобод граждан, закрепленных как в Конституции, так и в законах и других нормативно-правовых актах Азербайджанской Республики.

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда, право каждого на судебную защиту прав и свобод, не только входит в число основных прав и свобод человека и гражданина, но и выступает в качестве гарантии других прав и свобод, закрепленных Конституцией. Право на судебную защиту также предусматривает правосудие, способное эффективно восстановить нарушенные права и свободы (Постановление Пленума Конституционного Суда от 3 ноября 2008 года по жалобе Э.Хакимова и от 28 февраля 2012 года “О толковании статьи 420 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики”).

Пленум Конституционного Суда также отмечает, что право судебной защиты устанавливает с одной стороны, право каждого обратиться в суд с целью восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой – обязанность судов рассматривать данные обращения в разумные сроки, принимать по ним справедливые решения и своевременно исполнять их (Постановление Пленума Азербайджанской Республики от 4 июля 2014 года “О толковании изложения статьи 231.4 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики”).

В этом контексте, важное значение имеют положения статьи 129 Конституции. Согласно требованиям данной статьи исполнение решений, принятых судом, обязательно. Неисполнение решения суда влечет установленную законом ответственность. Обязательность судебных актов, вступивших в законную силу, предусматривая исполнение их всеми государственными органами и должностными лицами, в установленном законом порядке, независимо от каких либо обстоятельств, в то же время запрещает создание ограничений и препятствий для их исполнения под предлогом пред-

положений о незаконности и необоснованности этих актов (Постановление Пленума Конституционного Суда от 13 февраля 2007 года в связи с жалобой Дж.Исмаилзаде).

Пленум Конституционного Суда, ссылаясь на прежние правовые позиции, вновь отмечает что, исполнение вступившего в законную силу решения суда, являясь составной частью права обращения в суд, имеет особое значение. Так, несвоевременное и неправильное исполнение судебного решения, в целом приводит к неэффективности осуществления права на судебную защиту и к потере смысла принятого решения.

Согласно позиции Европейского Суда по правам человека относительно исполнения судебных актов, вступивших в законную силу, если окончательное решение суда, обладающее обязательной силой, не исполняется во вред одной из сторон, то справедливое судебное разбирательство превращается в призрачное право. Неразумно, чтобы статья 6 Конвенции “О защите Прав человека и основных свобод” (далее – Конвенция), подробно описывающая представляемые сторонам такие процессуальные гарантии, как справедливое, открытое судебное разбирательство в разумные сроки, не обеспечивала бы исполнение судебных решений. Отнесенность данной статьи только к праву обращаться в суд и проведению судебного заседания, может создать неприемлемую ситуацию, связанную с обязательствами, принятыми на себя странами-участниками при присоединении к Конвенции. Поэтому, исполнение решения, принятого любым судом, согласно сути статьи 6 Конвенции, следует считать неотъемлемой составной частью “судебного разбирательства” (Решение от 19 марта 1997 года по делу Хорнсби против Греции).

Таким образом, согласно требованиям Конституции и международно-правовых актов, правосудие должно обеспечить эффективное восстановление прав в результате эффективного исполнения судебных решений.

Пленум Конституционного Суда, в целях внесения ясности в поставленные в обращении вопросы, считает необходимым проанализировать во взаимосвязи некоторые положения Закона “Об исполнении” в гражданско-процессуальном законодательстве, с точки зрения конституционного значения исполнения судебных решений.

В первую очередь следует отметить, что, законодатель установил правила, направленные на защиту прав и свобод, нарушенных на

стадии исполнения судебного акта, вступившего в законную силу, обеспечения исполнения данного акта.

Это проявляется в процессуальных требованиях относительно содержания решения. Так, решение должно быть составлено в доступных для понимания выражениях. Решение состоит из вступительной, описательной, обосновательной и резолютивной частей. В резолютивной части решения должны содержаться вывод суда об удовлетворении иска или об отказе в иске полностью или частично, указание на срок и порядок обжалования решения. В случае, когда суд установил порядок и срок исполнения решения или принял меры к обеспечению исполнения решения, это должно быть указано в резолютивной части решения (статьи 220.1, 220.2, 220.5 и 220.6 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Наряду с этим, законодатель четко установил в Гражданско-Процессуальном Кодексе суть решений, принятых по отдельным делам и круг вопросов, подлежащих отображению в данных решениях (в основном, в результативной части решения). На основании статьи 222 Гражданско-Процессуального Кодекса, повествующей о решениях относительно присуждения имущества или взыскания денежных средств, при присуждении имущества в натуре, суд указывает в резолютивной части решения наименование присужденного имущества, а если при исполнении решения присужденного имущества в наличии не окажется – стоимость имущества, которая должна быть взыскана с ответчика, а также местонахождения присужденного имущества или указание о том, с какого банковского счета ответчика должна быть списана сумма присужденная истцу. В случае удовлетворения иска о взыскании денежных средств, судья указывает в решении общую присужденную сумму с указанием сумм основного долга, убытка и неустойки (штрафа, пени) в отдельности.

В то же время, в статье 226 Гражданско-Процессуального Кодекса указано, что при принятии решения в пользу нескольких истцов, суд указывает, в какой доле оно относится к каждому из них или указывает, что право взыскания является солидарным. При вынесении решения против нескольких ответчиков суд указывает, в какой доле каждый из ответчиков, должен выполнить решение или указывает, что право взыскания является солидарным.

Гражданско-процессуальное законодательство относит вышеуказанные требования также к решениям, обязывающим ответчика выполнять определенные действия, решениям о признании испол-

нительных и иных документов не подлежащими исполнению решениям о заключении и об изменении договора (статьи 223-225 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Таким образом, данные обязательства, возложенные на судей в связи с составлением постановлений, в гражданско-процессуальном законодательстве, служат устранению ошибок, недоразумений или неопределенности, которые могут возникнуть на стадии исполнения решения.

В связи с этим Пленум Конституционного Суда подчеркивает, что в целях предотвращения недоразумений или неопределенности, которые могут возникнуть на стадии исполнения решения, суды должны принимать решения, четко, правильно и в порядке, отвечающем требованиям статьи 222-226 Гражданско-Процессуального Кодекса.

Законодатель установил также механизмы устранения ошибок, возникающих при исполнении вступивших в законную силу решений (с полным соблюдением требований статей 222-226 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Так, в статьях 228-230 Гражданско-Процессуального Кодекса говорится об исправлении опечаток или явных арифметических ошибок в дополнительном решении и разъяснении решения.

Согласно статье 228.2 Гражданско-Процессуального Кодекса судья может, известив об этом лиц, участвующих в деле по своей инициативе или по заявлению лиц, участвующих в деле, исправить допущенные в решении опечатки или явные арифметические ошибки. Вопрос внесения исправлений разрешается в судебном заседании. Лица, участвующие в деле, извещаются о времени и месте судебного заседания, однако их неявка не является препятствием для рассмотрения вопроса о внесении исправлений.

В то же время, судья, вынесший решение без соблюдения требования статей 222-226 Гражданско-Процессуального Кодекса, может по заявлению лиц, участвующих в деле, или по своей инициативе, с извещением лиц, участвующих в деле, вынести дополнительное решение. Например, согласно статье 229.1.2 Гражданско-Процессуального Кодекса, если судья, разрешив вопрос о праве, не указал размера суммы присужденного имущества, количество удерживаемого имущества, или действий, которые обязан совершить ответчик, он может вынести дополнительное решение.

Согласно статье 230.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, судья, рассмотревший дело, вправе разъяснить не отмененное апелляционным судом решение, не меняя его содержания.

Наряду с этим, в статье 232.1 Гражданско-Процессуального Кодекса отмечается, что по заявлению сторон суд, рассмотревший дело, может произвести соответствующую индексацию взыскиваемых судом денежных сумм на момент исполнения решения суда.

В гражданско-процессуальном законодательстве также установлены отсрочка или рассрочка исполнения решения, изменение способа и порядка исполнения решения, приостановление производства по исполнению, временное ограничение права выезда должника за пределы страны (статья 231 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Пленум Конституционного Суда, основываясь на отмеченные нормы Гражданско-Процессуального Кодекса, считает, что обязанности, возложенные на судью после вынесенного им решения (исправление опечаток и явных арифметических ошибок в решении, вынесение дополнительного решения, разъяснение решения, отсрочка или рассрочка на исполнения решения или его исполнение по частям, изменение способа и порядок исполнения решения, временное ограничение права выезда должника из страны, индексация денежных сумм, подлежащих взысканию, преследуют цель обеспечения эффективного исполнения решения.

Обеспечение исполнения решения осуществляется в порядке, предусмотренном главой 13 Гражданско-Процессуального Кодекса (статья 236 Гражданско-Процессуального Кодекса).

В Законе “Об исполнении”, также излагается именно эта позиция – в целях обеспечения исполнения решения, предусмотрено обращение исполнительного чиновника именно в суд, принявший решение. Например, на основании статьи 14.1 Закона “Об исполнении” в случае, если указанные в исполнительном документе требования не ясны, исполнительный чиновник вправе обратиться в соответствующий суд или другой орган с заявлением о разъяснении решения, явившегося основанием для выдачи данного исполнительного документа, а также разъяснении документа, считающегося согласно закону исполнительным документом.

Когда по судебному акту имеются несколько ответчиков, а территории их проживания различны, по вопросу выдачи отдельных исполнительных листов по месту жительства каждого ответчика

или же направления единого исполнительного документа ответчикам в территориальный отдел исполнения, Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

В Законе “Об исполнении”, регулирующем исполнение вступивших в законную силу судебных актов, предусмотрены права и обязанности требователя, должника и других лиц при производстве по исполнительным документам, система норм, связанная с защитой их прав, а также круг полномочий исполнительных чиновников при производстве исполнения.

На основании статьи 1.1 Закона “Об исполнении” законодательство Азербайджанской Республики об исполнении состоит из Конституции Азербайджанской Республики, настоящего Закона, Закона Азербайджанской Республики “Об исполнительных чиновниках”, Гражданско-Процессуального Кодекса, а также иных законодательных актов.

Требования исполнительных чиновников, связанные с исполнением решений судов и иных органов, обязательны на территории Азербайджанской Республики для всех органов, юридических лиц, их должностных лиц и физических лиц (статья 3.1 Закона “Об исполнении”).

Согласно статье 6 Закона “Об исполнении”, исполнительными документами считаются решения судов, определения судов о принятии мер, связанных с удовлетворением иска, судебные приказы.

Статья 8 данного Закона предусматривает, что направление исполнительного документа на исполнение является прямой обязанностью суда, вынесшего соответствующее решение, или другого органа, связанного с обеспечением исполнения. Если исполнительный документ соответствует требованиям, предусмотренным статьей 7 данного Закона, то исполнительный чиновник, получивший от суда или другого органа исполнительный документ, должен принять решение о его принятии и начать производство по исполнительному документу.

В статье 10 Закона “Об исполнении” говорится о месте осуществления исполнительных действий. Так, на основании данной статьи, в случае, если должником является физическое лицо, исполнительные действия осуществляются по месту его жительства или работы, либо по месту нахождения его имущества. Если должником является юридическое лицо, исполнительные действия осуществляются по месту его нахождения или по месту нахождения

его имущества. Требования, связанные с обязанностью должника выполнять определенные действия, исполняются в порядке и месте, указанных в исполнительном документе. При изменении в ходе исполнения места жительства или пребывания, либо места работы должника, или при выявлении отсутствия по прежнему месту пребывания имущества, на которое может быть направлено требование, либо недостаточности данного имущества для удовлетворения требований требователя, исполнительный чиновник составляет об этом акт. Исполнительный чиновник, в течение одного дня с момента составления акта направляет исполнительный документ вместе с копией данного акта исполнительному чиновнику по новому месту жительства или пребывания должника, либо по его новому месту работы или по новому месту нахождения имущества должника и письменно уведомляет об этом требователя, а также выдавший исполнительный документ суд или другой орган. Направленный исполнительным чиновником исполнительный документ должен принять в производство другой исполнительный чиновник по соответствующей территории. Споры, возникшие между исполнительными чиновниками в связи с местом совершения исполнительных действий, решаются руководителем службы исполнения.

Из вышеуказанных норм Закона “Об исполнении” становится ясно что, судебный акт считается исполнительным документом и направление исполнительного документа на исполнение является прямой обязанностью суда, вынесшего соответствующее решение. Требования относительно обязанности должника по совершению определенных действий, исполняются в порядке и месте, указанном в исполнительном документе.

В то же время, статьей 54 упомянутого Закона, регулируются особенности производства по нескольким исполнительным документам. На основании данной статьи Закона, при наличии в структуре исполнительных чиновников нескольких исполнительных документов в отношении должника, они объединяются в общее производство. При этом на имущество должника налагается арест в объеме общей суммы расходов, предполагаемых для удовлетворения требования, исполнительного платежа и исполнительных действий, независимо от наложения на него ареста для удовлетворения другого иска (исков). При наличии в структуре отдельных судебных исполнителей нескольких исполнительных документов в

отношении одного и того же должника выполнение положений статьи 54 данного Закона обеспечивает руководитель службы исполнительных чиновников.

Таким образом, согласно сути вышеуказанных норм Закона “Об исполнении” и Гражданско-Процессуального Кодекса, суды, в целях обеспечения эффективности исполнения решений, должны составлять их четко и в порядке, отвечающим требованиям гражданско-процессуального законодательства, учитывается то, что направление исполнительного документа на исполнение, является прямой обязанностью судов, при составлении исполнительного документа, при наличии нескольких должников по одному и тому же судебному акту, а также если территории, их проживания, различные, направлять исполнительный документ в соответствующие отделы исполнения по месту жительства должников в соответствии с их числом.

Несоблюдение судами указанных правил, не освобождает исполнительного чиновника от обязанности направлять исполнительный документ, в количестве, соответствующую структуру по месту жительства должников в соответствии с их числом. Принудительное исполнение судебных решений является прямой обязанностью исполнительных чиновников. Так, в соответствии со статьей 2.1 Закона “Об исполнении”, принудительное исполнение решений судов и других органов в Азербайджанской Республике осуществляется исполнительными чиновниками.

Это также вытекает из статей 10 и 24 Закона “Об исполнении”. Согласно статье 24 указанного Закона, исполнительный документ считается направленным по касательству при направлении исполнительного документа из одной структуры исполнительных чиновников в другую структуру по соответствующей территории.

Пленум Конституционного Суда также считает что, суд, принявший решение, должен четко и своевременно составив исполнительный документ, должен направить его в соответствующий отдел исполнения и проконтролировать своевременность принятия исполнительным чиновником решения о начала производства.

Так, в соответствии со статьями 8.2 и 8.3 Закона “Об исполнении”, исполнительный чиновник в течение трех дней с момента получения исполнительного документа принимает решение о начале производства. Копия решения о начале производства в течение одного дня с момента его принятия направляется требователю,

должнику, а также выдавшему исполнительный документ суду или другому органу.

В статье 26 Закона “Об исполнении” указано что, контроль за своевременным и правильным исполнением исполнительных документов осуществляется, в пределах своих полномочий, руководителем исполнительной структуры судом.

В соответствии со статьей 21.1 Закона “Об исполнении”, производство, начатое на основании выданного судами исполнительного документа, приостанавливается или прекращается судом по месту нахождения исполнительного чиновника, а производство, начатое на основании исполнительного документа, выданного административно-экономическим судом, – данным административно-экономическим судом или соответствующим административно-экономическим судом по месту нахождения исполнительного чиновника.

В связи со статьей 87.1 Закона “Об исполнении”, Пленум Конституционного Суда считает важным отметить следующее.

Как уже отмечалось в Постановлении Пленума Конституционного Суда от 4 апреля 2012 года “Относительно толкования статьи 87.2 Закона “Об исполнении” и статьи 2.1 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики””, было установлено что, споры, вытекающие из решений, действий (бездействий) исполнительных чиновников в связи с исполнением решения суда, в соответствии со статьей 2.1 Административно-Процессуального Кодекса, рассматриваются административно-экономическими судами, в порядке административного производства. Учитывая правовую позицию, сформированную Пленумом Конституционного Суда в Постановлении относительно подсудности споров, вытекающих из решений, действий (бездействий) исполнительных чиновников в связи с исполнением решения суда, Милли Меджлису Азербайджанской Республики было рекомендовано устранить несоответствие между статьей 87.2 Закона “Об исполнении” и статьей 2.1 Административно-Процессуального Кодекса. Принято решение о том, что до внесения в законодательстве соответствующих изменений, положение “суд по месту нахождения исполнительного чиновника” статьи 87.2 Закона “Об исполнении” подразумевается как административно-экономический суд на территории нахождения исполнительного чиновника.

На основании закона Азербайджанской Республики “О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики “Об исполнении” от 16 октября 2012 года, статья 87.1 Закона “Об исполнении”, изложена в следующей редакции: “Требователь или должник могут обжаловать действия или без действия исполнительного чиновника, в связи с исполнением исполнительного документа, в административно-экономический суд, по месту нахождения исполнительного чиновника. Жалоба на действия исполнительного чиновника подается в течение 10 дней с момента совершения соответствующего действия”. Статья 87.2 данного Закона была аннулирована, из статьи 87.3 исключены слова “или отказа от совершения данного действия”, слова “в статьях 87.1 и 87.2” заменены словами “в статье 87.1”.

В связи с этим Пленум Конституционного Суда отмечает что, законодатель, с условием соблюдения конституционных норм и принципов, свободен в установлении любой модели в сфере исполнения судебных решений.

Учитывая то что, исполнение судебного решения является составной частью права обращаться в суд, Пленум Конституционного суда подчеркивает что, модель, выбранная законодателем в этой сфере, должна быть рациональной и эффективной, в противном случае, это может привести к несвоевременному и неверному исполнению судебного решения, обусловив неэффективность осуществления права на судебную защиту и бессмысленность принятого решения. Кроме того, несвоевременное и неверное исполнение судебного решения, может подорвать доверие общества к судебной власти.

Основываясь на вышеуказанном, Пленум Конституционного Суда считает что, суд, вынесший решение, в соответствии со статьей 236 Гражданско-Процессуального Кодекса, в случаях, указанных в статьях 228-232 данного Кодекса, рассматривает дела, относительно обеспечения исполнения решения, а административно-экономические суды, в соответствии Административно-Процессуальным Кодексом, дела относительно споров, вытекающих из решения, действий (бездействий) исполнительного чиновника, связанных с исполнением судебного решения в порядке административного производства.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к следующему выводу:

-в соответствии с положениями статьи 60 Конституции и статей 7.8 и 26 Закона “Об исполнении”, при наличии нескольких должников по судебному акту, а также когда территории их проживания различны, суд, принявший данный акт, должен направить исполнительный документ, соответствующий количеству должников, и в соответствующую исполнительную структуру по месту их жительства и проконтролировать своевременное принятие исполнителем чиновником решения о начале производства по исполнительному документу. В то же время, несоблюдение судами вышеуказанных правил не освобождает исполнительного чиновника от обязанности направить исполнительный документ, соответствующий количеству должников, в соответствующую исполнительную структуру по месту их жительства;

-суд, принявший решение, в соответствии со статьей 236 Гражданско-Процессуального Кодекса, в случаях, предусмотренных статьями 228-232 данного Кодекса, рассматривает дела, относительно обеспечения исполнения решения, а административно-экономические суды, в соответствии Административно-Процессуальным Кодексом, дела относительно споров, вытекающих из решения, действий (бездействий) исполнительного чиновника, связанных с исполнением судебного решения.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики,

П О С Т А Н О В И Л :

1. В соответствии с положениями статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики и статей 7.8 и 26 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении”, при наличии нескольких должников по судебному акту, а также когда территории их проживания различны, суд, принявший данный акт, должен направить исполнительный документ, соответствующий количеству должников, и в соответствующую исполнительную структуру по месту их жительства и проконтролировать своевременное принятие исполнителем чиновником решения о начале производства по исполнительному документу. В то же время, несоблюдение судами вышеуказанных правил не освобождает исполнительного чиновника

от обязанности направить исполнительный документ, соответствующий количеству должников, в соответствующую исполнительную структуру по месту их жительства.

2. Суд, принявший решение, в соответствии со статьей 236 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики, в случаях, предусмотренных статьями 228-232 данного Кодекса, рассматривает дела, относительно обеспечения исполнения решения, а административно-экономические суды, в соответствии Административно-Процессуальным Кодексом Азербайджанской Республики, дела относительно споров, вытекающих из решения, действий (бездействий) исполнительного чиновника, связанных с исполнением судебного решения.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair****3 sentyabr 2015-ci il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Elməddin Hüseynovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Tofiq Heydərovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommərsiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Afət Mirzəyevanın,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Azər Hüseynovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Nurəddin Mustafayevin, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Hüquq baş idarəsinin rəisi, baş vergi xidməti müşaviri Samirə Musayevanın iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

“İnşaat İstehsalat Təchizat-2008” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Auditi Departamentinə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, 16 sentyabr 2013-cü il tarixli səyyar vergi yoxlaması aktının mənfəət vergisinin 2012-ci ildə 7.148,22 manat məbləğində azaldılmış hesab edilən və həmin məbləğə görə 3574,11 manat məbləğində maliyyə sanksiyası tətbiq edilməsi təklif olunan, əlavə dəyər vergisinin (bundan sonra – ƏDV) 2012-ci ildə 54175,33 manat məbləğində azaldılmış hesab edilən və həmin məbləğə görə 27087,67 manat məbləğində maliyyə sanksiyası tətbiq edilməsi təklif edilən hissələrində əsassız hesab edilməsini, vergi ödəyicisinin vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında 30 oktyabr 2013-cü il tarixli qərarın ləğv edilməsini, hesablanmış məbləğlərin Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətin şəxsi hesab vərəqəsində azaldılmasını xahiş etmişdir.

Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin 19 mart 2014-cü il tarixli qərarı ilə iddia təmin edilərək səyyar vergi yoxlamasının nəticələri qismən – mənfəət və ƏDV hissələrində ləğv edilmişdir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 23 iyul 2014-cü il tarixli qərarı ilə vergi orqanının apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, birinci instansiya məhkəməsinin qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 4 noyabr 2014-cü il tarixli qərarı ilə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilmiş və iş təkrar baxılması üçün həmin məhkəməyə qaytarılmışdır.

İşə yenidən baxan Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin (bundan sonra – Vergi Məcəlləsi) 175.1 və 176.4-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 30 dekabr tarixli 219 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Vergi ödəyicisinə verilmiş vergi hesab fakturası üzrə alınmış malların (iş və xidmətlərin) dəyəri ödənilərkən ƏDV-nin ödənilməsi, ƏDV-nin depozit hesabında uçotun aparılması, ƏDV-nin hərəkəti, bu hesab üzrə aparılan əməliyyatlardan ƏDV-nin əvəzləşdirilməsi və dövlət büdcəsinə köçürülməsi Qaydaları”nın (bundan sonra – Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 30 dekabr tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydalar) 1.4-cü bəndi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası-

nın Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 73-cü maddəsində təsbit olunmuş vergi ödəmək vəzifəsi dövlətin şərtsiz tələbi kimi bütün vergi ödəyicilərinə şamil olunur. Vergiləri ödəmək (o cümlədən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müvafiq vaxtda və miqdarda) hər bir şəxsin konstitusiya vəzifələrindən biridir. Vergi ödəyicisi qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada dövlətin xəzinəsinə müəyyən pul məbləği şəklində ödənilməli olan əmlakının müəyyən hissəsinə dair öz mülahizəsinə uyğun sərəncam verə bilməz və bu məbləği mütəmadi olaraq dövlətin xeyrinə keçirməyə borcludur. Əks təqdirdə dövlətin, həmçinin digər şəxslərin hüquqları və qanunla qorunan maraqları pozulmuş olar.

Vergi ödəyicisinin bu vəzifəsində cəmiyyətin bütün üzvlərinin ictimai maraqları öz əksini tapmışdır. Buna görə dövlət yalnız vergi ödəyicilərinin deyil, həmçinin cəmiyyətin digər üzvlərinin də hüquq və qanuni mənafələrinin qorunması məqsədilə vergi hüquq münasibətlərini tənzimləmək sahəsində qanuni tədbirlər görmək hüququna və vəzifəsinə malikdir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 12 yanvar 2011-ci il tarixli, 7 dekabr 2011-ci il tarixli, 12 mart 2012-ci il tarixli, 9 sentyabr 2013-cü il tarixli Qərarları).

Qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 15-ci bəndinə müvafiq olaraq qanunverici maliyyə fəaliyyətinin əsaslarına, vergilərə, rüsumlara və ödənişlərə dair ümumi qaydalar müəyyən edir. O, müstəqil olaraq vergitutmanın əsas elementlərini və vergilərin miqdarını, vergi ödəyicilərinin və vergitutma obyektlərinin tərkibini, vergi dərəcələrinin növlərini, vergi dövrünün davamlılığını, vergi bazasının müəyyənləşdirilməsi üçün gərəkli olan dəyər və kəmiyyət göstəricilərini, vergilərin hesablanma qaydasını və s. müəyyən edir.

Konstitusiya müddəalarına əsaslanan Vergi Məcəlləsi Azərbaycan Respublikasında vergi sistemini, vergitutmanın ümumi əsaslarını, vergilərin müəyyən edilməsi, ödənilməsi və yığılması qaydalarını, vergi ödəyicilərinin və dövlət vergi orqanlarının, habelə vergi münasibətlərinin digər iştirakçılarının vergitutma məsələləri ilə bağlı hüquq və vəzifələrini, vergi nəzarətinin forma və metodlarını, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyəti, dövlət vergi orqanlarının və onların vəzifə-

li şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayət edilməsi qaydalarını müəyyən edir (Vergi Məcəlləsinin 1.1-ci maddəsi).

Vergi Məcəlləsinin 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş dövlət vergilərinin sırasında əlavə dəyər vergisi müəyyən edilmişdir.

Əlavə dəyər vergisinin anlayışı, vergi ödəyicilərinin hüquqi statusu, vergitutma obyektı, vergi ödəməkdən azad edilmə, büdcəyə ödəmələr müəyyən edilərkən əvəzləşdirilən ƏDV və digər məsələlər Vergi Məcəlləsinin XI Fəslində nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Məcəllənin 153-cü maddəsinə əsasən əlavə dəyər vergisi vergi tutulan dövriyyədən hesablanan verginin məbləği ilə bu Məcəllənin müddəalarına uyğun olaraq verilən elektron vergi hesab-fakturalara və ya idxalda ƏDV-nin ödənildiyini göstərən sənədlərə müvafiq surətdə əvəzləşdirilməli olan verginin məbləği arasındakı fərqdır.

Maddənin mətnindən və mahiyyətindən göründüyü kimi, hesabat dövrü ərzində ödənilməli olan ƏDV-nin məbləğinin hesablanması üçün aşağıdakı göstəricilər müəyyən edilməlidir:

- vergi tutulan dövriyyədən hesablanan verginin məbləği;
- elektron vergi hesab-fakturalara və ya idxalda ƏDV-nin ödənildiyini göstərən sənədlərə müvafiq surətdə əvəzləşdirilməli olan verginin məbləği.

Hesabat dövrü ərzində bu iki göstərici arasındakı fərq ödənilməli ƏDV-nin məbləğidir.

Vergi Məcəlləsinin 173.1-ci maddəsində vergi tutulan dövriyyədən hesablanan verginin məbləği göstərilmişdir. Həmin maddəyə əsasən ƏDV-nin dərəcəsi hər vergi tutulan əməliyyatın və hər vergi tutulan idxalın dəyərinin 18 faizidir.

Həmin Məcəllənin 175.1-ci maddəsinə görə bu maddədə başqa hallar nəzərdə tutulmamışdırsa, əvəzləşdirilən ƏDV-nin məbləği vergi ödəyicisinə verilmiş elektron vergi hesab-fakturaları üzrə nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edənin bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) ödəmələr üzrə ƏDV-nin depozit hesabına və bu hesab daxilində aparılan əməliyyatlarda ödənilən vergi məbləği sayılır.

Göründüyü kimi, həmin maddədə iki növ ödəmələr nəzərdə tutulmuşdur:

- elektron vergi hesab-fakturaları üzrə nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edənin bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) ödəmələr;

– ƏDV-nin depozit hesabına və bu hesab daxilində aparılan əməliyyatlarda ödənilən vergi.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, birinci halda söhbət ödəmə əməliyyatlarının ƏDV-siz dəyərindən, ikinci halda isə ödənilmiş verginin məbləğindən gedir.

Belə nəticəyə gələrkən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qanunverici tərəfindən Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsində edilmiş dəyişikliklərə əsaslanır.

Belə ki, həmin maddənin 1 yanvar 2003-cü il tarixədək qüvvədə olmuş redaksiyasına əsasən əvəzləşdirilən ƏDV-nin məbləği vergi ödəyicisinə verilmiş vergi hesab-fakturaları üzrə nağdsız qaydada ödənilmiş verginin məbləği sayılırdı. Bu zaman yalnız ƏDV hissəsinin nağdsız qaydada ödənilməsi tələb olunurdu və əməliyyatın ƏDV-siz dəyərinin hansı qaydada ödənilməsinə dair heç bir şərt mövcud deyildi.

“Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2003-cü il 28 noyabr tarixli 519-IIQD nömrəli Qanununa əsasən Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsində “nağdsız qaydada ödənilmiş” sözləri “nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) aparılmış ödəmələrdə” sözləri ilə əvəz edilmişdir. Bu dəyişiklik nəticəsində əvəzləşdirilən ƏDV-nin məbləği nağdsız qaydada aparılmış ödəmələrdə verginin məbləği hesab olunmuşdur. Nəticədə, əməliyyatın həm ƏDV-siz dəyərinin, həm də ƏDV hissəsinin nağdsız qaydada ödənilməsi həmin verginin əvəzləşdirilməsinə hüquq vermişdir. “Mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər” nağdsız qaydada aparılmış ödəmələrin tərkibinə aid edilməmişdir. Beləliklə, “mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər” aparıldığı halda ƏDV-nin ödənilmə formasından asılı olmayaraq həmin verginin əvəzləşdirilməsi istisna olunmuşdur.

Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinə edilmiş sonuncu dəyişikliklər isə (Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 6 noyabr tarixli 472-IIIQD nömrəli Qanunu; Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 19 iyun tarixli 835-IIIQD nömrəli Qanunu) vergi tutulan əməliyyatın ƏDV-siz dəyərinin ödənilməsi qaydası ilə bağlı olmamışdır.

Beləliklə, Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinin qüvvədə olan redaksiyasında əvəzləşdirilən ƏDV-nin müəyyən edilməsi məqsədləri üçün mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlərin aparıldığı hallar istisna edilmişdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə bir nəticəyə gəlir ki, Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinin “nağdsız qaydada ödəmələr” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyərinin nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) ödənilməsinə nəzərdə tutur.

Vergi Məcəlləsinin 176.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq ƏDV-nin ödəyiciləri olmayan alıcılara pərakəndə mal göndərildikdə və ya xidmət göstərildikdə, elektron vergi hesab-fakturası əvəzinə qəbz və ya çek verilə bilər. Qəbz, çeklər, müəyyən edilmiş qaydada tərtib edilməyən elektron vergi hesab-fakturaları, nağd aparılan əməliyyatların rəsmiləşdirildiyi sənədlər bu Məcəllənin 175-ci maddəsinin məqsədləri üçün verginin əvəzləşdirilməsinə əsas vermir və bu Məcəllənin digər maddələrində göstərilən müddəalardan asılı olmayaraq aparılan əvəzləşdirilmə etibarsız hesab edilir.

Bu maddə ƏDV-nin ödənilməsinə təsdiq edən, lakin vergi məbləğinin əvəzləşdirilməsinə əsas verməyən sənədləri müəyyən edir. Bunlara ƏDV-nin ödəyiciləri olmayan alıcılara pərakəndə mal göndərildikdə və ya xidmət göstərildikdə verilmiş qəbz və ya çeklər; müəyyən edilmiş qaydada tərtib edilməyən elektron vergi hesab-fakturaları; nağd aparılan əməliyyatların rəsmiləşdirildiyi sənədlər aid edilmişdir.

Göründüyü kimi, alıcının ƏDV məqsədləri üçün qeydiyyatda olub-olmamasından asılı olmayaraq ƏDV-nin əvəzləşdirilməsinə hüquq verməyən sənədlər, o cümlədən “nağd aparılan əməliyyatların rəsmiləşdirildiyi sənədlər” ƏDV-nin əvəzləşdirilməsinə əsas vermir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Vergi Məcəlləsinin 176.4-cü maddəsinin “nağd aparılan əməliyyatlar” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin istər ƏDV-siz dəyərinin, istərsə də ƏDV-nin məbləğinin nağd qaydada ödənilməsi əməliyyatları ehtiva edir. Bu zaman təqdim edilmiş malın, görülmüş işin və ya göstərilmiş xidmətin ƏDV-siz dəyəri və ya ƏDV-nin məbləği nağd qaydada ödənildikdə, aparılan əvəzləşdirmə etibarsız hesab edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin belə nəticəyə gəlir ki, Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin mənasına görə təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyəri yalnız nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) tam olaraq ödənildikdə, ƏDV-nin məbləği isə ƏDV-nin depozit hesabı-

na və bu hesab daxilində aparılan əməliyyatlarla ödəniləndə vergi ödəyicisinə verilmiş elektron vergi hesab- fakturası üzrə ödənilmiş vergi məbləği əvəzləşdirilən ƏDV-nin məbləği sayılır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Vergi Məcəlləsinin qeyd olunan maddələrinin Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 30 dekabr tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydaların 1.4-cü bəndi baxımından şərhli ilə bağlı müraciətdə qaldırılan məsələyə dair qeyd edir ki, bu Qaydalar “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 6 noyabr tarixli 472-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 14 dekabr tarixli 675 nömrəli Fərmanının icrasının təmin edilməsi ilə əlaqədar qəbul edilmişdir.

Həmin Qaydaların 1.4-cü bəndinin ilkin redaksiyasına əsasən malları (işləri, xidmətləri) alan şəxs (bundan sonra – alıcı) tərəfindən vergi hesab-fakturalarında göstərilən malların (işlərin, xidmətlərin) ƏDV-siz dəyəri həmin malları (işləri, xidmətləri) təqdim edən şəxsin (bundan sonra – satıcı) bank hesabına, ƏDV-nin məbləği isə ƏDV-nin depozit hesabına köçürülməlidir.

Daha sonra Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 16 fevral tarixli 47 nömrəli Qərarı ilə Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 30 dekabr tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydaların 1.4-cü bəndindən “bank” sözü çıxarılmışdır.

İlkin olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 30 dekabr tarixli 219 nömrəli Qərarı ilə müvafiq Qaydaların təsdiq edilməsindən bu Qaydalara dəyişiklik edilməsi barədə 2008-ci il 16 fevral tarixli 47 nömrəli Qərarın qəbul edildiyi tarixədək Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsində hər hansı dəyişiklik edilməmişdir. Başqa sözlə, əvəzləşdirilən ƏDV-nin müəyyən edilməsi ilə bağlı vergi qanunvericiliyinin müddəaları olduğu kimi qüvvədə olmuş və hazırda da qüvvədədir. Buna görə Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 16 fevral tarixli 47 nömrəli Qərarının qəbul edilməsi əvəzləşdirilən ƏDV-nin müəyyən edilməsi qaydasını dəyişməmişdir.

Bundan başqa nəzərə alınmalıdır ki, qanunverici Konstitusiyanın 94-cü maddəsində öz əksini tapmış məsələləri tənzipləyərkən, onların ən mühüm və əsaslı xarakter daşıyan tərəflərini müəyyən etməklə artıq qanunvericilik qaydasında nizamlanmış normaları konkretləşdirmək və həyata keçirmək məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına qaydalar müəyyən etmək səlahiyyəti verə bilər.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin V hissəsinin məzmununa, habelə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Şəhid adının əbədləşdirilməsi

və şəhid ailələrinə edilən güzəştlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə dair” 30 dekabr 2008-ci il tarixli Qərarında və “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 11-ci maddəsinin 1-ci bəndinin iyirminci abzasının və Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Hərbi xidmətkeçmə haqqında” Əsasnamənin 121-ci maddəsinin ikinci hissəsinin şərh edilməsinə dair” 28 mart 2014-cü il tarixli Qərarında ifadə olunan hüquqi mövqeyinə görə, Nazirlər Kabinetinin qərarları konstitusiya norma və prinsiplərinə, hamılıqla qəbul edilən ümumi prinsiplərə, qanunlara və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına zidd olmamalıdır. Buna müvafiq olaraq qanunların icrası ilə əlaqədar qəbul edilən Nazirlər Kabinetinin qərarları həmin qanunun məqsədlərinə uyğun olmalı, məzmununu dəyişməməli, qanunda müəyyən edilən məsələləri tənzimləməlidir.

Təsadüfi deyil ki, Vergi Məcəlləsinin 2.2-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, bu Məcəllənin əsasında və ya onun icrası məqsədi ilə qəbul edilmiş normativ- hüquqi aktlar bu Məcəllənin müddəalarına zidd olmamalıdır.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

– Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinin “nağdsız qaydada ödəmələr” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyərinin nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) ödənilməsinə nəzərdə tutur;

– Vergi Məcəlləsinin 176.4-cü maddəsinin “nağd aparılan əməliyyatlar” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin istər ƏDV-siz dəyərinin, istərsə də ƏDV-nin məbləğinin nağd qaydada ödənilməsi əməliyyatları ehtiva edir. Bu zaman təqdim edilmiş malın, görülmüş işin və ya göstərilmiş xidmətin ƏDV-siz dəyəri və ya ƏDV-nin məbləği nağd qaydada ödənilməkdə, aparılan əvəzləşdirmə etibarsız hesab edilir;

– Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin mənasına görə təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyəri yalnız nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) tam olaraq ödənilməkdə, ƏDV-nin məbləği isə ƏDV-nin depozit hesabına və bu hesab daxilində aparılan əməliyyatlarla ödənilməkdə vergi ödə-

yicisinə verilmiş elektron vergi hesab- fakturası üzrə ödənilmiş vergi məbləği əvəzləşdirilən ƏDV-nin məbləği sayılır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinin “nağdsız qaydada ödəmələr” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyərinin nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) ödənilməsinə nəzərdə tutur.

2. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 176.4-cü maddəsinin “nağd aparılan əməliyyatlar” müddəası təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin istər ƏDV-siz dəyərinin, istərsə də ƏDV-nin məbləğinin nağd qaydada ödənilməsi əməliyyatları ehtiva edir. Bu zaman təqdim edilmiş malın, görülmüş işin və ya göstərilmiş xidmətin ƏDV-siz dəyəri və ya ƏDV-nin məbləği nağd qaydada ödənilməkdə, aparılan əvəzləşdirmə etibarsız hesab edilir.

3. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 175.1 və 176.4-cü maddələrinin mənasına görə təqdim edilmiş malların, görülmüş işlərin və ya göstərilmiş xidmətlərin ƏDV-siz dəyəri yalnız nağdsız qaydada (mal, iş və xidmət təqdim edən bank hesabına birbaşa nağd qaydada ödənişlər istisna edilməklə) tam olaraq ödənilməkdə, ƏDV-nin məbləği isə ƏDV-nin depozit hesabına və bu hesab daxilində aparılan əməliyyatlarla ödənilməkdə vergi ödəyicisinə verilmiş elektron vergi hesab fakturası üzrə ödənilmiş vergi məbləği əvəzləşdirilən ƏDV məbləği sayılır.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании некоторых положений статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики

3 сентября 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Эльмедина Гусейнова,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Ширванского апелляционного суда Тофига Гейдарова, заместителя заведующего отделом Экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Ровшана Мурадова,

эксперта – доцента кафедры Гражданско-процессуального и коммерческого права Бакинского Государственного Университета, доктора философии по праву Афет Мирзоевой,

специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Азера Гусейнова, судьи Бакинского апелляционного суда Нуреддина Мустафаева, начальника Главного юридического управления Министерства налогов, главного советника налоговой службы Самиры Мусаевой,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства на основании обращения Ширванского апелляционного суда конституционное дело о толковании некоторых положений статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи Р.Гваладзе по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, заключение

эксперта, исследовав и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Общество с ограниченной ответственностью “Иншаат Истехсалат Теджхизат – 2008”, обратилось в суд с исковым заявлением против Департамента налогового аудита при Министерстве Налогов Азербайджанской Республики с просьбой признать необоснованным акт выездной налоговой проверки от 16 сентября 2013 года в частях, устанавливающих сокращение за 2012 год налога на прибыль в размере 7.148,22 манат и предлагающих применение финансовой санкции за эту сумму в размере 3.574,11 манат; устанавливающих сокращение за 2012 год налога на добавленную стоимость (далее НДС) в размере 54.175,33 манат и предлагающих применение финансовой санкции за указанную сумму в размере 27.087,67 манат; отменить решение о привлечении налогоплательщика к ответственности за нарушение налогового законодательства от 30 октября 2013 года и уменьшить начисленные суммы в личном расчетном листе общества с ограниченной ответственностью.

Ширванский административно-экономический суд решением от 19 марта 2014 года удовлетворил иск и аннулировал результаты выездной налоговой проверки в частях, касающихся прибыли и НДС.

Административно-экономическая коллегия Ширванского апелляционного суда решением от 23 июля 2014 года не удовлетворила апелляционную жалобу налогового органа, решение суда первой инстанции было оставлено без изменений. Административно-экономическая коллегия Верховного Суда Азербайджанской Республики решением от 4 ноября 2014 года отменила решение суда апелляционной инстанции и направила дело в данный суд на повторное расследование. Ширванский апелляционный суд, повторно рассматривающий дело, обратился в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) относительно толкования статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Налоговый Кодекс) в связи с пунктом 1.4 “Правила выплаты НДС при оплате стоимости товаров (работ и услуг), приобретенных по выданному налогоплательщику налоговому счету-фактуре, ведения учета НДС на депозитном счете, движения НДС, замещения НДС с проводимых по данному

счета операций и перечисления его в государственный бюджет”, утвержденным Постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 30 декабря 2007 года номер 219 (далее – Правила, утвержденные Постановлением Кабинета Министров от 30 декабря 2007 года).

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда, закрепленная статьей 73 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) обязанность выплачивать налоги и другие государственные сборы своевременно и в полном объеме распространяется на всех налогоплательщиков как безусловное требование государства. Выплачивать налоги (в том числе в установленном законодательством соответствующем времени и объеме) является одной из конституционных обязанностей каждого. Налогоплательщик не может по собственному усмотрению распоряжаться определенной частью имущества, подлежащего выплате в предусмотренном законом порядке в казну государства в определенной денежной сумме и обязан регулярно перечислять данную сумму в пользу государства. В противном случае будут нарушены права и охраняемые законом интересы государства, а также других лиц. В данной обязанности налогоплательщика нашли отражение общественные интересы всех членов общества, поэтому государство в целях защиты прав и законных интересов не только налогоплательщиков, но и других членов общества обладает правом принимать законные меры в области регулирования налогово-правовых отношений (Постановления Пленума Конституционного Суда от 12 января 2011 года, 7 декабря 2011 года, 12 марта 2012 года и 9 сентября 2013 года).

Следует отметить, что в соответствии с пунктом 15 части I статьи 94 Конституции, законодатель устанавливает общие правила по основам финансовой деятельности, налогам, пошлинам и платежам. Оно самостоятельно устанавливает основные элементы налогообложения и сумму налогов, состав налогоплательщиков и объектов налогообложения, виды налоговых ставок, продолжительность налогового периода, необходимые количественные и качественные показатели для определения налоговой базы, порядок исчисления налогов и прочее.

Основываясь на положения Конституции, Налоговый Кодекс определяет систему налогов; общие принципы налогообложения в Азербайджанской Республике; правила установления, уплаты и сбора налогов; права и обязанности налогоплательщиков и государственных налоговых органов, а также других участников налоговых отношений, связанные с вопросами налогообложения; формы и методы налогового контроля; ответственность за нарушение законодательства о налогах и правила обжалования действий (бездействия) государственных налоговых органов и их должностных лиц (статья 1.1 Налогового Кодекса).

В числе государственных налогов, предусмотренных статьей 6 Налогового кодекса, установлен и налог на добавленную стоимость.

Понятие налога на добавленную стоимость, правовой статус налогоплательщиков, объект налогообложения, освобождение от уплаты налога, НДС, замещаемый при определении выплат в бюджет и другие вопросы предусмотрены в Главе XI Налогового Кодекса.

На основании статьи 153 данного Кодекса, налогом на добавленную стоимость является разница между суммой налога, исчисляемого с налогооблагаемого оборота, и суммой налога, подлежащей зачету в соответствии с электронными налоговыми счетами-фактурами, подаваемыми в соответствии с положениями настоящего Кодекса, или документами, указывающими уплату НДС при импорте.

Как видно из текста и сути статьи, для исчисления суммы НДС, подлежащей уплате в отчетный период, необходимо установить следующие показатели:

сумму налога, исчисляемого с налогооблагаемого оборота;

сумму налога, подлежащую возмещению в соответствии с электронными налоговыми счетами-фактурами. Разница между этими двумя показателями в отчетный период и является суммой подлежащего уплате НДС.

В статье 173.1 Налогового Кодекса указана сумма налога, исчисляемая с налогооблагаемого оборота. На основании данной статьи ставка НДС составляет 18 процентов от стоимости каждой налогооблагаемой операции и каждого налогооблагаемого ввоза.

Согласно статье 175.1 Налогового Кодекса, сумма возмещаемого НДС признается суммой налога, уплаченного на депозитный счет НДС по платежам и при операциях, совершаемых внутри этого счета в безналичном порядке (за исключением платежей в на-

личном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг) по электронным налоговым счетам-фактурам, выданным налогоплательщику, если иное не предусмотрено настоящей статьей.

Как видно, в данной статье предусмотрено два вида платежей:

платежи по электронным налоговым счетам-фактурам в безналичном порядке (за исключением платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг);

налог, уплаченный на депозитный счет НДС и при операциях, совершаемых внутри данного счета.

Пленум Конституционного Суда считает, что в первом случае речь идет о стоимости платежных операций без НДС, а во втором – о сумме уплаченного налога. Приходя к такому выводу, Пленум Конституционного Суда опирается на изменения, введенные законодателем в статью 175 Налогового Кодекса.

Так, на основании редакции данной статьи, действовавшей до 1 января 2003 года, сумма возмещаемого НДС признавалась суммой налога, уплаченного в безналичном порядке по налоговым счетам-фактурам, выданным налогоплательщику. При этом в безналичном порядке требовалась лишь уплата НДС и никаких условий относительно порядка выплаты стоимости операции без НДС не имелось.

На основании Закона Азербайджанской Республики “О внесении дополнений и изменений в Налоговый Кодекс Азербайджанской Республики” от 28 ноября 2003 года номер 519 ПҚД в статье 175.1 Налогового Кодекса слова “оплаченные в безналичном порядке” были заменены словами “оплаченные в безналичном порядке (за исключением платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставившего товары, работы и услуги)”. В результате осуществление в безналичном порядке операции и в отношении стоимости без НДС, и в части НДС дает основание для возмещения указанного налога. Таким образом, в случаях “платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг” вне зависимости от форм оплаты НДС возмещение указанного налога исключается.

Последние изменения, внесенные в статью 175.1 Налогового Кодекса (Закон Азербайджанской Республики от 6 ноября 2007 года номер 472-IIIQD, Закон Азербайджанской Республики от 19 июня

2009 года номер 835-IIIQD), не были связаны с порядком уплаты стоимости налогооблагаемой операции без НДС.

Таким образом, в действующей редакции статьи 175.1 Налогового Кодекса исключены случаи платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг в целях установления возмещаемого НДС.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к выводу, что положение “платежи в безналичном порядке” статьи 175.1 Налогового Кодекса предусматривает уплату стоимости предоставленных товаров, проделанных работ и оказанных услуг в безналичном порядке без НДС (за исключением платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг).

В соответствии со статьей 176.4 Налогового Кодекса, при розничной поставке товаров или оказании услуг покупателям, которые не являются плательщиками НДС, вместо электронного налогового счета-фактуры могут быть выписаны квитанция или чек. Квитанции, чеки, электронные налоговые счета-фактуры, не составленные в установленном порядке, документы, которыми оформляются операции, проводимые наличными, в целях статьи 175 настоящего Кодекса не могут служить основанием для возмещения налога; независимо от положений, указанных в других статьях настоящего Кодекса, производимое возмещение признается недействительным. Данная статья устанавливает документы, которые подтверждают уплату НДС, однако не дают оснований для возмещения суммы налога. К ним относятся квитанции или чеки, выданные при поставке розничных товаров или оказании услуг покупателям, не являющимся плательщиками НДС, электронные налоговые счета-фактуры, не составленные в установленном порядке, а также документы, которыми оформляются операции, проводимые наличными.

Как видно, независимо от регистрации покупателя в целях НДС или ее отсутствия, документы, не дающие права на возмещение НДС, в том числе “документы, которыми оформляются операции, проводимые наличными”, не дают основания для возмещения НДС.

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного Суда считает, что положение “операции, проводимые наличными” статьи 176.4 Налогового Кодекса подразумевает как стоимость поставленных товаров, проведенных работ и оказанных услуг без

НДС, так и операции по уплате НДС наличными. В этом случае, если стоимость предоставленных товаров, проделанной работы или оказанных услуг без НДС либо сумма НДС оплачены в наличном порядке, то проведенное возмещение считается недействительным.

Пленум Конституционного Суда также приходит к выводу, что согласно сути статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса, лишь стоимость предоставленных товаров, проведенных работ или оказанных услуг, полностью уплаченная в безналичном порядке без НДС (за исключением наличных платежей непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг), а также сумма НДС, уплаченная на депозитный счет НДС по платежам и при операциях, совершаемых внутри этого счета в безналичном порядке по электронным налоговым счетам-фактурам, выданным налогоплательщику, признается суммой возмещаемого НДС.

В связи с вопросом, поставленным в обращении относительно толкования упомянутых статей Налогового Кодекса с точки зрения пункта 1.4 Правил, утвержденных Постановлением Кабинета Министров от 30 декабря 2007 года, Пленум Конституционного Суда отмечает, что данные Правила приняты для обеспечения исполнения Указа Президента Азербайджанской Республики “О применении Закона Азербайджанской Республики от 6 ноября 2007 года номер 472-IIIQD “О внесении дополнений и изменений в Налоговый Кодекс Азербайджанской Республики” от 14 декабря 2007 года номер 675.

На основании первоначальной редакции пункта 1.4 данных Правил стоимость товаров (работ, услуг), указанных в счетах-фактурах лицом, приобретающим товары (работы, услуги) (далее – покупатель), без НДС перечисляется на банковский счет лица, предоставляющего данные товары (далее – продавец), а сумма НДС – на депозитный счет НДС.

Позже, Постановлением Кабинета Министров от 16 февраля 2008 года номер 47 из пункта 1.4 Правил, утвержденных Постановлением Кабинета Министров от 30 декабря 2007 года, было исключено слово “банковский”.

Прежде всего, следует отметить, что со времени утверждения соответствующих Правил Постановлением Кабинета Министров от 30 декабря 2007 года номер 219 до принятия Постановления о внесении изменения в данные Правила от 16 февраля 2008 года номер

47 в статью 175.1 Налогового Кодекса никаких изменений внесено не было.

Иными словами, положения налогового законодательства о возмещении НДС оставались и остаются в силе. Поэтому принятие Постановления Кабинета Министров от 16 февраля 2008 года номер 47 не изменило порядка определения возмещаемого НДС.

Кроме того, следует учитывать, что законодатель, регулируя вопросы, нашедшие отражение в статье 94 Конституции, определяя их стороны, носящие наиболее важный и основательный характер, в целях конкретизации и осуществления отрегулированных норм в законодательном порядке может уполномочить соответствующий орган исполнительной власти устанавливать правила.

Согласно содержанию части V статьи 149 Конституции, а также правовой позиции Пленума Конституционного Суда, изложенной в Постановлении от 30 декабря 2008 года относительно статьи 1 Закона Азербайджанской Республики от “Об увековечении имени шехида и льготах семьям шехидов”, двадцатого абзаца пункта 1 статьи 11 Закона Азербайджанской Республики “О статусе военнослужащих” и утвержденного Законом Азербайджанской Республики от 3 октября 1997 года Постановления от 28 марта 2014 года “Относительно толкования части второй статьи 121 Положения “О прохождении военной службы”, не должны противоречить конституционным нормам, общепринятым принципам и законам и указам Президента Азербайджанской Республики. В соответствии с этим постановления, принятые Кабинетом Министров в связи с исполнением законов, должны соответствовать целям данного закона, не менять его содержания, регулировать установленные законом вопросы.

Неслучайно в статье 2.2 Налогового Кодекса закреплено, что нормативные правовые акты, принятые на основе настоящего Кодекса или же с целью его исполнения, не должны противоречить положениям настоящего Кодекса.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу:

положение “в безналичном порядке” статьи 175.1 Налогового Кодекса предусматривает оплату в безналичном порядке стоимости предоставленных товаров, выполненных работ или оказанных услуг без НДС (за исключением платежей в наличном порядке не-

посредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг);

положение “операции, проводимые наличными” статьи 176.4 Налогового Кодекса предусматривает операции, при которых как стоимость предоставленных товаров, выполненных работ или оказанных услуг без НДС, так и сумма НДС уплачиваются в наличном порядке. При этом в случае уплаты стоимости предоставленного товара, выполненной работы или оказанной услуги без НДС или суммы НДС в наличном порядке проведенное возмещение считается недействительным;

согласно сути статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса, суммой возмещаемого НДС признается лишь стоимость предоставленных товаров, проведенных работ или оказанных услуг, полностью уплаченная в безналичном порядке без НДС (за исключением наличных платежей непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг), а также сумма НДС, уплаченная на депозитный счет НДС по платежам и при операциях, совершаемых внутри этого счета в безналичном порядке по электронным налоговым счетам-фактурам, выданным налогоплательщику.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 63, 65, 66, 67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. Положение “в безналичном порядке” статьи 175.1 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики предусматривает оплату в безналичном порядке стоимости предоставленных товаров, выполненных работ или оказанных услуг без НДС (за исключением платежей в наличном порядке непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг);

2. Положение “операции, проводимые наличными” статьи 176.4 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики предусматривает операции, при которых как стоимость предоставленных товаров, выполненных работ или оказанных услуг без НДС, так и сумма НДС уплачиваются в наличном порядке. При этом в случае уплаты стоимости предоставленного товара, выполненной работы или

оказанной услуги без НДС или суммы НДС в наличном порядке проведенное возмещение считается недействительным;

3. Согласно сути статей 175.1 и 176.4 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики, суммой возмещаемого НДС признается лишь стоимость предоставленных товаров, проведенных работ или оказанных услуг, полностью уплаченная в безналичном порядке без НДС (за исключением наличных платежей непосредственно на банковский счет поставителя товаров, работ и услуг), а также сумма НДС, уплаченная на депозитный счет НДС по платежам и при операциях, совершаемых внутри этого счета в безналичном порядке по электронным налоговым счетам-фактурам, выданным налогоплательщику.

4. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и в “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

6. Постановление окончательно, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом..

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin
şərh edilməsinə dair**

16 oktyabr 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Sədabə Həsənova (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Yasamal rayon Məhkəməsinin hakimi İlahə Abbasovanın, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Məhəmməd Baziqovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor Məhəbbət Dəmirçiyevanın,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Əsəd Mirzəliyevin, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İkrəm Şirinovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq Bakı şəhəri Yasamal rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin “uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində” müddəasının şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Həsənovanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı şəhəri Yasamal rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 15-ci maddəsinin “uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində” müddəasının şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, iddiaçı O.Əliyev 29 dekabr 2014-cü il tarixində G.Hüseynovaya qarşı nikahın pozulması tələbinə dair məhkəmədə iddia qaldırmış, lakin cavabdeh hamilə olduğu üçün nikah pozulmamışdır. 28 fevral 2015-ci il tarixində cavabdehin uşağı ölü doğulduqdan sonra iddiaçı yenidən məhkəmədə nikahın pozulması haqqında iddia qaldırmışdır. Məhkəmə baxışı zamanı cavabdeh nikahın pozulmasına razı olmamış və Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinə istinad edərək, ərinin nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun olmadığını bildirmişdir.

Ailə Məcəlləsinin “Ərin nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun məhdudlaşdırılması” adlanan 15-ci maddəsinin tələbinə görə arvadın hamiləliyi dövründə və ya uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ər nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldıra bilməz.

Lakin bu məhdudiyyətin uşağın ölü doğulduğu, yaxud 1 yaşı tamam olanadək öldüyü hallara şamil edilib-edilməməsinin dəqiq müəyyən olunmadığını və maddənin tətbiqi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində müxtəlif yanaşmaların mövcud olduğunu nəzərə alaraq, müraciətdən Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsində uşağın ölü doğulduğu, yaxud 1 yaşı tamam olanadək öldüyü hallarda da 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ərin nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldırmaq hüququnun olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməsi üçün qeyd edilən normanın şərh olunmasının zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Müraciətlə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 17-ci maddəsində göstərilir ki, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir.

Ailə institutu tarixən vətəndaş cəmiyyətinin əsas təsisatlarından biri kimi insani dəyərlərin, mədəniyyət və nəsillərin tarixi varisliyinin qoruyucusu, sabitlik və yüksəliş təməli sayılmışdır. Ailə hər bir sivil cəmiyyəti

yətin əsasını təşkil edən, insanlığın ən ali, ülvi və saf duyğularını, nəcib niyyətlərini özündə təcəssüm etdirən ittifaq kimi dəyərləndirilmişdir.

Ailə bioloji, sosial və məişət funksiyalarına görə cəmiyyətin özəyi olmaqla yanaşı, hər bir normal insanın böyük sərvəti, zinəti, həyatının mənasıdır. Ailə əxlaq, mənəviyyat kimi dəyərlərin ucalığında dayanan birlikdir.

Ailə institutuna dövlətin verdiyi dəyərin nəticəsidir ki, ailənin qurulmasının əsasını təşkil edən nikahın bağlanması şərtləri Konstitusiya ilə müəyyən edilmişdir.

Konstitusiyanın “Nikah hüququ” adlanan 34-cü maddəsinə görə hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş yaşa çatdıqda ailə qurmaq hüququ vardır. Nikah könüllü razılıq əsasında bağlanılır və heç kəs zorla evləndirilə (ərə verilə) bilməz. Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir. Ər ilə arvadın hüquqları bərabərdir. Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur.

Öz əsas qayəsini Konstitusiyaadan götürən ailə qanunvericiliyi ailə münasibətlərinin yaranmasının və möhkəmlənməsinin, onlara xitam verilməsinin prinsiplərini, ailə münasibətlərinin iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini, dövlət orqanlarının bu sahədə vəzifələrini, habelə vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı qaydalarını tənzimləyən normaları müəyyən etmişdir.

Ailə Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir ki, ailə qanunvericiliyi ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyətindən, ailə münasibətlərinin qarşılıqlı məhəbbət və hörmət hissləri əsasında qurulmasından, ailənin işinə hər kəsin qarışmasının yolverilməzliyindən, ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım və məsuliyyətindən, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunmasından və bu hüquqların məhkəmədə müdafiəsi imkanlarından irəli gəlir.

Ailə qanunvericiliyinə görə, nikah kişi ilə qadının ailə qurmaq məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatı alınan könüllü ittifaqdır (Ailə Məcəlləsinin 2.3-cü maddəsi).

Nikaha daxil olarkən və ailə münasibətlərində sosial, irqi, milli, dini və dil mənsubiyyətinə görə vətəndaşların hüquqlarının hər hansı formada məhdudlaşdırılması qadağandır. Ailənin başqa üzvlərinin və digər vətəndaşların mənəviyyatının, sağlamlığının, hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin müdafiəsi məqsədi ilə vətəndaşların ailədəki hüquqları yalnız qanun əsasında məhdudlaşdırıla bilər (Ailə Məcəlləsinin 2.4 və 2.5-ci maddələri).

Vətəndaşlar ailə hüquqlarını və onların müdafiəsini, bu Məcəllədə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, müstəqil həyata keçirirlər. Ailənin bir üzvü öz hüquqlarını həyata keçirərkən və vəzifələrini yerinə yetirərkən ailənin başqa üzvlərini və digər vətəndaşların hüquqlarını, azadlıqlarını və qanuni mənafələrini pozmamalıdır (Ailə Məcəlləsinin 6-cı maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 307.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2 noyabr 2010-cu il tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, kişi və qadının nikah ittifaqının könüllülüüyü və iradə sərbəstliyi prinsipinə əsasən hər bir kişinin və qadının öz rəyi ilə könüllü surətdə, kənar şəxslərin təsiri olmadan özünə ər və arvad seçmək hüququ vardır. Nikaha daxil olan kişi və qadının qarşılıqlı könüllü razılığı nikahın bağlanması üçün əsas şərtidir.

Konstitusiyanın və ailə qanunvericiliyinin yuxarıda qeyd olunan normalarını təhlil edərək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, nikahın könüllülüüyü, nikaha daxil olan şəxslərin iradə ifadəsinin sərbəstliyi, ailənin möhkəmləndirilməsi zəruriyyəti, ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması və onların bu hüquqlarının məhkəmədə müdafiəsi imkanları, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, ailədaxili məsələlərin qarşılıqlı razılıq əsasında həll olunması və s. prinsiplər nikahın bütün mərhələlərini (nikaha daxil olma, nikahda olma və nikaha xitam verilməsini) əhatə edir.

Nikaha xitam verilməsinin əsasları və qaydası Ailə Məcəlləsinin 4-cü fəslinin, nikahın pozulmasının qeydə alınması məsələləri isə həmin Məcəllənin 25-ci fəslinin müddəaları ilə tənzimlənir.

Ailə hüquq nəzəriyyəsində nikaha xitam verilməsi dedikdə, müəyyən hüquqi faktların yaranması ilə əlaqədar ər-arvadın qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada bağlanmış nikahdan əmələ gələn münasibətlərinə xitam verilməsi başa düşülür.

Ailə qanunvericiliyi nikahın pozulmasının iki qaydasını müəyyən edir – məhkəmə qaydasında və müvafiq icra hakimiyyəti orqanında (inzibati qaydada). Ailə Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə görə nikaha xitam verilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, bu Məcəllənin 19-21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda isə məhkəmə tərəfindən həyata keçirilir.

Həmin maddələrdə qanunverici məhkəmə qaydasında nikaha xitam verilməsinin iki əsas şərtini müəyyən etmişdir: ər-arvadın yetkinlik ya-

şına çatmayan ümumi uşaqlarının olması; tərəflərdən birinin nikahın pozulmasına razılığının olmaması.

Ailə Məcəlləsi nikaha xitam verilməsinin qaydalarını müəyyən edərək nikahın könüllülüüyü, ər-arvadın hüquq bərabərliyi, həmçinin nikahın pozulmasının azadlığı, ər və arvadın hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin olunması prinsipləri, habelə uşaqların hüquqlarının müdafiəsi baxımından çıxış edir.

Qeyd olunduğu kimi, Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinə əsasən arvadın hamiləliyi dövründə və ya uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ər nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldıra bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılığına səbəb olan qanunun bu məhdudlaşdırıcı göstərişi ailənin tamlığına, ana və uşağın hüquqlarının qorunmasına xidmət etməklə qadının müəyyən zaman kəsiyində, yəni hamiləlik və uşağın doğulmasından sonrakı dövrdə nəinki qəbul ediləndir, eyni zamanda analığa verilən yüksək insani dəyərdir.

Bu həmçinin Ailə Məcəlləsinin vəzifələrindən də irəli gəlir. Belə ki, həmin Məcəllənin 3.0.4-cü maddəsinə əsasən ana və uşaqların mənafeyinin hərtərəfli müdafiəsi bu Məcəllənin vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Ailə Məcəlləsinin 85.1.1-ci maddəsinə görə isə hamiləlik dövründə və ümumi uşaqların doğulduğu gündən 3 il ərzində keçmiş arvad nikah pozulduqdan sonra məhkəmə qaydasında zəruri vəsaitə malik olan keçmiş ərden aliment ödəməyi tələb etmək hüququna malikdir.

Bu baxımdan, ər in nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun müəyyən müddətdə məhdudlaşdırılması ər-arvad arasında bərabərlik hüququnun pozulması kimi qəbul edilə bilməz. Belə ki, bu hüquq yalnız məlum zaman kəsiyində məhdudlaşdırılır ki, bu da Ailə Məcəlləsinin 2.5-ci maddəsinin tələbinə tam uyğundur. Burada da məqsəd qadına və uşağa münasibətdə daha yumşaq mühitin yaradılmasıdır.

Bir sıra dövlətlərin nikah və ailə qanunvericiliyində də arvadın hamiləliyi dövründə və uşaq doğulduqdan sonra ər in arvadın razılığı olmadan nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun müəyyən müddətə məhdudlaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, oxşar yanaşmalar Rusiya Federasiyası, Qazaxıstan, Ukrayna, Qırğızıstan, Moldova, Belarus Respublikalarının qanunvericiliyində də müəyyən edilmişdir.

Rusiya Federasiyası Ailə Məcəlləsinin analoji məsələni tənzimləyən 17-ci maddəsinə Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Məhkəmələr tərəfindən nikahın pozulması işləri üzrə qanunvericiliyin tətbiqi barədə” 5 noyabr 1998-ci il tarixli Qərarı ilə şərh verilərək arvadın hamiləliyi dövründə və uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ərin nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldırmaq hüququnun uşağın ölü doğulduğu və ya 1 yaşına çatanadək öldüyü hallara da şamil edildiyi göstərilmişdir.

Moldovanın qanunvericiliyi isə ərin nikahın pozulması barədə iddia qaldırmasına 1 illik məhdudiyyətin qoyulmasını uşağın doğulduqdan sonra 1 il müddətində yaşaması ilə şərtləndirir.

Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin tətbiqi ilə bağlı müxtəlif yanaşmalara gəldikdə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, qanunun mənasına görə, arvadın hamiləliyi dövründə və ya uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ərin nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldırmasına məhdudiyyətin qoyulması yalnız doğum faktı ilə şərtləndirilir. Normanın “doğulduqdan sonra” ifadəsi doğum faktından 1 il müddət keçməsinə nəzərdə tutur. Uşağın doğulması artıq hüquqi fakt hesab olunur, onun ölü doğulması qanunun müəyyən etdiyi müddətin aradan qaldırılması üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin tələbinin uşağın 1 yaşına çatanadək ölməsi halına şamil olunub-olunmaması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, qanunun bu norması imperativ xarakter daşımaqla birmənalı şəkildə müəyyən etmişdir ki, arvadın razılığı olmadan ər uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldıra bilməz. Qanunun müəyyən etdiyi 1 il müddətində məhdudiyyət uşağın bir neçə aydan sonra ölməsi faktı ilə əlaqələndirilmir və onun ölümü də 1 illik müddəti aradan qaldırmır. Bu baxımdan, Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsində nəzərdə tutulan 1 illik məhdudiyyət uşağın ölü doğulduğu və ya bir yaşına çatanadək öldüyü halları da ehtiva edir.

Göstərilən maddənin mənasına görə ərin arvadın razılığı olmadan nikahın pozulması barədə iddia qaldırmaq hüququ, uşağın ölü doğulması və ya bir yaşına çatanadək ölməsi hallarında da, yalnız uşağın doğulduğu gündən 1 illik müddət tamam olduqdan sonra yaranır.

Qanunun tələbinə görə arvadın razılığı olmadan onun hamiləliyi dövründə ər nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldırdığı halda onun ərizəsi məhkəmə tərəfindən qəbul edilməməli, hamiləlik iddia ərizəsinin

icraata qəbul edilməsindən sonra müəyyən edildiyi halda isə mülki-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq işin icraatına xitam verilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin “uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ər nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldıra bilməz” müddəası uşağın ölü doğulduğu və ya doğulduqdan sonra 1 il müddətində öldüyü halları da ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinin “uşağın doğulmasından sonra 1 il müddətində arvadın razılığı olmadan ər nikaha xitam verilməsi barədə iddia qaldıra bilməz” müddəası uşağın ölü doğulduğu və ya doğulduqdan sonra 1 il müddətində öldüyü halları da ehtiva edir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 15 Семейного Кодекса
Азербайджанской Республики**

16 октября 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой (судья-докладчик), Ровшана Исмаилова, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Ясамальского районного суда города Баку Илахи Аббасовой, главного консультанта отдела социального законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Магомед Багыгова,

эксперта – заведующей кафедрой Гражданского права Бакинского государственного университета, доктора юридических наук, профессора Махаббат Дамирчиевой,

специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Асада Мирзалиева, судьи Бакинского апелляционного суда Икрама Ширинова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Ясамальского районного суда города Баку в открытом судебном заседании по особому конституционному производству рассмотрели конституционное дело о толковании положения “в течение одного года после рождения ребенка” статьи 15 Семейного Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи С.Гасановой по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение

эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Ясамальский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил дать толкование положения “в течение одного года после рождения ребенка” статьи 15 Семейного Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Семейного Кодекса).

В обращении указывается, что истец О.Алиев 29 декабря 2014 года предъявил в суд иск против Г.Гусейновой с требованием о расторжении брака, однако в связи с тем, что ответчица была беременна, брак не был расторгнут. После того, как 28 февраля 2015 года у ответчицы родился мертвый ребенок, истец вновь предъявил в суд иск о расторжении брака. В ходе судебного рассмотрения ответчица не согласилась с расторжением брака, и, ссылаясь на статью 15 Семейного Кодекса, заявила об отсутствии у мужа права требовать расторжения брака.

Согласно требованию статьи 15 Семейного Кодекса, именуемой “ограничение права мужа требовать расторжения брака”, во время беременности жены или в течение одного года после рождения ребенка муж не имеет права без согласия жены предъявлять иск о расторжении брака.

Однако, учитывая отсутствие точного установления того распространяется ли данное ограничение на случаи рождения мертвого ребенка или его смерти до достижения одного года и существование в судебной практике различных подходов, связанных с применением статьи, обратившийся, пришел к выводу о необходимости толкования норм указанных в статье 15 Семейного Кодекса для внесения ясности в вопрос о том, вправе ли муж без согласия жены, предъявлять иск о расторжении брака в течение одного года после рождения мертвого ребенка, или в случае его смерти до достижения одного года.

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

В статье 17 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) указано, что семья как основная ячейка общества находится под особой опекой государства.

Институт семьи как один из основных институтов гражданского общества, исторически считался хранителем человеческих ценностей, культуры и исторического наследия поколений, основой стабильности и роста. Семья ценилась как союз, составляющий основу любого цивилизованного общества, олицетворяющий основные, возвышенные и чистые чувства, благородные намерения человечности.

Наравне с тем, что по своим биологическим, социальным и бытовым функциям, семья является ячейкой общества, она еще и большое богатство, украшение, смысл жизни каждого нормального человека. Семья это союз, возвышающийся над нравственными и моральными ценностями.

Как результат значения, придаваемого государством институту семьи, условия заключения брака, составляющего основу создания семьи, определены Конституцией.

Согласно статье 34 Конституции, именуемой “Право на брак”, каждый обладает правом на создание семьи по достижении указанного в законе возраста. Брак заключается на основе добровольного согласия, и никто не может быть принужден к заключению брака. Семья и брак находятся под опекой государства. Материнство, отцовство, детство охраняются законом. Государство оказывает помощь многодетным семьям. Права супругов равны. Заботиться о детях, воспитывать их является как правом, так и долгом родителей.

Семейное законодательство, черпающее основную идею из Конституции, установило принципы построения и укрепления семейных отношений, их прекращения, права и обязанности участников семейных отношений, обязанности государственных органов в этой сфере, а также нормы, регулирующие порядок государственной регистрации актов гражданского состояния.

В статье 1.3 Семейного Кодекса установлено, что семейное законодательство исходит из необходимости укрепления семьи, построения семейных отношений на чувствах взаимной любви и уважения, недопустимости чьего-либо вмешательства в дела семьи, взаимопомощи членов семьи и их ответственности перед семьей, обеспечения беспрепятственного осуществления их прав и возможностей судебной защиты указанных прав.

Согласно семейному законодательству, брак является добровольным союзом мужчины и женщины, зарегистрированным в соответствующем органе исполнительной власти с целью создания семьи (статья 2.3 Семейного Кодекса).

Ограничение в той или иной форме прав граждан в связи с социальной, расовой, национальной, религиозной и языковой принадлежностью при вступлении в брак и в семейных отношениях запрещается. Права граждан в семье могут быть ограничены в целях защиты морального состояния, здоровья, прав и законных интересов других членов семьи и других граждан только на основании закона (статьи 2.4 и 2.5 Семейного Кодекса).

Граждане осуществляют семейные права, а также защиту указанных прав самостоятельно, если настоящим Кодексом не предусмотрен иной порядок. При осуществлении своих прав и выполнении своих обязанностей член семьи не должен нарушать права, свободы и законные интересы других членов семьи и других граждан (статья 6 Семейного Кодекса).

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда в постановлении от 2 ноября 2010 года “О толковании статьи 307.2.4 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики”, на основании принципа добровольности и свободы воли брачного союза мужчины и женщины, каждый мужчина и каждая женщина по собственному заключению добровольно, без влияния посторонних лиц обладают правом выбирать себе мужа и жену. Взаимное добровольное согласие мужчины и женщины, вступающих в брак, основное условие заключения брака.

Анализируя вышеуказанные нормы Конституции и семейного законодательства, Пленум Конституционного Суда считает, что добровольность брака, свобода волеизъявления лиц, вступающих в брак, необходимость укрепления семьи, обеспечение беспрепятственного осуществления прав супругов и возможность защиты в суде данных прав, равноправие супругов, решение внутрисемейных вопросов на основании обоюдного согласия и др. принципы охватывают все этапы брака (вступление в брак, нахождение в браке и расторжение брака).

Основания и порядок расторжения брака регулируются положениями главы 4 Семейного Кодекса, а вопросы регистрации расторжения брака – главы 25 данного Кодекса.

В теории семейного права, под расторжением брака, понимается прекращение отношений супругов, сформированных от брака, заключенного в предусмотренном законом порядке, в связи с возникновением определенных правовых фактов.

Семейное законодательство устанавливает два порядка расторжения брака – в судебном порядке и в соответствующем органе испол-

нительной власти (в административном порядке). Согласно статье 16 Семейного Кодекса расторжение брака осуществляется соответствующим органом исполнительной власти, а в случаях, предусмотренных статьями 19-21 настоящего Кодекса, – судом.

В данных статьях законодатель установил два основных условия расторжения брака в судебном порядке: наличие у супругов общих несовершеннолетних детей; одна из сторон не согласна с расторжением брака.

Устанавливая порядок расторжения брака, Семейный Кодекс, выступает с точки зрения добровольности брака, равноправия супругов, а также свободы расторжения брака, принципа обеспечения беспрепятственного осуществления прав супругов, а также с точки зрения защиты прав детей.

Как уже отмечалось на основании, статьи 15 Семейного Кодекса во время беременности жены или в течение одного года после рождения ребенка муж не имеет права без согласия жены предъявлять иск о расторжении брака.

Пленум Конституционного Суда считает, что данное ограничивающее указание закона, являющиеся причиной разногласий в судебной практике, служа целостности семьи, защите прав матери и ребенка, является не только приемлемой для женщин на определенном отрезке времени, то есть во время беременности и после рождения ребенка, но и высокой оценкой материнства.

Это также вытекает из задач Семейного Кодекса. Так, согласно статье 3.0.4 данного Кодекса, всесторонняя защита интересов матерей и детей установлена как одна из задач настоящего Кодекса.

Согласно статье 85.1.1 Семейного Кодекса, бывшая жена во время беременности и в течение 3 лет со дня рождения общих детей, имеет право после расторжения брака в судебном порядке требовать у бывшего мужа, располагающего для указанного необходимыми средствами, выплаты алиментов.

С этой точки зрения, ограничение на определенный период права мужа требовать расторжения брака, не может восприниматься как нарушение равноправия супругов. Так, данное право ограничивается только в известный отрезок времени, что полностью соответствует требованиям статьи 2.5 Семейного Кодекса. Цель здесь заключается в создании более мягких условий в отношении женщины и ребенка.

В брачно-семейном законодательстве ряда государств предусмотрено ограничение на определенный срок на права мужа требовать

расторжения брака без согласия жены во время ее беременности и после рождения ребенка.

Так, аналогичный подход установлен и в законодательстве Российской Федерации, Казахстана, Украины, Кыргызстана, Молдовы, Республики Беларусь.

В Постановлении Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 5 ноября 1998 года “О применении судами законодательства по делам расторжения брака”, дающем толкование регулирующей аналогичный вопрос статье 17 Семейного Кодекса Российской Федерации, указано, что отсутствие права мужа без согласия жены возбуждать дело о расторжении брака во время беременности жены или в течение одного года после рождения ребенка, распространяется также на случаи, когда ребенок умер до достижения им возраста одного года.

А законодательство Молдовы оговаривает введение годичного ограничения на предъявлении мужем иска о расторжении брака, тем, что ребенок жив в течение одного года после рождения.

Что касается различных подходов, связанных с применением статьи 15 Семейного Кодекса, Пленум Конституционного Суда считает, что по сути закона, введение ограничения на предъявление мужем иска о расторжении брака без согласия жены во время беременности или в течение одного года после рождения ребенка, не оговаривается только фактом рождения. Выражение “после рождения” нормы подразумевает истечение срока одного года после факта рождения. Рождение ребенка уже считается правовым фактом, рождение мертвого ребенка не имеет никакого значения для устранения установленного законом срока.

В связи с тем распространяется ли требование статьи 15 Семейного Кодекса на случай смерти ребенка до достижения им одного года Пленум Конституционного Суда отмечает, что эта норма закона, нося императивный характер, однозначно установила, что муж не имеет права без согласия жены предъявлять иск о расторжении брака в течение одного года после рождения ребенка. Установленное законом ограничение сроком на один год не увязывается с фактом смерти ребенка через несколько месяцев, а его смерть не отменяет годичный срок. В этом контексте, предусмотренное в статье 15 Семейного Кодекса годичное ограничение включает также случаи рождения мертвого ребенка или его смерти до достижения им одного года.

По сути указанной статьи право мужа предъявить иск о расторжении брака без согласия жены, и в случае рождения мертвого ребенка или смерти ребенка, не достигшего одного года, возникает только по окончании годичного срока со дня рождения ребенка.

Согласно требованию закона, если муж без согласия жены во время беременности жены предъявляет иск о расторжении брака, его заявление не должно приниматься судом, а в случае установления беременности после принятия искового заявления в производство, производство должно быть прекращено в соответствии с требованиями гражданско-процессуального законодательства.

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного Суда пришел к такому заключению, что положение “во время беременности жены или в течение одного года после рождения ребенка муж не имеет права без согласия жены предъявлять иск о расторжении брака” статьи 15 Семейного Кодекса включает также случаи рождения мертвого ребенка или его смерти в течение одного года после рождения.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. Положение “во время беременности жены или в течение одного года после рождения ребенка муж не имеет права без согласия жены возбуждать иск о расторжении брака” статьи 15 Семейного Кодекса Азербайджанской Республики включает также случаи рождения мертвого ребенка или его смерти в течение одного года после рождения.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 271.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 158.2 və 158.4-cü maddələri baxımından şərh edilməsinə dair

3 noyabr 2015-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi – Elməddin Hüseynovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri – Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Səyyad Qafarinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin Mülki hüquq üzrə qanunvericilik sektorunun baş məsləhətçisi Vasif Əmiraslanovun,

ekspert – Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Azad Talıbovun,

mütəxəssislər – Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İlqar Dəmirovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İlham Əsədovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 271.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 158.2 və 158.4-cü maddələri baxımından şərh edilməsinə dair Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 271.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 158.2 və 158.4-cü maddələri baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, H.Əhmədova və digərləri A.Əhmədova və “Nikoyl” İnvestisiya Kommersiya Bankı (bundan sonra – “Nikoyl” İKB) arasında bağlanmış ipoteka müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi üçün Xaçmaz rayon Məhkəməsinə müraciət etmişlər. İddia onunla əsaslandırılmışdır ki, ev ipotekaya qoyularkən onların razılığı alınmamışdır.

Xaçmaz rayon Məhkəməsinin 16 oktyabr 2014-cü il tarixli qətnaməsi ilə iddia tələbi təmin edilmişdir.

“Nikoyl” İKB apellyasiya şikayəti verərək bildirmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsi ipoteka müqaviləsi bağlanan zaman ipoteka qoyanla birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərinin və digər şəxslərin razılığının alınmamasına Mülki Məcəllə ilə müəyyən edilmiş şərtlərin pozulması kimi qiymət vermişdir. Halbuki, mülkiyyətçinin ailə üzvləri və digər şəxslərin razılığının alınması Mülki Məcəllə ilə deyil, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 11 sentyabr tarixli 167 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında notariat hərəkətlərinin aparılması qaydaları haqqında Təlimat”la tənzimlənir və həmin Təlimatın tələblərinin pozulması Mülki Məcəllənin şərtlərinin pozuntusu kimi qiymətləndirilməməlidir.

Bununla əlaqədar olaraq, müraciətdən ipoteka müqaviləsinin bağlanması zamanı həmin əmlakdan istifadə hüququ olan şəxslərin razılığının alınmamasının ipoteka müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsinə əsas olub-olmamasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiyaya hər kəsin mülkiyyət hüququnu, mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarını nəzərdə tutur, habelə mülkiyyət hüququnun, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququnun qanunla müdafiəsinə təminat verir. Heç kəs

məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz (Konstitusiyanın 13 və 29-cu maddələri).

Mülkiyyət hüququ hamılıqla tanınan əsas hüquqdur və ali insani dəyərləri özündə əks etdirən demokratik cəmiyyətin, hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən biri hesab olunur. Mülkiyyət hüququ “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsində öz əksini tapmışdır.

Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsinə əsasən əşyanı girov qoyan (ipoteka qoyan) yalnız onun mülkiyyətçisi ola bilər.

Mülkiyyət hüququ hər kəsin qanunla müəyyən olunmuş qaydada və üsullarla əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Mülkiyyət hüququnun tərkib hissəsi olan sərəncam hüququnun həyata keçirilməsi əmlakın mənsubluğunun, vəziyyətinin və ya təyinatının dəyişdirilməsinə yönələn hüquqi fakt kimi çıxış edir. Sərəncam vermək hüququ mülkiyyətçiyə öz əmlakı barəsində qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada istənilən mülki-hüquqi əqd, o cümlədən girov və ya ipoteka müqaviləsi bağlamaq imkanı verir.

Bu baxımdan, əşyanın girov və ya ipotekaya qoyulması mülkiyyətçinin sərəncam vermək səlahiyyətinin həyata keçirilməsi deməkdir. Buna görə də, Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsində əşyanı girov qoyanın yalnız onun mülkiyyətçisi ola biləcəyi nəzərdə tutulmuşdur.

Mülki Məcəllənin 269.1-ci maddəsinə əsasən girov və ipoteka hüququ girov qoyanın əşyası barəsində girov saxlayanın əşya hüququdur və eyni zamanda borclunun girov saxlayan qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsuludur.

Mülki hüquq müqavilələrindən irəli gələn öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi ilə bağlı ipotekanın yaranması əsasları, onun dövlət qeydiyyatı, təmin olunmuş borcun və digər mülki hüquqi öhdəliyin ipoteka hesabına ödənilməsi qaydaları, tərəflərin hüquq və vəzifələri “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (bundan sonra – “İpoteka haqqında” Qanun) ilə tənzimlənir.

“İpoteka haqqında” Qanunun 10.1-ci maddəsinə əsasən ipoteka müqaviləsi müstəqil xarakter daşımır və əsas öhdəliklərin icrasını təmin etmək məqsədilə bağlanır.

İpoteka müqavilə üzrə əmələ gəlir. İpoteka müqaviləsinə görə bir tərəf (ipoteka qoyan) əsas öhdəliyin icrasını təmin etmək məqsədilə öz mülkiyyətində olan daşınmaz və ya daşınar əşyanı ipoteka qoyur, digər

tərəf (ipoteka saxlayan) isə borclunun həmin öhdəliyi icra etmədiyi halda ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən digər kreditora nisbətən üstün qaydada hüquqi təminat almaq hüququ əldə edir.

Göründüyü kimi, ipoteka müqaviləsində iki tərəf iştirak edir: ipoteka qoyan və ipoteka saxlayan. Əşyanı ipoteka qoyan yalnız onun mülkiyyətçisi ola bilər və o adətən əsas öhdəlik üzrə borclu şəxs qismində çıxış edir. İkinci tərəf – ipoteka saxlayan ipoteka hüququ olan şəxsdir və ona kreditor da deyilir. İpoteka saxlayan dedikdə, borclunun onun qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üçün ipoteka predmeti olan əşyaya tələb yönəltmək, həmin tələbi göstərilən əşya hesabına təmin etmək ixtiyarına malik olan şəxs başa düşülür. Bütün hallarda kreditor və ipoteka saxlayan eyni şəxs olur, yəni ipoteka saxlayan rolunda yalnız kreditor çıxış edə bilər.

Girov və ipoteka hüququnun əsas təyinatı ondan ibarətdir ki, borclu (girov və ya ipoteka qoyan) öz öhdəliyini icra etmədikdə, kreditor (girov və ya ipoteka saxlayan) girov qoyulmuş və ya ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən öz borcunun ödənilməsində başqa kreditora nisbətən üstünlük hüququna malikdir.

Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, əmlak hüquqları həmin əmlakın mülkiyyətçisi olmayan şəxslərə də mənsub ola bilər. Mülkiyyətçi olmayan şəxsin əmlak hüquqları istənilən şəxs, o cümlədən mülkiyyətçi tərəfindən pozulmaqdan müdafiə edilir (Mülki Məcəllənin 158.2 və 158.4-cü maddələri).

Mülkiyyət hüququ ilə yanaşı servitutlar, girov və əmlakdan istifadə hüquqları da əmlak hüquqlarına aid edilmişdir. Bu hüquqların xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar mülkiyyətçi olmayan şəxslərə də məxsus ola bilər. Belə halda həmin hüquqlar başqa şəxs, o cümlədən mülkiyyətçi tərəfindən pozulmaqdan müdafiə olunur. Belə ki, Mülki Məcəllənin 288-ci maddəsinə əsasən girov qoyulmuş əşyanı saxlayan və ya saxlamalı olan girov saxlayan onu özgəsinin qanunsuz sahibliyindən, o cümlədən girov qoyanın sahibliyindən tələb edə bilər. Müqavilə şərtlərinə görə girov saxlayana ona verilmiş girov predmetindən istifadə hüququ verildikdə o digər şəxslərdən, o cümlədən girov qoyandan onun hüququnun hər cür pozuntularını aradan qaldırmağı, bu pozuntular sahiblikdən məhrum etmə ilə birləşdirilmədikdə belə, tələb edə bilər.

İpoteka müqaviləsinin bağlanması zamanı sərəncam hüququnun həyata keçirilməsi “İpoteka haqqında” Qanunun 8-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Həmin Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən ümumi bircə mülkiyyətdə olan əşyanın ipoteka ilə yüklü edilməsi zamanı bütün mülkiyyət-

çilərin hüquqlarının və qanuni maraqlarının qorunması məqsədilə həmin mülkiyyətçilərin notariat qaydasında təsdiq olunmuş razılığının olması tələb edilir. Birgə mülkiyyətdə olan əşyaya dair sərəncamçılıq bütün mülkiyyətçilərin razılığı ilə həyata keçirilir və əmlaka dair sərəncam verilməsi haqqında əqdi mülkiyyətçilərdən hansının bağlamasından asılı olmayaraq bu razılıq ehtimal edilir (Mülki Məcəllənin 222.2-ci maddəsi).

Belə ki, ümumi mülkiyyətdə olan əmlaka bütün mülkiyyətçilər birlikdə sahiblik edir və onun barəsində sərəncam verirlər.

“İpoteka haqqında” Qanunun 8.2-ci maddəsinə əsasən isə ümumi paylı mülkiyyətin iştirakçılarının hər biri öz paylarını digər mülkiyyətçilərin razılığı olmadan ipoteka qoya bilər.

Hər bir mülkiyyətçi qalan mülkiyyətçilərin hüquqları ilə bir araya sığan dərəcədə əşyaya sahiblik, ondan istifadə və ona dair sərəncam vermək ixtiyarına malikdir. Əşyanı özgəninkiləşdirmək və ya yüklü etmək, habelə onun təyinatını dəyişmək üçün bütün iştirakçıların razılığı tələb olunur, bu şərtlə ki, onlar yekdilliklə ayrı qayda barədə razılaşırlar. Əgər ümumi mülkiyyətdəki paylar üzrə ipotekalar və ya torpaq sahələrinə yüklülük varsa, daha iştirakçılar əşyanın özünü həmin hüquqlarla yüklü edə bilməzlər. Paylı mülkiyyətdə olan əşyaya dair sərəncam verilməsi əşyanın bütün mülkiyyətçilərinin razılaşması əsasında həyata keçirilir (Mülki Məcəllənin 215.4 və 215.5-ci maddələri).

Mülki Məcəllənin 225.1 və 225.2-ci maddələrinə əsasən ər və arvadın nikah dövründə qazandıqları əmlak, əgər nikah kontraktında və ya onlar arasındakı razılaşmada ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onların ümumi mülkiyyətidir. Nikaha girənədək ər-arvaddan hər birinə mənsub olmuş əmlak, habelə onlardan birinin nikah dövründə hədiyyə kimi və ya vəərəsəlik qaydasında aldığı əmlak onun mülkiyyətidir.

Ər-arvadın ümumi əmlak üzərində mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsi Ailə Məcəlləsinin 33-cü maddəsi ilə də tənzimlənir. Bu maddəyə müvafiq olaraq ər-arvadın ümumi əmlakı üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüququ onların qarşılıqlı razılığı əsasında həyata keçirilir.

Ər-arvaddan birinin daşınmaz əmlak üzərində sərəncam vermək barədə notariat qaydasında təsdiq edilən və (və ya) qeydiyyatata alınan əqdər bağlaması üçün digər tərəfin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı lazımdır. Ərin (arvadın) bu barədə notariat qaydasında təsdiq olunmuş razılığı olmadıqda, bu əqd Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə müəyyən olunmuş müddətdə mübahisələndirilə bilər (Ailə Məcəlləsinin 33.4-cü maddəsi).

Qirov (ipoteka) müqaviləsinin bağlanması zamanı mülkiyyətçi tərəfindən digər şəxslərin razılıqlarının alınması tələbi mülkiyyət hüququnun tərkib hissəsi olan sərəncam vermək hüququ baxımından təhlil olunmalıdır.

Mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasında mənzil fondunun özəlləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci, 5-ci və 12-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 21 dekabr 2012-ci il tarixli Qərarında əks olunan hüquqi mövqeyinə əsasən mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılması qanunçuluğun tələbinə cavab verməli, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məqsədilə tətbiq edilməli, mütənəsb olmalı və bu konstitusiya hüququn mahiyyətini dəyişməməlidir. Bu cür məhdudiyyətin mümkünlüyü və onun xarakteri layiqli həyat səviyyəsi də daxil olmaqla konstitusiya əhəmiyyətli dəyərlərin müdafiəsi ilə şərtləndirilməlidir.

Həmin Qərarla həmçinin qeyd olunmuşdur ki, mülkiyyətçi tərəfindən sərəncam səlahiyyətinin həyata keçirilməsinin mülkiyyətçi olmayan şəxslərin iradəsi ilə istənilən halda şərtləndirilməsi faktiki olaraq bu səlahiyyətin mülkiyyətçi olmayan şəxslərə mənsub olduğunu göstərir. Halbuki, bunun yolverilməzliyi həm Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin III hissəsində, həm də onu inkişaf etdirən Mülki Məcəllənin 152.1-ci maddəsində ifadə olunmuşdur. Həmin normaya əsasən mülkiyyət hüququ – subyektin ona mənsub əmlaka (əşyaya) öz istədiyi kimi sahib olmaq, ondan istifadə etmək və ona dair sərəncam vermək üzrə dövlət tərəfindən tanınan və qorunan hüququdur.

Bunun əksinə olaraq, sərəncam vermək səlahiyyətinin mülkiyyətçi olmayan şəxslərə verilməsi faktiki olaraq bir əmlak üzərində eyni zamanda ikinci eyni həcmli mülkiyyət hüququnun mövcudluğu deməkdir. Bu isə yalnız həmin əmlak üzərində bir neçə şəxsin birgə mülkiyyət hüquqları olduqda mümkündür.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Ə.Ə.İbrahimovun şikayəti üzrə 12 aprel 2004-cü il tarixli Qərarında bu məsələ ilə bağlı hüquqi mövqeyi ondan ibarət olmuşdur ki, hər hansı əqdin (o cümlədən alqı-satqı müqaviləsinin) etibarlılığı üçün onun bağlanmasında lazımı subyektlərin (səlahiyyətli şəxslərin) iştirakı, onların arasında iradə və onun bildirilməsi vahidliyinin mövcudluğu, əqdin forma və məzmununun qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olması vacibdir. Alqı-satqı müqaviləsinin notariat qaydasında rəsmiləşdirilməsi üçün mənzildə yaşayan şəxslər barəsində arayışın tələb olunmaması və onların mənzilin satılmasına razı-

lığının olub-olmadığının müəyyənləşdirilməməsi “Azərbaycan Respublikasında notariat hərəkətlərinin aparılması qaydaları haqqında Təlimat”da nəzərdə tutulmuş vəzifələrin notarius tərəfindən icra olunmadığını təsdiq edə bilər. Bu hal isə əqdin etibarsız hesab edilməsi üçün o vaxt əhəmiyyətli ola bilər ki, mənzil ümumi mülkiyyətdə olsun, habelə ər-arvaddan başqa orada yaşayan digər şəxslərin həmin mənzilə mülkiyyət və onunla bağlı digər hüquqları pozulsun. 2000-ci il sentyabrın 1-dən sonra mənzildən istifadə edilməsi ilə əlaqədar yaranmış hüquq münasibətlərinin mövcudluğunda notarius tərəfindən özgəninkiləşdirilən yaşayış mənzilində kimlərin yaşayış yeri üzrə qeydiyyatda olması barədə arayışın tələb edilməməsi və daimi qeydiyyatda olan yetkinlik yaşına çatmış bütün ailə üzvlərinin razılığının alınmaması alqı-satqı müqaviləsinin aldatma yolu ilə bağlanması və Mülki Məcəllənin 339.2 və 339.3-cü maddələrinə istinadən bu əqdin etibarsız hesab edilməsi üçün səbəb ola bilməz. Eyni zamanda qanunvericiliyin tələblərini pozmadığına görə aldatmanın olmadığını və əqdin etibarlı olduğunu sübut etmək cəhdləri də əsassızdır.

Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsinə əsasən əşyanı girov qoyan (ipoteka qoyan) yalnız onun mülkiyyətçisi ola bilər. Mülki Məcəllədə girov (ipoteka) müqavilələrinin bağlanması zamanı mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərinin və digər şəxslərin razılıqlarının alınması zəruri şərt kimi göstərilməmişdir. Belə razılığın alınması mülkiyyətçinin sərəncam hüququnun həyata keçirilməsini digər (mülkiyyətçi olmayan) şəxslərin iradəsindən asılı edə bilər. Bu isə öz növbəsində mülkiyyətçinin hüquqlarının qeyri-mütənasib məhdudlaşdırılması ilə nəticələnmə bilər. Buna görə mülkiyyətçi olmayan şəxslərin razılıqlarının alınmaması girov (ipoteka) müqavilələrinin etibarsız hesab edilməsi üçün əsas hesab edilə bilməz. Əks yanaşma mülkiyyətçinin Konstitusiyanın 29-cu maddəsində təsbit olunmuş mülkiyyət hüququnun pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 152.5-ci maddəsinə görə mülkiyyətçi qanunda və ya müqavilədə müəyyən edilən məhdudiyətlər nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilmiş hədlərdə əmlaka (əşyaya) sərbəst surətdə sahib ola bilər, ondan istifadə edə bilər və ona dair sərəncam verə bilər, həmin əmlaka başqa şəxslərin sahibliyinə yol verməyə bilər, ona mənsub əmlak barəsində öz mülahizəsi ilə istənilən hərəkətləri edə bilər, bir şərtlə ki, həmin hərəkətlər qonşuların və ya üçüncü şəxslərin hüquqlarını pozmasın, yaxud hüquqdan sui-istifadə olmasın.

Göründüyü kimi, Mülki Məcəllənin mülkiyyət hüququnu tənzimləyən müddəaları mülkiyyətçinin öz hüquqlarını sərbəst və maneəsiz istifadə etməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən etməklə, mülki əşya hüquq münasibətlərinin iştirakçısı kimi çıxış edən mülkiyyətçiyə münasibətdə öz hüquqlarının həyata keçirilməsində lazımi davranış hədudlarını müəyyən edir.

Qeyd olunanlara uyğun olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Məcəllədə və “İpoteka haqqında” Qanunda normativ qaydada tələb olunmasa da, ipoteka qoyan onunla birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərini və digər şəxsləri yaşayış evinin və ya mənzilin ipoteka qoyulduğu barədə məlumatlandırmalı, həmçinin ipoteka müqaviləsinin bağlanması zamanı həmin şəxslər barədə notariusa məlumat verməlidir.

Müraciətdən “İpoteka haqqında” Qanunun 59-cu maddəsinə istinad edərək ipoteka müqaviləsinin bağlanması zamanı həmin əmlakdan istifadə hüququ olan şəxslərin razılığının alınmamasının ipoteka müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsinə əsas olub-olmamasının müəyyən edilməsini xahiş etmişdir.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsində əşyanın kim tərəfindən girov (ipoteka) qoyulması müəyyən edilir. Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsindən fərqli olaraq, “İpoteka haqqında” Qanunun 59-cu maddəsi ipoteka predmeti olan yaşayış evinə və mənzilə tutmanın yönəldilməsi qaydalarını tənzimləyir.

“İpoteka haqqında” Qanunun 59.1-ci maddəsinə görə yaşayış evi və ya mənzil ipoteka qoyulduğu halda, ona tutma yönəldildikdə və o satıldıqda bu Qanunun 59.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, həmin evdə və ya mənzildə qeydiyyatda olan şəxslərin çıxarılması üçün əsas deyildir. Həmin Qanunun 59.3-cü maddəsində ipoteka qoyulmuş yaşayış evinə və ya mənzilə tutma yönəldildikdə və o satıldıqda ipoteka qoyan və onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin və digər şəxslərin tutduqları yaşayış sahəsini ən gec bir ay ərzində tərk etmələri üçün iki əsas şərt göstərilmişdir. Bunlardan birincisi yaşayış evi və ya mənzilin ipoteka müqaviləsi üzrə kreditin qaytarılması üçün ipoteka qoyulmuş olması, ikinci şərt isə ipoteka qoyanla birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvləri və digər şəxslərin ipoteka müqaviləsi bağlanarkən həmin evə (mənzilə) tutma yönəldildikdə və o satıldıqda onu tərk etmək barədə notariat qaydasında təsdiq edilmiş öhdəlik götürmüş olmalarıdır.

Göründüyü kimi, Mülki Məcəllənin 271.1-ci və “İpoteka haqqında” Qanunun 59-cu maddələri fərqli məsələləri tənzimləyirlər.

Bununla əlaqədar olaraq qeyd edilməlidir ki, evə (mənzilə) tutma yönəldildikdə ailə üzvlərinin və digər şəxslərin evi tərk etməsi ilə bağlı yaranan mübahisələrə məhkəmələr tərəfindən müvafiq qanunvericiliyə uyğun baxılır.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Mülki Məcəllənin 271.1-ci maddəsinə əsasən girov (ipoteka) müqaviləsinin bağlanması zamanı mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərinin və digər şəxslərin razılıqlarının alınmaması girov (ipoteka) müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi üçün əsas ola bilməz.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 271.1-ci maddəsinə əsasən girov (ipoteka) müqaviləsinin bağlanması zamanı mülkiyyətçi ilə birlikdə yaşayan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərinin və digər şəxslərin razılıqlarının alınmaması girov (ipoteka) müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi üçün əsas ola bilməz.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və yaxud rəsmi təfsir oluna bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 271.1 Гражданского Кодекса
Азербайджанской Республики относительно
статей 158.2 и 158.4 данного Кодекса**

3 ноября 2015 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Эльмеддина Гусейнова,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Сумгайытского апелляционного суда Сайяда Гафари, главного консультанта сектора законодательства по гражданскому праву отдела экономического законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Васифа Амирасланова,

эксперта – доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Азада Талыбова,

специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Ильгара Дамирова, судьи Бакинского апелляционного суда Ильхама Асадова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Сумгайытского апелляционного суда в открытом судебном заседании по особому конституционному производству рассмотрели конституционное дело о толковании статьи 271.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения статей 158.2 и 158.4 данного Кодекса.

Заслушав доклад судьи К.Шафиева по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Сумгайытский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил дать толкование статьи 271.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский Кодекс) с точки зрения статей 158.2 и 158.4 данного Кодекса.

В обращении указано, что, Х.Ахмедова и другие обратились в Хачмазский районный суд для признания недействительным ипотечного договора, заключенного между А.Ахмедовой и Инвестиционно-коммерческим банком “Никойл” (далее – ИКБ “Никойл”). Иск мотивирован тем, что при оформлении ипотеки на дом не было получено их согласия.

Решением Хачмазского районного суда от 16 октября 2014 года исковое требование было удовлетворено.

ИКБ “Никойл” подал апелляционную жалобу, заявив, что суд первой инстанции расценил отсутствие согласия совершеннолетних членов семьи и других лиц, проживающих вместе с ипотекодателем, при заключении ипотечного договора как нарушение условий, установленных Гражданским Кодексом. В то время как получение согласия членов семьи собственника и других лиц регулируется не Гражданским Кодексом, а “Инструкцией о правилах ведения нотариальных действий в Азербайджанской Республике”, утвержденной Постановлением Кабинета министров Азербайджанской Республики от 11 сентября 2000 года номер 167, и нарушение требований данной Инструкции не следует расценивать как нарушение условий Гражданского Кодекса.

В связи с этим обратившийся просил Конституционный Суд дать толкование тому, является ли отсутствие согласия лиц, обладающих правом пользования данным имуществом, при заключении ипотечного договора основанием для признания его недействительным.

Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить в связи с обращением следующее.

В Азербайджанской Республике собственность неприкосновенна и охраняется государством. Конституция предусматривает, что каждый имеет право собственности, собственник вправе единолично или совместно с другими лицами владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом, а также гарантирует, что право собственности, в том числе, право частной собственности, охраняется законом. Никто не может быть лишен собственности, иначе как по решению суда (статьи 13 и 29 Конституции).

Право собственности является общепризнанным основным правом и считается одним из основополагающих принципов демократического общества, правового государства, отражающих высшие человеческие ценности. Право собственности нашло отражение в статье 1 Протокола номер 1 к Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” (далее – Конвенция).

На основании статьи 271.1 Гражданского Кодекса залогодателем (ипотекодателем) вещи может быть только ее собственник. Право собственности включает в себя право каждого в установленном законом порядке и способами владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом. Осуществление права распоряжаться, являющегося составной частью права собственности, выступает в качестве правового факта, направленного на изменение принадлежности, состояния или назначения имущества. Право распоряжаться позволяет собственнику в предусмотренном законодательстве порядке заключать в отношении своего имущества любую гражданско-правовую сделку, в том числе залоговый или ипотечный договор.

В этом контексте, если собственник является залогодателем или ипотекодателем, то это означает осуществление им полномочий распоряжаться. Поэтому в статье 271.1 Гражданского Кодекса предусмотрено, что залогодателем вещи может быть только ее собственник.

На основании статьи 269.1 Гражданского Кодекса правом залога и ипотеки является вещное право залогодержателя в отношении вещи залогодателя и в то же время способ обеспечения исполнения денежного или иного обязательства должника перед залогодержателем.

Основы создания ипотеки, связанной с обеспечением исполнения обязательств, вытекающих из гражданских правовых договоров, ее государственной регистрации, правила оплаты обеспеченного долгового и других обязательств гражданского права за счет

ипотеки, права и обязательства сторон регулируются Законом Азербайджанской Республики “Об ипотеке” (далее – Закон “Об ипотеке”).

На основании статьи 10.1 Закона “Об ипотеке” ипотечный договор не носит самостоятельного характера и заключается с целью исполнения основных обязательств.

Ипотека возникает в силу договора. Согласно ипотечному договору одна сторона (ипотекодатель) в целях обеспечения исполнения основного обязательства закладывает в качестве залога движимую или недвижимую вещь, являющуюся предметом ипотеки, а другая сторона (ипотекодержатель) в случае неисполнения должником данного обязательства обладает правом получения правового обеспечения из стоимости заложенной в ипотеку вещи в преимущественном порядке по сравнению с другими кредиторами.

Как видно, в ипотечном договоре участвуют две стороны: ипотекодатель и ипотекодержатель. Лицом, закладывающим вещь в ипотеку, может являться лишь ее собственник, который обычно выступает в качестве должника по основному обязательству. Вторая сторона – ипотекодержатель является лицом, имеющим право ипотеки, его также называют кредитором. Под словом “ипотекодержатель” подразумевается лицо, обладающее правом направления требования на вещь, являющуюся предметом ипотеки, для обеспечения исполнения должником денежного или иного обязательства перед ним, удовлетворения данного требования за счет указанной вещи. Во всех случаях кредитор и ипотекодержатель является одним и тем же лицом, то есть в роли ипотекодержателя может выступать лишь кредитор.

Основное назначение права залога и ипотеки заключается в том, что в случае неисполнения должником (залогодателем или ипотекодателем) своего обязательства кредитор (залогодержатель или ипотекодержатель) обладает правом обеспечения своего долга из стоимости заложенной или обеспеченной ипотекой вещи в преимущественном порядке по сравнению с другими кредиторами

Одновременно следует отметить, что имущественные права могут принадлежать лицам, не являющимся собственниками такого имущества. Имущественные права лица, не являющегося собственником, защищаются от нарушения любым лицом, в том числе собственником (статьи 158.2 и 158.4 Гражданского Кодекса).

Наряду с правом собственности к имущественным правам отнесены сервитуты, права залога и пользования имуществом. Особенность данных прав заключается в том, что они могут принадлежать также лицам, не являющимся собственниками. В этом случае данные права защищаются от нарушения другими лицами, в том числе собственником. Так, на основании статьи 288 Гражданского Кодекса залогодержатель, у которого находилось или должно было находиться заложенное имущество, вправе истребовать его из чужого незаконного владения, в том числе из владения залогодателя. В случаях, когда по условиям договора залогодержателю предоставлено право пользоваться переданным ему предметом залога, он может требовать от других лиц, в том числе и от залогодателя, устранения всяких нарушений его права, хотя бы эти нарушения и не были соединены с лишением владения.

При заключении ипотечного договора осуществление права распоряжаться регулируется статьей 8 Закона “Об ипотеке”. На основании статьи 8.1. данного Закона вещь, находящаяся в общей собственности, может быть заложена в ипотеку с заверенного в нотариальном порядке согласия всех собственников с целью защиты их прав и законных интересов. Распоряжение вещью, находящейся в совместной собственности, осуществляется по согласию всех участников, которое предполагается независимо от того, кем из участников совершается сделка по распоряжению вещью (статья 222.2 Гражданского Кодекса).

Так, все собственники совместно владеют и распоряжаются имуществом, находящимся в общей собственности.

На основании статьи 8.2 Закона “Об ипотеке” каждый из участников общей долевой собственности может вложить свою долю как взнос за ипотеку без согласия других собственников.

Каждый из участников общей собственности вправе владеть, пользоваться и распоряжаться вещью в той мере, в какой это совместимо с правами остальных участников. Для отчуждения или обременения вещи, а также для изменения ее назначения требуется согласие всех участников при условии, чтобы ими не был единогласно согласован иной порядок. При наличии ипотек по долям в общей собственности или обременений по земельным участкам участники больше не вправе обременять такими правами саму вещь. Распоряжение вещью, находящейся в долевой собственнос-

ти, осуществляется по соглашению всех ее участников (статьи 215.4 и 215.5 Гражданского Кодекса).

На основании статей 225.1 и 225.2 Гражданского Кодекса имущество, нажитое супругами во время брака, является их общей собственностью, если иное не установлено брачным контрактом или соглашением между ними. Имущество, принадлежавшее каждому из супругов до вступления в брак, а также полученное одним из супругов во время брака в дар или в порядке наследования, является его собственностью.

Осуществление права супругов на владение общим имуществом регулируется также статьей 33 Семейного Кодекса. В соответствии с данной статьей право супругов на владение, пользование и распоряжение общим имуществом осуществляется на основе их взаимного согласия.

Для заключения одним из супругов, подтвержденных в нотариальном порядке и (или) зарегистрированных сделок о распоряжении недвижимым имуществом необходимо подтвержденное в нотариальном порядке согласие другой стороны. В случае отсутствия подтвержденного в нотариальном порядке согласия мужа (жены) на это, данная сделка может быть оспорена в срок, установленный Гражданским Кодексом Азербайджанской Республики (статья 33.4 Семейного Кодекса).

Требование получения собственником согласия других лиц при заключении залогового (ипотечного) договора следует анализировать с точки зрения права распоряжаться, как составной части права собственности.

На основании правовой позиции Пленума Конституционного Суда, отраженной в его Постановлении “О толковании статей 1, 5 и 12 Закона Азербайджанской Республики “О приватизации жилищного фонда в Азербайджанской Республике” от 21 декабря 2012 года в связи ограничением права собственности, ограничение права собственности должно отвечать требованиям законности, применяться в целях защиты прав и свобод других лиц, быть пропорциональным и не менять сути данного конституционного права. Возможность такого ограничения и его характер, включая достойный уровень жизни, обусловлено защитой конституционно значимых ценностей.

В данном Постановлении также отмечается, что осуществление собственником полномочия распоряжаться в любом случае обус-

ловлено волей лиц, не являющихся владельцами, что фактически свидетельствует о том, что данное полномочие принадлежит лицам, не являющимся владельцами. Хотя недопустимость этого выражена как в части III статьи 29 Конституции, так и развивающей ее статье 152.1 Гражданского Кодекса. На основании данной нормы право собственности является признанным и охраняемым государством правом, связанным с тем, что субъект владеет, пользуется и распоряжается принадлежащим им имуществом (вещью) по своему усмотрению.

Вопреки этому, передача полномочия распоряжаться лицам, не являющимся собственниками, фактически означает наличие одновременно второго права собственности того же объема на одно и то же имущество. А это возможно лишь при наличии совместных прав собственности нескольких лиц на данное имущество.

Правовая позиция Пленума Конституционного Суда по данному вопросу в Постановлении от 12 апреля 2004 года по жалобе А.А.Ибрагимова заключалась в том, что для действительности какой-либо сделки (в том числе договора о купле-продаже) при заключении важно участие нужных субъектов (уполномоченных лиц), существование волеизъявления и единство его выражения между ними, соответствие формы и содержания сделки требованиям законодательства. Оформление в нотариальном порядке договора о купле-продаже без требования справки о лицах, проживающих в квартире, и без установления наличия согласия их на продажу квартиры, свидетельствует о неисполнении нотариусом обязанностей, предусмотренных “Инструкцией о правилах проведения нотариальных действий в Азербайджанской Республике”. Данное обстоятельство может представлять значение при признании контракта недействительным лишь в том случае, если квартира находится в общей собственности, а помимо супругов, нарушены право собственности на квартиру и связанные с ним иные права проживающих там других лиц. После 1 сентября 2000 года, существование возникших правовых отношений, связанных с использованием квартиры, без требования справки о тех, кто проживает по регистрации в отчуждаемой квартире, и без наличия согласия всех членов семьи, достигших совершеннолетия, не могут считаться причиной для признания договора купли-продажи заключенным путем обмана, а данной сделки недействительной со ссылкой на статьи 339.2 и 339.3 Гражданского Кодекса. В то же время необос-

нованными являются попытки доказать отсутствие обмана и действительность сделки ввиду того, что требования законодательства не были нарушены.

На основании статьи 271.1 Гражданского Кодекса залогодателем (ипотекодателем) вещи может быть только ее собственник. Получение согласия совершеннолетних членов семьи и других лиц, проживающих вместе с собственником, при заключении залогового (ипотечного) договора не указано в Гражданском кодексе как необходимое условие. Получение такого согласия может поставить право собственника распоряжаться в зависимость от воли других лиц (не являющихся собственниками). А это, в свою очередь, может привести к непропорциональному ограничению прав собственника. Поэтому отсутствие согласия лиц, не являющихся собственниками, не может считаться основанием для признания залогового (ипотечного) договора недействительным. Противоположный подход может привести к нарушению права собственности, закрепленного в статье 29 Конституции.

Одновременно следует отметить, что согласно статье 152.5 Гражданского Кодекса собственник может свободно владеть имуществом (вещью) в пределах, установленных законодательно или иным образом, в частности договорными ограничениями, может пользоваться и распоряжаться им, может допустить владение этим имуществом другими лицами, совершать по своему усмотрению любые действия в отношении принадлежащего ему имущества, если такие действия не нарушают прав соседей или третьих лиц либо отсутствует злоупотребление правом.

Как видно, положения Гражданского Кодекса, регулирующие право собственности, определяя правовые основы свободного и беспрепятственного использования собственником своих прав, устанавливают в отношении собственника, выступающего в качестве участника гражданских вещных правоотношений, пределы необходимого поведения.

В соответствии с вышеотмеченным Пленум Конституционного Суда считает, что хотя это и не требуется в нормативном порядке в Гражданском Кодексе и Законе “Об ипотеке”, тем не менее, ипотекодатель должен проинформировать проживающих с ним совершеннолетних членов семьи и других лиц о вложении в ипотеку жилого дома или квартиры, а также сообщить нотариусу о данных лицах при заключении ипотечного договора.

Обратившийся, ссылаясь на статью 59 Закона “Об ипотеке”, просил установить, является ли отсутствие согласия лиц, обладающих правом пользования данным имуществом, при заключении ипотечного договора основанием для признания его недействительным.

В связи с этим Пленум Конституционного Суда отмечает, что статья 271.1 Гражданского Кодекса устанавливает, кто может являться залогодателем (ипотекодателем). В отличие от статьи 271.1 Гражданского Кодекса статья 59 Закона “Об ипотеке” регулирует правила направления удержания на жилой дом и квартиру, являющиеся предметом ипотеки.

Согласно статье 59.1 Закона “Об ипотеке” если при оформлении жилого дома или квартиры в ипотеку на них направляется удержание, и они продаются, то это не является основанием для выселения лиц, прописанных в данном доме или квартире, за исключением случаев, предусмотренных статьей 59.3 данного Закона. В статье 59.3 данного Закона указаны два основных условия для того, чтобы при оформлении жилого дома или квартиры в ипотеку на них направлялось удержание, они продавались, а ипотекодатель и проживающие вместе с ним члены семьи и другие лица не позднее, чем по истечении месяца, покинули занимаемую жилую площадь. Из них первое: жилой дом или квартира оформлены в ипотеку для возвращения кредита по ипотечному договору, второе условие: совершеннолетние члены семьи и другие лица, проживающие вместе с ипотекодателем, при заключении ипотечного договора приняли нотариально заверенное обязательство о том, что покинут данный дом (квартиру), если на него будет направлено удержание, и он будет продан.

Как видно, статья 271.1 Гражданского Кодекса и статья 59 Закона “Об ипотеке” регулируют различные вопросы.

В связи с этим следует отметить, что при направлении удержания на дом (квартиру) споры, возникающие в связи освобождением дома членами семьи и другими лицами рассматриваются судами согласно соответствующему законодательству.

В соответствии с вышеуказанным Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что на основании статьи 271.1 Гражданского кодекса отсутствие согласия совершеннолетних членов семьи и других лиц, проживающих вместе с собственником, при заключении залогового (ипотечного) договора не может яв-

ляться основанием для признания данного договора недействительным.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. На основании статьи 271.1 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики отсутствие согласия совершеннолетних членов семьи и других лиц, проживающих вместе с собственником, при заключении залогового (ипотечного) договора не может являться основанием для признания данного договора недействительным.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin
82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair****23 fevral 2016-cı il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Quba rayon Məhkəməsinin hakimi Zamin Tahirovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati qanunvericilik sektorunun müdiri Fuad Məmmədovun,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses, əmək və ekologiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq elmləri doktoru Mövsüm Mövsümovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının hakimi Əsəd Mirzəliyevin və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının hakimi Rəqib Qurbanovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Quba rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəylərini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Quba Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki-Prosessual Məcəllə) 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Quba rayon Məhkəməsinin icraatında iddiaçılar S.Mirəliyeva və S.Mirəliyevin cavabdeh R.Bağirova qarşı pul tələbinə dair iddiası üzrə mülki iş vardır. İddia ərizəsində digər tələblərlə yanaşı, iddiaçılar cavabdehdən 3800 manat məbləğində pul tələb etmişlər.

İddiaçılar iddia tələbini bu hissədə onunla əsaslandırmışlar ki, başqa mülki iş üzrə qəbul edilmiş və qanuni qüvvəyə minmiş Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının (bundan sonra – Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin MK) 18 dekabr 2014-cü il tarixli qətnaməsi ilə iddiaçı R.Bağirovun cavabdeh S.Mirəliyevə 3800 manat məbləğində borcunun olması faktı müəyyən edilmişdir.

Həmin qətnamədə qeyd edilmişdir ki, cavabdehin iddia ərizəsinə etirazından və birinci instansiya məhkəməsində cavabdeh tərəfindən şahid qismində dəvət edilən şəxslərin ifadələrindən müəyyən edilir ki, iddiaçının cavabdehə 3800 manat borcu olmuşdur. 2013-cü ilin sentyabr-oktyabr aylarında iddiaçı bir neçə dəfə həmin məbləği cavabdehə gətirmiş və bildirmişdir ki, əgər cavabdeh razı olsa, həmin pula məşin alar, sonra isə cavabdehin borcunu qaytarar. Cavabdeh buna razılıq vermiş və bundan sonra o, avtomobil almışdır. Qeyd olunan qətnamədə məhkəmə kollegiyası cavabdehin iddia ərizəsinə və apellyasiya şikayətinə etirazına hüquqi qiymət verərək qeyd etmişdir ki, iddiaçının cavabdehə pul borcunun olması və kredit müqaviləsi üzrə götürülmüş 6048 manat pulun tam olaraq avtomaşının əvvəlki mülkiyyətçisinə ödənilməməsi bərdə cavabdehin özünün tələb hüququ vardır. Hazırkı işdə cavabdehin belə bir iddiası olmadığından həmin məsələlərə baxıla bilməz.

Müraciətdə qeyd olunur ki, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin MK iddia tələbinə aid olmayan sübutları araşdırmış və həmin sübutlar əsasında iddianın predmetinə aid olmayan halı (R.Bağirovun S.Mirəliyevə 3800 manat borcunun olması faktını) 18 dekabr 2014-cü il tarixli qətnaməsi ilə müəyyən etmişdir.

Quba rayon Məhkəməsinin icraatında olan hazırkı mülki işin materiallarından isə görünür ki, Quba şəhəri Dəvədabanı yaşayış massivində yerləşən 0.04 ha torpaq sahəsi cavabdeh R.Bağirovun atası X.Bağirovun

xüsusi mülkiyyətində olmuş və həmin torpaq sahəsini R.Bağirov deyil, məhz X.Bağirov notarial qaydada təsdiq olunmuş 22 noyabr 2013-cü il tarixli alqı-satqı müqaviləsi ilə 3000 manata satmışdır. Məhkəmə qeyd edir ki, həmin alqı-satqı müqaviləsi qüvvədədir və orada göstərilən məlumatlar qəbul edilməlidir.

Müraciətdənin fikrincə, qanunvericilikdə preyudisial əhəmiyyət daşıyan faktın mülki iş üzrə iddia predmetinə aid olub-olmamasına dair birmənalı göstəriş mövcud deyildir. Bu səbəbdən həmin məsələyə müxtəlif yanaşmaların olması hüquq tətbiqetmə təcrübəsində müəyyən çətinliklər yaradır. Belə ki, bəzi yanaşmalara görə, faktın preyudisiallığı yalnız iddianın predmetinə aid hallarla bağlı olmalıdır. İddianın predmetinə aid olmayan tələblə bağlı məhkəmə qətnaməsi ilə müəyyən olunmuş faktlar preyudisial əhəmiyyət daşıya bilməz. Digər yanaşmaya görə isə preyudisiallığın təkcə iddianın predmetinə aid hallarla bağlı olması düzgün deyildir. İddianın predmetindən asılı olmayaraq, məhkəmənin işdəki sübutlar əsasında gəldiyi nəticəni əks etdirən istənilən məsələ ilə bağlı qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə əsasında müəyyən olunmuş fakt preyudisial əhəmiyyət daşıyır.

Quba rayon Məhkəməsi mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsi ilə iddia tələbinə aid olmayan sübutların araşdırılıb, bu sübutlar əsasında iddianın predmetinə aid olmayan hallarla bağlı müəyyən edilən faktların həmin şəxslərin iştirak etdiyi başqa bir iş üzrə preyudisial əhəmiyyət daşıyıb-daşımaması məsələsinə aydınlıq gətirilməsi, eləcə də məhkəmə təcrübəsində bu məsələ ilə bağlı fikir ayrılığının aradan qaldırılması üçün Mülki-Prosessual Məcəllənin 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (bundan sonra – Konstitusiya) insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi kimi təsbit etməklə yanaşı, məhkəmələr tərəfindən onların müdafiəsinə də təminat vermişdir (Konstitusiyanın 12 və 60-cı maddələrinin I hissəsi).

Konstitusiyanın 60-cı maddəsi ilə hər kəsin həm Konstitusiya ilə təsbit edilmiş, həm də Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və digər normativ hüquqi aktlarında nəzərdə tutulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Məhkəmə təminatı bir tərəfdən, hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmə hüququnu,

digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul etmək vəzifəsini müəyyən edir.

Konstitusiyanın qeyd edilən norması həmçinin müxtəlif məhkəmə instansiyalarında müraciətin (şikayətin) baxılmasının prosessual qaydalarına dəqiq riayət olunmasını da özündə ehtiva edir. Bu məqsədlə qanunverici Mülki-Prosessual Məcəllədə məhkəmənin, işdə iştirak edən şəxslərin və prosesin digər iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirməklə, mülki mühakimə icraatında prosessual qaydaları tənzip edir. Həmin Məcəllə mülki məhkəmə icraatının ümumi qaydalarını, habelə icraatın prinsip və şərtlərini müəyyən etməklə yanaşı, ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən mülki icraatın aparılması, son nəticədə işin ədalətli həllinə yönəlmiş qaydalara riayət olunmaqla məhkəmə aktlarının qəbulu, onlardan şikayət verilməsi və bu şikayətlərə baxılması qaydasını da tənzimləyir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün Mülki-Prosessual Məcəllənin bəzi müddələrinin hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə səmərəli müdafiəsinin təmin edilməsi baxımından təhlil edilməsini zəruri hesab edir.

İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, mülki işlər üzrə məhkəmə icraatının əsas vəzifəsi hər bir fiziki və hüquqi şəxsin Konstitusiyadan, qanunlardan və digər normativ hüquqi aktlardan irəli gələn hüquq və mənafelərinin məhkəmədə təsdiq olunmasıdır.

Bu baxımdan mülki prosessual qanunvericiliyin tələblərinə görə mülki işlər və iqtisadi mübahisələr üzrə ədalət mühakiməsi hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi prinsipi, çəkişmə, tərəflərin bərabərliyi və faktlar əsasında həyata keçirilir. Hakim bütün hallarda prosesin çəkişmə prinsipini təmin etməlidir. O, öz qərarını yalnız tərəflərin çəkişmə prinsipinə əsasən müzakirə etdiyi dəlillərlə, onların verdiyi izahatlarla, sənədlərlə əsaslandırılmalıdır (Mülki-Prosessual Məcəllənin 8.1, 9.1 və 9.3-cü maddələri).

Qeyd edilməlidir ki, çəkişmə prinsipi onun əsasını təşkil edən tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipindən ayrılmazdır. Məhz bərabər hüquq və vəzifələr tərəflərə məhkəmə qarşısında çəkişmək imkanı verir və onlar öz hüquq və mənafelərini müdafiə etmək üçün prosessual vasitələrdən istifadə etmək imkanına malik olurlar.

Mülki işlər üzrə məhkəmə icraatında çəkişmə prinsipi tərəflərin öz hüquqi mövqeyinin müdafiə edilməsi üçün irəli sürdüyü tələb və etirazların əsaslarının sübut edilməsi imkanlarını və vasitələrini müəyyən edən sübutetmə qaydasıdır. Bu qaydaya uyğun olaraq mülki məhkəmə

icraatının tərəfləri öz tələb və etirazlarının əsası kimi əsaslandığı halları sübut etməlidir.

Mülki-Prosessual Məcəllədə məhkəmənin çəkişmə prinsipinin təmin edilməsi üzrə fəaliyyəti bir sıra normalarla tənzimlənir. Bunların sırasında sübut etmə vəzifəsini, sübutların təqdim edilməsi və tələb olunmasını xüsusilə qeyd etmək olar.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 76.1-ci maddəsinə əsasən, tərəflərin tələb və etirazlarını əsaslandırmaq halların və işi düzgün həll etmək üçün əhəmiyyəti olan başqa halların mövcud olduğunu və ya olmadığını məhkəmə müəyyən edərkən bu Məcəllədə və başqa qanunlarda müəyyən olunmuş qaydada əldə etdiyi məlumatlar sübutlar hesab olunur.

Həmin Məcəllənin 77-ci maddəsinə müvafiq olaraq, hər bir tərəf öz tələblərinin və etirazlarının əsası kimi istinad etdiyi halları sübut etməlidir. Dövlət orqanlarının, icra və s. orqanların aktlarının etibarsız hesab edilməsi barədə mübahisələrə baxıldıqda, həmin aktların qəbul edilməsi üçün əsas olmuş halları sübut etmək vəzifəsi bu aktı qəbul etmiş orqanın üzərinə düşür. İşdə olan sübutlar əsasında işə baxmaq mümkün olmadıqda, məhkəmə zəruri əlavə sübutlar təqdim etməyi tərəflərə təklif edə bilər.

Beləliklə, mülki məhkəmə icraatında çəkişmə prinsipi əsasən iki şərti nəzərdə tutur:

- işin faktiki tərəfi ilə, yəni iş üçün əhəmiyyət kəsb edən faktların mülki icraatın tərəfləri tərəfindən sübut edilməsi;
- məhkəmədə tərəflərin hüquqi mövqeyinin əsaslandırılması və müdafiəsi.

Bununla yanaşı, qanunverici bütün hallarda prosesin çəkişmə prinsipini təmin etmək vəzifəsini hakimin üzərinə qoymuşdur. Bu ilk növbədə hakimin öz qərarını çəkişmə prinsipinə əsasən müzakirə etdiyi dəlillərlə, təqdim edilən sübutlarla, tərəflərin verdiyi izahatlarla və sənədlərlə əsaslandırması ilə şərtləndirilmişdir.

Belə ki, məhkəmə işin gedişində təqdim olunmuş ancaq o sübutları qəbul edir və nəzərə alır ki, onlar işdə tərəflərin tələblərini müəyyən edən faktlarla və hallarla əlaqədardır. Qanuna və ya digər normativ hüquqi aktlara əsasən müəyyən sübut etmə vasitələri ilə təsdiq edilməli olan işin halları başqa sübutlarla təsdiq oluna bilməz. Məhkəmə sübutlara obyektiv, qərəzsiz, hərtərəfli və tam baxdıqdan sonra həmin sübutlara tətbiq edilməli hüquq normalarına müvafiq olaraq qiymət verir. Heç bir sübutun məhkəmə üçün qabaqcadan müəyyən edilmiş qüvvəsi yoxdur (Mülki-Prosessual Məcəllənin 80, 81 və 88-ci maddələri).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, məhkəmə, özü tərəfindən müəyyən olunmuş işin hallarını və qənaətini formalaşdıran sübutları, bu və ya digər sübutları rədd etmək üçün istinad etdiyi dəlilləri və rəhbər tutduğu qanunları qətnamədə göstərməklə onu hüquqi cəhətdən əsaslandırmalıdır. Məhkəmə sübutları sadalamaqla kifayətlənməməli, hər bir sübutun, o cümlədən şahid ifadələrinin məzmununu qətnamədə şərh etməli, sübutlar əlaqələndirilməli, araşdırılan sübutların qəbul edilib-edilməməsinin səbəbləri aydın göstərilməlidir (S.Əliyevanın şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 31 may 2006-cı il tarixli Qərarı).

Mülki-Prosessual Məcəllənin 216.1-ci maddəsinə əsasən, işi mahiyyəti üzrə həll edən birinci instansiya məhkəməsinin aktı qətnamə formasında çıxarılır.

Həmin Məcəllənin 217-ci maddəsinə müvafiq olaraq, məhkəmənin qətnaməsi qanuni və əsaslı olmalıdır. Qətnamə iş üzrə müəyyən edilmiş həqiqi hallara və tərəflərin qarşılıqlı münasibətinə uyğun əsaslandırılmalıdır. Məhkəmə (hakim) öz qətnaməsini yalnız məhkəmə iclasında tədqiq olunmuş sübutlarla əsaslandırır.

Qətnamənin əsaslılığı ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu 11 iyul 1997-ci il tarixli 2 sayılı Qərarında qeyd etmişdir ki, qətnamə o vaxt əsaslı hesab edilir ki, onda baxılan iş üçün əhəmiyyətli olan, qanunun tələblərinə uyğun olaraq işə aid edilən və mötəbər sübutlarla təsdiq olunan faktlar əks etdirilmiş olsun, məhkəmənin iş üzrə müəyyən edilən faktlardan irəli gələn qəti nəticəsi onda şərh edilsin, habelə qətnamədə göstərilən hallar işin materiallarına uyğun olsun.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu göstərilənləri nəzərə alaraq qeyd edir ki, məhkəmə qətnaməsinin əsaslılığı ondan aslıdır ki, məhkəmənin iş üzrə gəldiyi nəticə üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən bütün faktiki hallar aydınlaşdırılsın, bu hallar sübut olunsun və qətnamədə göstərilən nəticələr işin faktiki hallarına uyğun gəlsin.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 218.1-ci maddəsinə görə, qətnamə çıxarıldıqda hakim sübutları qiymətləndirir, iş üçün əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edildiyini, nə kimi halların müəyyən edilmədiyini, tərəflərin hansı hüquqi münasibətdə olmalarını, həmin iş üzrə hansı qanunun tətbiq edilməli olduğunu və iddianın təmin olunub-olunmadığını müəyyən edir.

Qeyd olunan maddənin tələblərinə görə, qətnamə çıxarıldıqda hakim mülki iş üzrə toplanmış, həmin iş üzrə əhəmiyyət kəsb edən, məhkəmə iclasında tədqiq olunmuş sübutları qiymətləndirməlidir. Bunun üçün

işin konkret halları və həmin halları təsdiq və ya inkar edən, işin düzgün həlli üçün əhəmiyyətə malik olan sübutlar müəyyən olunmalıdır. İş üçün əhəmiyyəti olan hallar dedikdə isə hər bir tərəfin öz tələblərinin və ya etirazlarının əsası kimi istinad etdiyi və məhkəmə iclasında tədqiq olunmuş sübutlarla təsdiq və ya rədd olunan hallar başa düşülür.

Bununla yanaşı, Mülki-Prosessual Məcəllənin 218.3-cü maddəsində göstərilir ki, hakim işdə iştirak edən şəxslərin verdiyi tələblər üzrə qətnamə çıxarır. Lakin hakim qanunda göstərilən müstəsna hallarda iddia tələblərindən kənara çıxmağa bilər.

Göründüyü kimi, qanunverici mülki işə baxılmasını və çıxarılan qətnaməni tələblə, həmin tələbi müəyyən edən hallarla və bu halları təsdiq edən sübutlarla məhdudlaşdırır. İddia tələbindən kənara çıxmanı isə yalnız qanunla nəzərdə tutulan müstəsna hallarla şərtləndirmişdir. Belə ki, məhkəmə iddiaçının verdiyi tələbləri onlardan kənara çıxmaq yolu ilə tamamlaya bilər. Məhkəmənin belə bir hüquqa malik olması iddianın predmetinin dəyişdirilməsinə yönəlməmişdir. Məhkəmə yalnız iddianın göstərilən ünsürlərinin həddlərindən kənara çıxmaq, bununla da iddiaçıya verilən hüququn sərhədlərini genişləndirmək hüququna malikdir. Məhkəmənin həmçinin, məhkəmə araşdırılmasının gedişində aşkara çıxan yeni hallara istinad edərək, iddianın əsasına əlavə etmək hüququ vardır. Məhkəmə qanunda göstərilən müstəsna hallarda iddia tələblərindən kənara çıxdıqda, bu barədə qətnamənin əsaslandırıcı və nəticə hissəsində göstərməlidir.

Beləliklə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 218.3-cü maddəsinin mənasına görə, məhkəmələr qanunla nəzərdə tutulmuş müstəsna hallar istisna olmaqla, əsas və qarşılıqlı iddianın predmetinə aid olmayan halları və faktları araşdırma və qətnamədə bunlara hüquqi qiymət verə bilməzlər.

Mülki-Prosessual Məcəllənin yuxarıda göstərilən normalarını ümumiləşdirərək bir daha qeyd etmək lazımdır ki, hər bir tərəf öz tələblərinin və etirazlarının əsası kimi istinad etdiyi halları sübut etməlidir. Məhkəmə işin gedişində təqdim olunmuş ancaq o sübutları qəbul edir və nəzərə alır ki, onlar işdə tərəflərin tələblərini müəyyən edən faktlarla və hallarla əlaqədardır. Qətnamə iş üzrə müəyyən edilmiş həqiqi hallara və tərəflərin qarşılıqlı münasibətinə uyğun əsaslandırılmalıdır. Qətnamə çıxarıldıqda hakim sübutları qiymətləndirir, iş üçün əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edildiyini, nə kimi halların müəyyən edilmədiyini, tərəflərin hansı hüquqi münasibətdə olmalarını, həmin iş üzrə hansı qanunun tətbiq edilməli olduğunu və iddianın təmin olunub-olunmadığını müəyyən edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edilənləri təhlil edərək belə nəticəyə gəlir ki, mülki iş üçün əhəmiyyətli olan faktlar və hallar iddia tələbinə və (və ya) etirazların predmetinə aid olmalı, məhkəmədə araşdırılmalı, eləcə də məhkəmə qətnaməsində əks olunmalı və qiymətləndirilməlidir.

Mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsi ilə iddia tələbinə aid olmayan sübutların araşdırılıb, həmin sübutlar əsasında iddianın predmetinə aid olmayan hallarla bağlı müəyyən edilən faktların həmin şəxslərin iştirak etdiyi başqa bir iş üzrə preyudisial əhəmiyyət daşıyıb-daşımaması məsələsinə gəldikdə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd edir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 82.3-cü maddəsinə əsasən, bir mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsi ilə müəyyən edilmiş faktlar həmin işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən başqa məhkəmə prosesində mübahisələndirilmir və yenidən sübut edilmir.

Məcəllənin bu normasının mənasına görə eyni tərəflər arasında olan mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş qətnamə ilə müəyyən edilmiş faktlar həmin tərəflər arasında başqa bir mülki işdə təkrar sübut edilə bilməz. Bu, məhkəmə aktının qanuni qüvvəsi ilə əlaqədardır və əvvəlki prosesdə müəyyən edilmiş halın sonrakı məhkəmə üçün preyudisial əhəmiyyətə malik olmasını göstərir.

Preyudisiallıq məhkəmə aktının qanuni qüvvəsinin təkzibedilməzliyi, müstəsnalığı və məcburiliyi kimi keyfiyyət göstəricilərinin nəticəsidir. Preyudisiya institutu məhkəmə aktlarına yenidən baxılmasının qarşısının alınmasına, məhkəmə təcrübəsində eyniliyin, sabitliyin və hüquqi müəyyənliyin təmin edilməsinə yönəlmişdir. Preyudisiallığı tənzim edən normalar sübut etmə prosesini sadələşdirməyə, işlərə baxılma müddətinin qısaltılmasına, məhkəmələrin, eləcə də məhkəmə prosesi iştirakçılarının vəsaitinə qənaət edilməsinə yönəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeyinə əsasən preyudisiya institutunun əsas funksiyası eyni faktiki hallar arasındakı qarşılıqlı əlaqəni və məhkəmə qərarları arasındakı stabilliyi təmin etməkdir. Preyudisiya institutunun mülki prosesdə eyni faktiki hallar arasındakı qarşılıqlı əlaqəni təmin etmək funksiyasının mahiyyəti eyni faktiki halların təkrarən, lüzumsuz olaraq araşdırılması və onlar barəsində yenidən nəticəyə gəlinməsinin qarşısını almaqdan ibarətdir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Q.Məmmədova və digərlərinin şikayəti üzrə 15 iyul 2015-ci il tarixli Qərarı).

Mülki hüquqda faktlar dedikdə, mülki-hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsinin, dəyişdirilməsinin və ya xitam olunmasının əsası kimi mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallar başa düşülür. Başqa sözlə faktlar mülki-hüquqi nəticələrin baş verməsi ilə mülki qanunvericiliyin əlaqələndirdiyi və bağladığı həyati hallardır. Bu faktlar olmadan hər hansı bir mülki-hüquq münasibətinin əmələ gəlməsi, dəyişdirilməsi və ya xitam olunması mümkün deyildir.

Yalnız məhkəmə tərəfindən qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada müəyyən edilmiş, yoxlanılmış və qiymətləndirilmiş faktlar preyudisial əhəmiyyət daşıyır. Mülki prosessual qanunvericiliyə görə isə məhkəmə tərəfindən faktların, halların müəyyən edilməsi, yoxlanılması və qiymətləndirilməsi yalnız məhkəmə aktının əsaslandırıcı hissəsində öz əksini tapmalıdır. Qətnamənin əsaslandırıcı hissəsi baxılan işin mahiyyəti üzrə nəticə çıxarılması üçün əsas yaradaraq mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qətnamənin əsaslandırıcı hissəsində işin məhkəmə tərəfindən müəyyən edilən halları, işin halları barədə məhkəmənin əsaslandırıldığı sübutlar və məhkəmənin bu və ya digər sübutları və iclasda iştirak edən şəxslərin istinad etdiyi qanun və hüquqi aktları rədd etmək üçün gətirdiyi dəlillər, habelə məhkəmənin qətnamə çıxararkən rəhbər tutduğu qanunlar və normativ-hüquqi aktlar göstərilməlidir (Mülki-Prosessual Məcəllənin 220.4-cü maddəsi).

Beləliklə, məhkəmə qərarının preyudisiallığı qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının əsaslandırıcı hissəsində müəyyənləşdirilmiş faktların və hüquq münasibətlərinin işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən yenidən mübahisələndirilməsinin, məhkəmə üçün isə onların başqa prosesdə araşdırılmasının və təkzib edilməsinin mümkünsüzlüyü deməkdir.

Faktın preyudisiallığı qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının hüquqi təbiətinə əsaslanır və onun subyektiv və obyektiv hədləri ilə müəyyənləşdirilir, tərəflər və işdə iştirak edən digər şəxslər bu hədlərdən kənara çıxa bilməzlər. Bununla yanaşı, yekun məhkəmə qərarlarının preyudisial əhəmiyyəti mütləq deyildir və prosessual qanunla müəyyən edilmiş hədlərə malikdir. Məhkəmə aktının preyudisiallığının tanınması üçün preyudisiallığın obyektiv və subyektiv hədlərinin məcmusu vacib şərtidir. Preyudisiallığın subyektiv həddi əvvəl baxılmış işdə və yeni baxılan işdəki şəxslərin dairəsinin, yəni subyekt tərkibinin eyniliyini şərtləndirir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 233.3-cü maddəsinə əsasən, qətnamə qanuni qüvvəyə mindikdən sonra tərəflər və işdə iştirak edən digər şəxslər, habelə onların hüquq varisləri məhkəmədə eyni iddia tələbləri-

nin, eyni əsas üzrə yenidən irəli sürə bilməzlər, habelə məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş faktlara və hüquq münasibətlərinə qarşı başqa prosesdə mübahisə edə bilməzlər. Göründüyü kimi, preyudisiallıq prinsipi yalnız əvvəlki və ya sonrakı proseslərdə iştirak edən tərəflərə, işdə iştirak edən digər şəxslərə və onların hüquq varislərinə aid edilir. Müstəqil tələbi olan üçüncü şəxslər məhkəmə prosesində iştirak etməmişlərsə, müvafiq əsaslar olduqda müstəqil tələblə məhkəməyə müraciət edə bilirlər. Həmin şəxslərə məhkəmə qətnaməsinin preyudisiallığı aid edilmir. Onlar iştirak etmədikləri mülki iş üzrə qəbul edilən qətnamə ilə müəyyən edilmiş faktları mübahisələndirə bilirlər. Əvvəlki məhkəmə qətnaməsinin preyudisiallığı, həmçinin qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsinə yeni açılmış hallar üzrə baxılmasına da aid edilir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 25 mart 2003-cü il tarixli Qərarının 7-ci bəndində qeyd edilmişdir ki, Mülki-Prosesual Məcəllənin 82.2 və 82.3-cü maddələrində qeyd olunan məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi ilə müəyyən edilmiş hal dedikdə, qətnamənin təsviri hissəsində göstərilmiş işdə iştirak edən şəxslərin, şahidlərin göstərdikləri və ya digər sənədlərdə əks olunan hallar deyil, toplanmış sübutlara əsasən məhkəmənin müəyyən etdiyi hallar nəzərdə tutulur.

Nəzərə alınmalıdır ki, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması və müdafiəsi prosesual hüquq normalarına dəqiq riayət etməklə müvafiq maddi hüquq normalarının elə tərzdə tətbiqini şərtləndirir ki, nəticədə konstitusiya əhəmiyyətli digər dəyərlərə xələl gətirilməsin, ictimai və xüsusi maraqlar arasındakı tarazlığa riayət olunsun.

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində hər kəsin onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə işinin ədalətli araşdırılması hüququna malik olması göstərilmişdir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) məhkəmələr tərəfindən ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququ ilə bağlı irəli sürülən tələblərə əməl edilməməsini həmin hüququn pozulması kimi qəbul edərək bir sıra qərarlarında bununla bağlı öz hüquqi mövqeyini ifadə etmişdir.

Avropa Məhkəməsi Van de Huk Niderlanda qarşı iş üzrə 19 aprel 1994-cü il tarixli Qərarında sübutların qiymətləndirilməsi və onların aidiyyəti və mümkünlüyü məsələsinin həllində milli məhkəmələrin səlahiyyətini nəzərə alaraq göstərmişdir ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin

1-ci bəndi ədalət mühakiməsi orqanının üzərinə tərəflərin təqdim etdiyi mülahizələri, dəlilləri və sübutları hərtərəfli araşdırmaq vəzifəsini qoyur.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

Mülki-Prosessual Məcəllənin 82.3-cü maddəsinin mənasına görə, bir mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsində əks olunmuş, araşdırılmış, qiymətləndirilmiş, tələbin və (və ya) etirazların predmetinə aid olan faktların həmin işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən başqa məhkəmə prosesində mübahisələndirilməsi və yenidən sübut edilməsi yolverilməzdir.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 82.3-cü maddəsinin mənasına görə, bir mülki iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsində əks olunmuş, araşdırılmış, qiymətləndirilmiş, tələbin və (və ya) etirazların predmetinə aid olan faktların həmin işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən başqa məhkəmə prosesində mübahisələndirilməsi və yenidən sübut edilməsi yolverilməzdir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики

23 февраля 2016 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фераида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Губинского районного суда Замина Тахирова, заведующего сектором Административного законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Фуада Мамедова,

эксперта – доцента кафедры Гражданского процесса, трудового и экологического права Бакинского государственного университета, доктора юридических наук Мовсума Мовсумова,

специалистов – судьи Гражданской коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Асада Мирзалиева и судьи Гражданской коллегии Бакинского апелляционного суда Рагиба Гурбанова

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства на основании обращения Губинского районного суда конституционное дело о толковании статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи И.Наджафова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Губинский районный суд обратился в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) с просьбой о толковании статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданско-Процессуальный Кодекс).

Как видно из обращения, в производстве Губинского районного суда находится гражданское дело по иску истцов С.Миралиевой и С.Миралиева против ответчика Р.Багирова с требованием о взыскании денежной суммы. Наряду с другими требованиями, в исковом заявлении истцы потребовали у ответчика деньги в размере 3.800 манат.

Истцы обосновали исковое требование в данной части тем, что решением Гражданской коллегии Бакинского апелляционного суда (далее – ГК Бакинского апелляционного суда) от 18 декабря 2014 года, принятым по другому гражданскому делу и вступившим в законную силу, установлен факт наличия у истца Р.Багирова долга в размере 3.800 манат перед ответчиком С.Миралиевым.

В данном решении было отмечено, что из возражения ответчика на исковое заявление и показаний лиц, приглашенных в качестве свидетелей со стороны ответчика, в суде первой инстанции установлено, что истец должен был ответчику 3.800 манат. В сентябре-октябре 2013 года истец неоднократно приносил данную сумму ответчику, заявляя, что в случае согласия ответчика приобретет на эти деньги машину, после чего вернет ответчику долг. Получив согласие ответчика, истец приобрел автомобиль. Судебная коллегия, давая правовую оценку исковому заявлению ответчика и его возражению на апелляционную жалобу, отметила в упомянутом решении, что ответчик обладает правом требования в связи с наличием денежного долга истца перед ответчиком ввиду неполной выплаты прежнему владельцу автомашины 6.048 манат, полученных по кредитному договору. В данном деле эти вопросы рассматриваться не могут по причине отсутствия иска ответчика.

В обращении отмечается, что ГК Бакинского апелляционного суда рассмотрела не относящиеся к исковому требованию доказательства и на основании данных доказательств решением от 18 декабря 2014 года установила не относящийся к предмету иска факт наличия у Р.Багирова долга С.Миралиеву в размере 3.800 манат.

Из материалов настоящего дела, находящегося в производстве Губинского районного суда, видно, что земельный участок площадью

0.04 га в жилом массиве Деведабаны города Губы находился в частной собственности отца ответчика Х.Багирова и был продан не Р.Багировым, а именно Х.Багировым, о чем заключен договор купли-продажи на 3.000 манат от 22 ноября 2013 года, заверенный в нотариальном порядке. Суд отмечает, что данный договор купли-продажи остается в силе, указанные в нем сведения должны быть приняты во внимание.

По мнению обратившегося, в законодательстве нет однозначного указания, касается ли факт, представляющий преюдициальное значение предмета иска по гражданскому делу, поэтому существование различных подходов к данному вопросу создает определенные трудности в правоприменительной практике. Так, согласно некоторым подходам, преюдициальность факта должна быть связана лишь с обстоятельствами, касающимися предмета иска. Установленные решением суда факты, связанные с требованием, не относящимся к предмету иска, не могут иметь преюдициального значения.

Губинский районный суд пришел к выводу о необходимости толкования статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса для того, чтобы внести ясность в вопрос о том, что имеют ли факты, установленные в связи с не относящимися к предмету иска обстоятельствами, на основании изучения вступившим в законную силу решением суда по гражданскому делу доказательств, не относящихся к исковому требованию, преюдициальное значение по другому делу, с участием данных лиц, а также преодолеть разногласия в судебной практике по данному вопросу.

Пленум Конституционного Суда в связи с обращением отмечает следующее:

Конституция Азербайджанской Республики (далее – Конституция), закрепляя права и свободы человека и гражданина как высшую цель государства, гарантирует их судебную защиту (часть I статей 12 и 60 Конституции).

Статья 60 Конституции гарантирует защиту в суде прав и свобод каждого, закрепленных как в Конституции, так и в законах и других нормативно-правовых актах Азербайджанской Республики.

Судебная гарантия, с одной стороны, устанавливает право каждого на обращение в суд с целью восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой – обязанность судов рассматривать данные обращения и принимать по ним справедливое решение.

Упомянутая норма Конституции включает также точное соблюдение процессуального порядка рассмотрения обращения (жалобы) в

различных судебных инстанциях. С этой целью законодатель устанавливает в Гражданско-Процессуальном кодексе права и обязанности суда, лиц, участвующих в деле, и других участников гражданского судопроизводства. Данный Кодекс, устанавливая общие правила гражданского судопроизводства, а также принципы и условия производства, в то же время регулирует порядок ведения судами общей юрисдикции гражданского производства и в конечном итоге – соблюдение правил, направленных на справедливое разрешение дела и принятия судебных актов, их обжалования и рассмотрения данных жалоб.

Для внесения ясности в вопрос, поставленный в обращении, Пленум Конституционного Суда считает необходимым проанализировать некоторые положения Гражданско-Процессуального Кодекса.

Прежде всего, следует отметить, что основная задача судопроизводства по гражданским делам заключается в утверждении в суде прав и интересов каждого физического лица, вытекающих из Конституции, законов и других нормативно-правовых актов.

В этом контексте, согласно требованию гражданско-процессуального законодательства, правосудие по гражданским делам и экономическим спорам осуществляется на основе принципа равенства всех перед законом и судом, состязательности, равенства сторон и фактов. Судья обязан во всех случаях обеспечить принцип состязательности процесса. Он должен обосновать свое решение только доводами, рассмотренными на основе принципа состязательности сторон, объяснениями сторон и документами (статьи 8.1, 9.1 и 9.3 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Следует отметить, что принцип состязательности неотъемлем от составляющего его основу принципа равноправия сторон. Именно равные права и обязанности позволяют сторонам состязаться перед судом, они получают возможность использовать процессуальные средства для защиты своих прав и интересов.

Принцип состязательности в судопроизводстве по гражданским делам является порядком доказывания, устанавливающим средства и возможности доказать основания для требований и возражений, выдвинутых сторонами в целях защиты своей правовой позиции. В соответствии с данным порядком стороны гражданского судопроизводства должны доказать факты, на которых они основываются в качестве мотивации своих требований и возражений.

Деятельность суда по обеспечению принципа состязательности регулируется рядом норм Гражданско-Процессуального Кодекса. В их

числе можно особо отметить обязанность доказывания, предоставление и требование доказательств.

Согласно статье 76.1 Гражданско-Процессуального Кодекса, доказательствами являются любые фактические данные, на основе которых в порядке, определенном настоящим Кодексом, суд устанавливает наличие или отсутствие обстоятельств, обосновывающих требования и возражения сторон, и иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения дела.

В соответствии со статьей 77 Гражданско-Процессуального Кодекса, каждая сторона должна доказать те обстоятельства, на которые она ссылается как на основание своих требований и возражений. При рассмотрении споров о признании недействительными актов органов государственного управления, исполнительных и иных обязанность доказывания обстоятельств, ставших основанием для принятия этих актов, лежит на органах, принимавших эти акты. Если рассмотрение дела на основании имеющихся доказательств представляется невозможным, суд может предложить сторонам представить необходимые дополнительные доказательства.

Таким образом, принцип состязательности в гражданском судопроизводстве в основном предусматривает два условия:

- фактическая сторона дела, то есть доказательство сторонами гражданского судопроизводства фактов, представляющих значение для дела;
- обоснование и защита правовой позиции сторон в суде.

Наряду с этим, законодатель во всех случаях возложил на судью обязанность по обеспечению принципа состязательности процесса. В первую очередь это обусловлено обоснованием судьей своего решения доводами, обсуждаемыми на основании принципа состязательности, представленными доказательствами, объяснениями сторон и документами.

Так, суд принимает только те из представленных в ходе разбирательства дела доказательств, которые связаны с фактами и обстоятельствами, определяющими требования сторон в деле. Обстоятельства дела, которые должны быть подтверждены определенными средствами доказывания по закону или иными нормативно-правовыми актами, не могут быть подтверждены никакими другими доказательствами. Суд оценивает доказательства после их беспристрастного, всестороннего и полного рассмотрения и в соответствии с нормами права, применяемыми к этим доказательствам. Никакие доказательств-

ва не имеют для суда заранее установленной силы (статьи 80, 81 и 88 Гражданско-Процессуального Кодекса).

На основании правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда, суд, указав в решении установленные им обстоятельства дела, доказательства, формирующие заключение, доводы, послужившие основанием для отклонения тех или иных доказательств и законы, которыми он руководствовался, должен обосновать его с правовой точки зрения. Суд не должен ограничиваться перечислением доказательств, он обязан отразить в решении толкование каждого доказательства, в том числе свидетельских показаний, увязать доказательства и четко указать причины принятия или непринятия им рассмотренных доказательств (Постановление Пленума Конституционного Суда Азербайджанской Республики в связи с жалобой С. Алиевой от 31 мая 2006 года).

На основании статьи 216.1 Гражданско-Процессуального Кодекса акт суда первой инстанции, которым дело разрешается по существу, выносится в форме решения.

В соответствии со статьей 217 Гражданско-Процессуального Кодекса, решение суда должно быть законным и обоснованным. Решение должно быть обосновано в соответствии с установленными действительными обстоятельствами дела и правоотношениями сторон. Суд (судья) основывает свое решение лишь на тех доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

Пленум Верховного Суда Азербайджанской Республики в Постановлении от 11 июля 1997 года отмечает, что решение считается обоснованным только в том случае, если в нем отражены факты, представляющие значение для рассматриваемого дела, отнесенные к делу в соответствии с требованием закона и подтвержденные вескими доказательствами, если в нем дано толкование окончательного вывода суда, вытекающего из фактов, установленных по делу, а также если указанные в решении факты соответствуют материалам дела.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда отмечает, что обоснованность судебного решения зависит от всех выясненных фактических обстоятельств, представляющих важное значение для вывода, к которому суд пришел по делу, доказанности этих обстоятельств и соответствия указанных в решении выводов фактическим обстоятельствам дела.

На основании статьи 218.1 Гражданско-Процессуального Кодекса судья при вынесении решения оценивает доказательства, определяет, какие имеющие значение для дела обстоятельства установлены, а ка-

кие нет, в каких правоотношениях состояли стороны, какой закон применим по данному делу, а также выясняет, осуществлено ли обеспечение иска.

В соответствии с требованиями данной статьи, судья при вынесении решения оценивает доказательства, собранные по гражданскому делу, имеющие значение по данному делу и исследованные на судебном заседании. Для этого должны быть определены конкретные обстоятельства и доказательства, имеющие значение для правильного решения дела, подтверждающие или опровергающие данные обстоятельства. Под обстоятельствами, имеющими значение для дела, понимаются те обстоятельства, на которые каждая из сторон ссылается как на основание для своих требований или возражений и которые были исследованы на судебном заседании.

Наряду с этим в статье 218.3 указано, что суд выносит решение по делу в пределах требований, заявленных лицами, участвующими в деле. Однако в исключительных случаях, предусмотренных законом, суд может выйти за пределы заявленных истцом требований.

Как видно, законодатель ограничивает рассмотрение гражданского дела и вынесенное решение требованием, обстоятельствами, определяющими данное требование и подтверждающими эти обстоятельства доказательствами. Выход за пределы искового требования законодатель обусловил лишь предусмотренными законом исключительными случаями. Так, суд может дополнить заявленные истцом требования путем выхода за их пределы. Наличие такого права у суда не направлено на изменение предмета иска. Суд лишь вправе выйти за пределы указанных элементов иска и тем самым расширить границы предоставленного истцу права.

Суд также вправе дополнить основание иска, ссылаясь на новые факты, выявленные в ходе судебного разбирательства. При выходе в указанных законом исключительных случаях за пределы исковых требований суд должен отметить это в мотивировочной и резолютивной части решения.

Следовательно, согласно сути статьи 218.3 Гражданско-Процессуального Кодекса, суды не вправе изучать обстоятельства и факты относительно предмета основного и встречного иска и давать им в решении правовую оценку, кроме предусмотренных законом исключительных случаев.

Обобщая вышеуказанные нормы Гражданско-Процессуального Кодекса, следует еще раз отметить, что каждая сторона должна доказывать факты, на которые ссылается в качестве основания своих требо-

ваний и возражений. В ходе дела суд принимает и учитывает лишь те из представленных доказательств, которые связаны с фактами и обстоятельствами, определяющими требования сторон в деле. Решение должно быть мотивировано установленными по делу фактическими обстоятельствами и взаимоотношениями сторон. При вынесении решения судья оценивает доказательства, определяет, какие имеющие значение для дела обстоятельства установлены, а какие нет, в каких правоотношениях находятся стороны, какой закон должен быть применен по данному делу, а также выясняет, осуществлено ли обеспечение иска.

Пленум Конституционного Суда, проанализировав вышеуказанное, пришел к выводу, что факты и обстоятельства, имеющие значение для гражданского дела, должны относиться к исковому требованию и (или) предмету выражения, изучены в суде, а также найти отражение и получить оценку в решении суда.

Что касается вопроса о том, имеют ли факты, установленные вступившим в законную силу решением суда по гражданскому делу в связи с обстоятельствами, не относящимися к предмету иска на основании не относящихся к исковому требованию рассмотренных доказательств, преюдициальное значение по другому делу с участием тех же лиц, Пленум Конституционного Суда отмечает следующее.

На основании статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса факты, установленные вступившим в законную силу решением суда по одному гражданскому делу, не доказываются вновь при разбирательстве других гражданских дел, в которых участвуют те же лица.

Согласно сути данной нормы, факты, установленные вступившим в законную силу решением по гражданскому делу между одними и теми же сторонами, не могут доказываться повторно в другом гражданском деле между теми же сторонами. Это связано с законной силой судебного акта и свидетельствует о том, что обстоятельство, установленное на предыдущем процессе, имеет преюдициальное значение для последующего суда.

Преюдиция – это результат таких показателей законной силы судебного акта, как неопровержимость, исключительность и обязательность. Институт преюдиции обеспечивает пресечение пересмотра судебных актов, идентичность, стабильность и правовую определенность в судебной практике. Нормы, регулирующие преюдицию, направлены на упрощение процесса доказывания, на сокращение сроков рассмотрения дел и экономию средств судов, а также участников судебного процесса.

На основании правовой позиции Пленума Конституционного Суда основная функция института преюдиции заключается в обеспечении взаимосвязи между одними и теми же фактическими обстоятельствами и стабильности судебных решений. Суть института преюдиции по обеспечению взаимосвязи между одними и теми же фактическими обстоятельствами в гражданском процессе заключается в пресечении повторного, ненужного рассмотрения одних и тех же фактических обстоятельств и повторного вывода по ним (Постановление Пленума Конституционного Суда по жалобе Г.Мамедова и других от 15 июля 2015 года).

Под фактами в гражданском праве следует понимать обстоятельства, предусмотренные гражданским законодательством в качестве основы для возникновения, изменения или прекращения гражданско-правовых отношений. Иными словами, факты – это жизненные обстоятельства, координированные и связанные гражданским законодательством с возникновением гражданско-правовых последствий. Без данных фактов возникновение, изменение или прекращение каких-либо гражданско-правовых отношений невозможно.

Преюдициальное значение имеют лишь факты, установленные, проверенные и оцененные судом в порядке, предусмотренном законом. Согласно гражданско-процессуальному законодательству, установка, проверка и оценка судом фактов должны найти свое отражение лишь в мотивировочной части судебного акта. Мотивировочная часть решения, создавая основу для выводов по существу рассматриваемого дела, имеет важное значение. В мотивировочной части решения должны быть указаны обстоятельства дела, установленные судом, доказательства, на которых основаны выводы суда, доводы, по которым суд отвергает те или иные доказательства, а также законы и нормативно-правовые акты, которыми руководствовался суд при вынесении решения (статья 220.4 Гражданско-Процессуального Кодекса).

Таким образом, преюдициальность судебного решения означает невозможность повторного оспаривания лицами, участвующими в деле, фактов и правоотношений в мотивировочной части вступившего в законную силу решения суда, а для судов – их рассмотрения и опровержения в другом процессе.

Преюдициальность факта основана на правовой природе вступившего в законную силу судебного решения, она определяется его субъективными и объективными пределами, за которые стороны и иные участники дела выходить не могут. Наряду с этим, преюдициальное значение окончательных судебных решений является необязательным

и обладает пределами, установленными процессуальным законом. Совокупность объективных и субъективных пределов является важным условием для признания преюдициальности судебного акта. Субъективный предел преюдициальности обуславливает идентичность круга лиц в ранее рассмотренном и в рассматриваемом в данный момент деле, то есть идентичность состава субъектов.

Согласно статье 233.3 Гражданско-Процессуального Кодекса, после вступления решения в законную силу, стороны и иные лица, участвовавшие в деле, а также их правопреемники не могут вновь заявлять в суде те же иски на том же основании и оспаривать в другом процессе установленные судом факты и правоотношения. Как видно, принцип преюдиции распространяется лишь на стороны, принимавшие участие в предыдущем и последующем процессах и на иных лиц, участвовавших в деле, а также их правопреемников. В случае, если третьи лица, имеющие независимое требование, не принимали участия в судебном процессе, то при наличии соответствующих оснований они могут обратиться в суд с независимым требованием. Преюдициальность судебного решения на данных лиц не распространяется. Они могут оспаривать факты, установленные решением по гражданскому делу, в котором не принимали участия. Преюдициальность предыдущего судебного решения распространяется также на рассмотрение вступившего в законную силу решения суда по вновь раскрытым обстоятельствам.

В пункте 7 Постановления Пленума Верховного Суда Азербайджанской Республики от 25 марта 2003 года отмечено, что в статьях 82.2 и 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса под установленным вступившим в законную силу судебным решением фактом подразумеваются не указанные в описательной части постановления показания участвующих в деле лиц, свидетелей или отраженные в иных документах обстоятельства, а обстоятельства, установленные судом на основании собранных доказательств.

Следует учесть, что охрана и защита прав и свобод человека с точным соблюдением норм процессуального права обуславливают такое применение соответствующих норм материального права, при котором в итоге не наносится ущерб другим конституционным ценностям и соблюден баланс между общественными и частными интересами.

В пункте 1 статьи 6 Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” указано, что каждый в случае спора о его гражданских правах и обязанностях или при предъявлении ему любого уголовного обвинения имеет право на справедливое и публичное разбирательств-

во дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона.

Европейский Суд по правам человека (далее – Европейский Суд), воспринимая несоблюдение судами требований, выдвинутых в связи с правом на справедливое судебное рассмотрение как нарушение данного права, изложил в ряде решений свою правовую позицию по этому поводу.

В Решении по делу Ван де Хук против Нидерландов от 19 апреля 1994 года Европейский Суд, учитывая полномочия национальных судов в решении вопроса оценки доказательств, их относимости и возможности, указал, что пункт 1 статьи 6 Конвенции обязывает органы правосудия всесторонне изучать представленные сторонами аргументы, доводы и доказательства.

Учитывая вышесказанное, Пленум Конституционного Суда пришел к следующему выводу:

Согласно сути статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса, факты, отнесенные к предмету требования и (или) возражений, отраженные, установленные и оцененные во вступившем в законную силу решении суда по одному гражданскому делу, не могут быть оспорены или доказаны на другом судебном процессе лицами, участвующими в данном деле.

Учитывая вышеотмеченное и руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л :

1. Согласно сути статьи 82.3 Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики факты, отнесенные к предмету требования и (или) возражений, отраженные, установленные и оцененные во вступившем в законную силу решении суда по одному гражданскому делу, не могут быть оспорены или доказаны на другом судебном процессе лицами, участвующими в данном деле.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и в “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin
I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin
II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair****17 mart 2016-cı il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdir müavini Rövşən Muradovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının hakimi Azər Hüseynovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının hakimi Nurəddin Mustafayevin, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi Hüquq Baş idarəsinin Məhkəmə işlərinin təşkili idarəsinin rəisi Ramiz Qasımzadənin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və

73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanların nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin (bundan sonra – Vergi Məcəlləsi) 65.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, Vergi Məcəlləsinin 52.1-ci maddəsinə əsasən, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə vergi ödəyicisinin məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında qərarın çıxarılmasından sonra müvafiq vergi orqanı vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyətə cəlb edilən şəxsdən bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş maliyyə sanksiyalarını bu Məcəllənin 65-ci maddəsi ilə müəyyən edilən qaydada və ya məhkəmə qaydasında alır.

Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, vergi ödəyicisi vergi öhdəliyini bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirmədikdə vergi orqanı bu Məcəlləyə müvafiq olaraq hesablanmış və ya yenidən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 5 gün müddətində ödənilməsinə dair vergi ödəyicisinə bildiriş göndərir.

Həmin Məcəllənin 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, vergi orqanının hesabladığı və ya yenidən hesabladığı vergilər, faizlər və ya tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə vergi orqanı vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparan şəxsə icra sənədi olan sərəncam verir.

Sorğuverənin fikrincə, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinin, 29-cu maddəsinin, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəllə-

sinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 152-ci maddəsinin tələblərinə zidd olaraq Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsinin göstərişləri vergi ödəyicisinin mülkiyyət hüququnu pozaraq, məhkəmənin qərarı olmadan onun əmlakına sərbəst sərəncam vermək hüququnu məhdudlaşdırır.

Sorğuverən həmçinin hesab edir ki, göstərilən maddəyə əsasən vergi ödəyicisi ona hesablanmış vergi və maliyyə sanksiyalarına görə 100 faizdən artıq, əlavə 5 faiz vergi və digər ödənişləri ödəməyə məcbur edilir və bu Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etməklə azad sahibkarlığın inkişafına maneə yaratmış olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur, mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər. Mülki Məcəllənin 155.3-cü maddəsinə əsasən isə dövlət büdcəsinin vəsaiti Azərbaycan Respublikasının mülkiyyətidir.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.1.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, dövlət büdcəsinin gəlirləri dövlət vergilərindən ibarətdir. Həmin Qanunun 8-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin məqsədi ölkənin iqtisadi, sosial və digər strateji proqramlarının və problemlərinin həlli, dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada maliyyə vəsaitinin toplanmasını və istifadəsini təmin etməkdir. Həmçinin bu Qanunun 9.2-ci maddəsinə əsasən, dövlət büdcəsi gəlirlərinin yığılımı Vergi Məcəlləsinə və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Vergi Məcəlləsinin 11-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, vergi – dövlətin və bələdiyyələrin fəaliyyətinin maliyyə təminatı məqsədilə vergi ödəyicilərinin mülkiyyətində olan pul vəsaitlərinin özgəninkiləşdirilməsi şəklində dövlət büdcəsinə və yerli büdcələrə köçürülən məcburi, fərdi, əvəzsiz ödənişdir.

Qanunun tələblərindən görüldüyü kimi, fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən ödənişin məcburiliyi, onun fərdiliyi və əvəzsizliyi vergiləri digər icbari ödənişlərdən fərqləndirən əsas əlamətlərdir.

Qanunla müəyyən edilmiş vergiləri, habelə Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada hesablanmış faizləri, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarını və digər məcburi ödənişləri ödəmək vergi ödəyicisinin vəzifəsi kimi müəyyən edilmişdir (Vergi Məcəlləsinin 16.1.1-ci maddəsi).

Vergi Məcəlləsinin 23.1.6-cı maddəsi ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə ödənilməmiş vergilərin, faizlərin, maliyyə sanksiyalarının və inzi-bati cərimələrin qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət büdcəsinə ödənilməsinə təmin etmək vergi orqanlarının hüquqlarına aid edilmişdir. Həmin Məcəllənin 24.0.1-ci maddəsinə əsasən, vergi orqanları vergilərin tam və vaxtında ödənilməsinə nəzarət etməyə borcludurlar.

Vergi Məcəlləsinin 63.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, vergi ödəyicisi ona hesablanmış verginin məbləği ilə razı olmadığı halda, verginin ödənilməsinə dayandırmadan bilavasitə vergi nəzarətini həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və ya məhkəməyə şikayət verə bilər. Vergi ödəyicisinin şikayətə baxılan müddət ərzində maliyyə sanksiyasını ödəməmək hüququ vardır.

Qeyd edildiyi kimi, Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsinə əsasən, vergi ödəyicisi vergi öhdəliyini bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirmədikdə vergi orqanı bu Məcəlləyə müvafiq olaraq hesablanmış və ya yenidən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 5 gün müddətində ödənilməsinə dair vergi ödəyicisinə bildiriş göndərir.

Həmin Məcəllənin 65.2-ci maddəsinə görə isə vergi öhdəliyi Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdə yerinə yetirilmədikdə vergi orqanı vergilər üzrə borcların alınması üsulu kimi vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarına münasibətdə aşağıdakı sərəncamlardan birini verir:

- vergilər üzrə borcun vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında;
- vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin mə-xaric əməliyyatı üzrə dondurulması haqqında.

Göstərilən maddənin tələblərinə görə, vergi orqanının sərəncamları kredit təşkilatı və ya bank əməliyyatı aparan şəxslər üçün məcburi olan icra sənədi sayılır. Həmin sərəncamlardan hər hansı birinin seçilməsi vergilərin bilavasitə vergi orqanı tərəfindən və ya vergi ödəyicisinin özü tərəfindən hesablanmasından da asılıdır.

Belə ki, vergilər üzrə borcun vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında sərəncam aşağıdakı hallarda verilir:

- vergi ödəyicisi tərəfindən hesablanmış və bəyan edilmiş vergilər bu Məcəllənin 65.1-ci maddəsi nəzərə alınmaqla müəyyən edilmiş müddətdə ödənilmədikdə;

- vergi orqanının hesabladığı vergilər, faizlər və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə vergi ödəyicisi tərəfindən Vergi Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsində göstərilən bildirişin alındığı tarixdən 30 təqvim günü müddətində məhkəməyə şikayət verilmədikdə;
- məhkəmənin müvafiq qərarı olduqda;
- vergi orqanının hesabladığı vergilər, faizlər və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyaları üzrə borca münasibətdə vergi ödəyicisinin yazılı razılığı olduqda (Vergi Məcəlləsinin 65.2.1-ci maddəsi).

Müəyyən edilmiş müddətdə icra edilməyən vergilər üzrə borc vergi orqanının hesabladığı vergilərdən, faizlərdən və tətbiq etdiyi maliyyə sanksiyalarından ibarət olduqda və vergi ödəyicisinin həmin borcun alınması haqqında yazılı razılığının olmadığı digər hallarda vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatı üzrə dondurulması haqqında sərəncam verilir.

Məhkəmə qərarı olmadan vergi orqanı tərəfindən birtərəfli qaydada vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarına sərəncamların qoyulmasının Konstitusiyada təsbit olunmuş mülkiyyət hüququnun pozulmasına dair sorğunun dəlilləri ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın müddəalarına və özünün bu məsələyə dair formalaşdırdığı hüquqi mövqelərinə bir daha nəzər yetirilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Həmin maddənin III hissəsində isə təsbit edilmişdir ki, hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Qeyd olunan maddənin IV hissəsinə əsasən, heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir. Dövlət ehtiyacları üçün mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsinə yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol verilə bilər.

Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin I hissəsində qeyd edilmişdir ki, qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək hər bir kəsin borcudur. Həmin maddənin II hissəsinə əsasən isə heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergilər və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Konstitusiya hüquq və azadlıqlarla yanaşı, onlardan irəli gələn vəzifələri də müəyyən edir və hüquqların həyata keçirilməsinə mümkün qa-

nuni və əsaslı müdaxilələri istisna etmir. Lakin hər hansı hüquqa, o cümlədən mülkiyyət hüququna qanuni müdaxilə mütənasib olmalı, cəmiyyətin və ya dövlətin ümumi maraqları ilə fərdin konstitusiya hüquqlarının qorunması arasında ədalətli tarazlığa nail olmaqla həyata keçirilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Vergi Məcəlləsinin 49.3 və 49.6-cı maddələrinin şərh edilməsi haqqında” 6 avqust 2002-ci il tarixli Qərarında qeyd olunmuşdur ki, dövlət büdcəsinə köçürülməli pul məbləği vergi ödəyicisinin öz şəxsi mülkiyyətində olsa da, o həmin pula istədiyi kimi sərəncam vermək hüququna malik deyil və bu pulu mütəmadi olaraq dövlətə köçürməlidir. Əks halda, digər şəxslərin, habelə dövlətin hüquqları və qanunla qorunan maraqları pozulmuş olardı.

Vergi ödəmək vəzifəsində cəmiyyətin ümumi maraqları əks olunub. Dövlət təkcə vergi ödəyicilərinin deyil, həm də cəmiyyətin digər üzvlərinin hüquqlarını və qanuni maraqlarını müdafiə etmək məqsədilə vergi münasibətlərinin tənzimlənməsi üzrə tədbirlər görmək hüququna malikdir və belə tədbirləri həyata keçirməlidir.

Buna görə də vergi tutulması, vergi ödəyicisinin mülkiyyətindən əsassız məhrum edilməsi kimi deyil, onun konstitusiya vəzifələrindən irəli gələn əmlakının müəyyən hissəsinin qanuni götürülməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu hüquqi mövqeyi Mülki Məcəllənin bank hesabı ilə bağlı münasibətləri tənzimləyən LII fəslinin normaları ilə üst-üstə düşür.

Belə ki, pul vəsaitinin hesabdən silinməsi əsaslarını müəyyən edən Mülki Məcəllənin 964.2-ci maddəsinin məzmununa görə, müştərinin sərəncamı olmadan onun hesabından pul vəsaitinin silinməsi aşağıdakı əsaslardan biri olduqda həyata keçirilə bilər:

- pul vəsaitinin silinməsi barədə məhkəmənin qərarı olduqda;
- qanunla müəyyənləşdirilmiş hallarda;
- bankla müştəri arasında müqavilədə nəzərdə tutulmuş hallarda.

Həmin maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, bank hesabından pul vəsaitinin silinməsi əsaslarından biri qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş halların mövcudluğudur.

Belə hallar həmçinin “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsində, “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5.1-ci maddəsində də göstərilmişdir.

“İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 82.2-ci maddəsinə əsasən, inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqan tələ-

bin icraya yönəldilməsi haqqında qərar qəbul edir. Bu halda tələbin icraya yönəldilməsi üçün məhkəmə qərarının qəbul edilməsi tələb olunmur. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar icra edilməsi üçün birbaşa icra məmuruna göndərilir və sonuncu tərəfindən məhkəmə qərarı olmadan icra hərəkətləri həyata keçirilir.

Qeyd edildiyi kimi, qanunverici vergilərin, habelə Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada hesablanmış faizlərin, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının və digər məcburi ödənişlərin ödənilməsinə vergi ödəyicilərinin vəzifəsi kimi müəyyən etmişdir. Bu vəzifənin icra olunmaması nəticəsində büdcəyə dəymiş ziyanın yerinin doldurulması məqsədilə, qanunverici Vergi Məcəlləsində məcburiyyət tədbirləri və vasitələri müəyyən etmişdir.

Belə ki, Vergi Məcəlləsinin 23.1.7 və 65.2-ci maddələrinin tələblərinə əsasən, vergi orqanı vergilər, faizlər və maliyyə sanksiyaları üzrə borcların vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından dövlət büdcəsinə alınması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparən şəxsə icra (ödəniş) sənədi olan sərəncam verir.

Bu zaman vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarındakı pul vəsaitinin vergi orqanı tərəfindən hesablanmış vergilərin, faizlərin və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının 105 faizi həcmində məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması baş verir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, belə dondurulma vergi ödəyicisinin mülkiyyət hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Əvvəlki qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelərə əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulayır ki, dövlət büdcəsinə köçürülməli pul məbləği vergi ödəyicisinin öz şəxsi mülkiyyətində olsa da, o həmin pula istədiyi kimi sərəncam vermək hüququna malik deyil.

Bu isə onu göstərir ki, Konstitusiya vergi ödəyicisinin müəyyən pul məbləğində dövlət büdcəsinə ödənilməli olan və bu səbəbdən də onun öz mülahizəsinə uyğun olaraq sərəncam verə bilmədiyi əmlak ilə şəxsi mülkiyyətində olan və Konstitusiyanın 29-cu maddəsi ilə təminat verilən əmlakı fərqləndirir.

Burada həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, Konstitusiyanın 60-cı və Vergi Məcəlləsinin 62-ci maddələri ilə vergi ödəyicisinin vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin qərar və hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) məhkəməyə şikayət vermək hüququna təminat verilir.

Vergi ödəyicisinin hüquqlarının müdafiəsi vasitəsi kimi sonrakı məhkəmə nəzarətinin mövcudluğu da vergi ödənişlərinin mübahisəsiz tutulması qaydasının Konstitusiyanın tələblərinə zidd olmamasına dəlalət edir.

Verginin məcburi tutulması öz-özlüyündə mülkiyyət hüququnu pozmadığı üçün vergi orqanı tərəfindən onun tutulmasına yönələn Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsində göstərilmiş tədbirlər də mülkiyyət hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Vergi ödəyicisinin cari və ya digər hesablarında olan pul vəsaitinin onun vergi borcundan daha artıq həcmdə – 105 faizi həcmində məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması ilə bağlı sorğunun dəlilinə gəldikdə isə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 15-ci bəndinə müvafiq olaraq, maliyyə fəaliyyətinin əsaslarına, vergilərə, rüsumlara və ödənişlərə dair ümumi qaydaları qanunverici müəyyən edir.

Konstitusiyanın müddəalarına əsaslanan Vergi Məcəlləsi Azərbaycan Respublikasında vergi sistemini, vergitutmanın ümumi əsaslarını, vergilərin müəyyən edilməsi, ödənilməsi və yığılması qaydalarını, vergi ödəyicilərinin və dövlət vergi orqanlarının, habelə vergi münasibətlərinin digər iştirakçıların vergitutma məsələləri ilə bağlı hüquq və vəzifələrini, vergi nəzarətinin forma və metodlarını, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyəti, dövlət vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayət edilməsi qaydalarını müəyyən edir (Vergi Məcəlləsinin 1.1-ci maddəsi).

Vergi Məcəlləsinin 59.1-ci maddəsinə əsasən, vergi və ya cari vergi ödəməsi bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətdə ödənilmədikdə, ödəmə müddətindən sonrakı hər bir ötmüş gün üçün vergi ödəyicisindən və ya vergi agentindən ödənilməmiş vergi və ya cari vergi ödəməsi məbləğinin 0,1 faizi məbləğində faiz tutulur.

Vergi Məcəlləsinin 59.2-ci maddəsinə görə isə bu Məcəllənin 59.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş faiz vergi ödənişlərinə münasibətdə bütün ötmüş müddətə, ancaq bir ildən çox olmamaq şərti ilə tətbiq edilir.

Qeyd olunan maddənin mənasından görüldüyü kimi, faizlərin hesablanması nəticəsində mübahisələndirilən vergi borcunun məbləği hər gün dəyişə bilər. Hətta bir il ərzində ödənilməmiş hər hansı bir vergi məbləğinə görə hesablanmış faizlər 36,5-36,6 faizə qədər arta bilər. Məhz bu səbəbdən dövlət büdcəsinin məruz qala biləcəyi itkilərin (ödənilməmiş vergilərlə yanaşı, hesablanmış faizlərin də) bərpa olunması imkanını qorumaq məqsədilə vergi qanunvericiliyi cari və ya digər he-

sablarda olan pul vəsaitinin vergi borcundan 5 faiz daha artıq həcmdə dondurulmasını məqsədmüvafiq hesab etmişdir.

Belə faiz məbləği Vergi Məcəlləsinin digər normasında da nəzərə tutulmuşdur. Belə ki, Vergi Məcəlləsinin 60.1.2-ci maddəsinin 2-ci abzasına əsasən, vergi ödəyicisinin valyuta hesabından vəsait mübahisəsiz qaydada tutulduğu halda bank həmin gün Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi rəsmi məzənnə ilə sərəncamda göstərilən məbləğin 105 faizindək hesabdakı valyuta vəsaitini dondurur. Valyuta vəsaiti vergi ödəyicisi tərəfindən manata konvertasiya edildikdən sonra sərəncam icra olunur.

Göründüyü kimi, qanunverici Vergi Məcəlləsinin ayrı-ayrı maddələrində müxtəlif səbəblərdən yarana biləcək itkiləri kompensasiya etmək üçün borc və ya sərəncamda göstərilən məbləğdən 5 faiz artıq məbləğin dondurulmasını nəzərdə tutmuşdur.

Bu isə Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir. Həmin maddənin tələblərinə görə, heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergilər və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Konstitusiyanın 73-cü maddəsində təsbit olunmuş vergilərin və başqa dövlət ödənişlərinin yalnız qanunla müəyyən edilməsi prinsipi onu nəzərdə tutur ki, vergilər və başqa ödənişlər qanunvericiliyə uyğun olaraq qəbul olunmuş və qüvvəyə minmiş qanunla müəyyən edilmiş olsun. Vergi ödənişlərinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarından borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatı üzrə dondurulması isə Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur və bu Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin tələblərinə tam uyğundur.

Göstərilənlərə əsaslanaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları aparən şəxsə icra sənədi olan sərəncam verilməsini nəzərdə tutan Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I və II hissələrinə, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun hesab edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicisinin milli və ya xarici valyutada cari və ya digər hesablarında borc məbləğinin 105 faizi həcmində pul vəsaitinin məxaric əməliyyatları üzrə dondurulması haqqında kredit təşkilatına və ya bank əməliyyatları apararı şəxsə icra sənədi olan sərəncam verilməsini nəzərdə tutarı Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 65.2-ci maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I və II hissələrində, 29-cu maddəsinə və 73-cü maddəsinin II hissəsinə uyğun hesab edilsin.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ****О проверке соответствия статьи 65.2 Налогового
Кодекса Азербайджанской Республики частям
I и II статьи 13, статье 29 и части II статьи 73
Конституции Азербайджанской Республики****17 марта 2016 года****город Баку**

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда – Фараида Алиева,

представителя органа заявителя – заведующего научно-аналитическим сектором Апарата Уполномоченного по правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики Махира Мамедова,

представителя органа ответчика – заместителя заведующего отделом экономического законодательства Апарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Ровшана Мурадова,

специалистов – судьи Административно-экономической коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Азера Гусейнова, судьи Административно-экономической коллегии Бакинского апелляционного суда Нураддина Мустафаева, начальника Управления организации судебных дел Главного юридического управления Министерства налогов Азербайджанской Республики Рамиза Гасымзаде,

в соответствии с частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке конституционного судопроизводства конституционное дело на основании запроса Уполномоченного по правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики о проверке соответ-

ствия статьи 65.2 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики частям I и II статьи 13, статье 29 и части II статьи 73 Конституции Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи Р.Гваладзе по делу, выступления представителей органа заявителя и органа ответчика, специалистов, исследовав и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л :

Уполномоченный по правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики, обратившись с запросом в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил проверить соответствие статьи 65.2 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Налоговый Кодекс) частям I и II статьи 13, статье 29 и части II статьи 73 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

В запросе указано, что согласно статье 52.1 Налогового Кодекса, после вынесения решения о привлечении налогоплательщика к ответственности за нарушение налогового законодательства соответствующий налоговый орган, с лица, привлеченного к ответственности за нарушение налогового законодательства взимает финансовые санкции, установленные данным Кодексом, в порядке, предусмотренном статьей 65 данного Кодекса или в судебном порядке.

В соответствии со статьей 65.1 Налогового Кодекса, если налогоплательщик не выполнил налогового обязательства в срок, определенный данным Кодексом, налоговый орган направляет налогоплательщику извещение об уплате в течение 5 дней налогов, процентов и примененных финансовых санкций, начисленных или переначисленных в соответствии с данным Кодексом.

В статье 65.2 данного Кодекса предусмотрено, что по начисленным или переначисленным налогам, процентам или примененным финансовым санкциям налоговый орган дает кредитной организации или лицу, осуществляющему банковские операции, являющееся исполнительным документом распоряжение о замораживании по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте денежных средств в размере 105 процентов от суммы задолженности.

По мнению заявителя, указания статьи 65.2 Налогового Кодекса противоречат требованиям частей I и II статьи 13, статьи 29 Конституции, статьи 152 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский Кодекс), и нарушая право собственности налогоплательщика, ограничивают его право свободного распоряжения имуществом без решения суда.

Заявитель также считает, что на основании указанной статьи налогоплательщик по начисленным налогам и примененным финансовым санкциям принуждается к выплате налога, превышающего 100 процентов, – дополнительно 5 процентов налогов и других платежей, что, противореча части II статьи 73 Конституции, препятствует развитию свободного предпринимательства.

В связи с запросом Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Согласно частям I и II статьи 13 Конституции, собственность в Азербайджанской Республике неприкосновенна и охраняется государством, собственность может быть государственной, частной и муниципальной. Согласно статье 155.3 Гражданского Кодекса, средства государственного бюджета являются собственностью Азербайджанской Республики.

В статье 9.1.1 Закона Азербайджанской Республики “О бюджетной системе” указано, что доходы государственного бюджета состоят из государственных налогов. В соответствии со статьей 8 данного Закона, цель государственного бюджета Азербайджанской Республики заключается в обеспечении сбора и использования в установленном законодательством порядке финансовых средств, для решения экономических, социальных и других стратегических программ и проблем страны, осуществления функций государства. На основании статьи 9.2 данного Закона, сбор доходов государственного бюджета осуществляется в соответствии с Налоговым кодексом и другими законодательными актами.

В статье 11 Налогового Кодекса установлено, что налог – это обязательный, индивидуальный и безвозмездный платеж, перечисляемый в государственные и местные бюджеты, в форме отчуждения находящихся в собственности налогоплательщиков денежных средств, в целях финансового обеспечения деятельности государства и муниципалитетов.

Как видно из требований закона, обязательность, индивидуальность и безвозмездность платежа со стороны физических и юриди-

ческих лиц – основной признак, отличающий налоги от других обязательных платежей.

Уплачивать установленные законом налоги, а также начисленные в соответствии с настоящим Кодексом проценты, примененные финансовые санкции и другие обязательные платежи установлены как обязанность налогоплательщика (статья 16.1.1 Налогового Кодекса).

Обеспечивать в порядке, установленном законом, уплату в государственный бюджет неуплаченных в установленные сроки налогов, процентов, финансовых санкций и административных штрафов, как установлено статьей 23.1.6 Налогового Кодекса, отнесено к правам налоговых органов. Согласно статье 24.0.1 данного Кодекса, налоговые органы обязаны контролировать правильность исчисления, полноту и своевременность уплаты налогов, полностью и точно соблюдать законодательство о налогах.

В статье 63.2 Налогового Кодекса предусмотрено, что налогоплательщик в случае несогласия с исчисленной в отношении него суммой налога может, не приостанавливая уплату налога, подать жалобу непосредственно в соответствующий орган исполнительной власти, осуществляющий налоговый контроль, или в суд. В течение срока рассмотрения жалобы налогоплательщик в праве не уплачивать финансовые санкции.

Как было отмечено, на основании статьи 65.1 Налогового Кодекса, если налогоплательщик не выполнил налогового обязательства в срок, определенный данным Кодексом, налоговый орган направляет налогоплательщику извещение об уплате в течение 5 дней налогов, процентов и примененных финансовых санкций, начисленных или переначисленных в соответствии с данным Кодексом.

Согласно же статье 65.2 данного Кодекса, в случае не выполнения налогового обязательства в срок, установленный Налоговым Кодексом, налоговый орган, как способ удержания долгов по налогам, дает в отношении текущих или иных счетов налогоплательщика в национальной или иностранной валюте одно из следующих распоряжений:

- об удержании долга по налогам с текущих или иных счетов налогоплательщика в национальной или иностранной валюте в государственный бюджет;

- о замораживании по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной

валюте денежных средств в размере 105 процентов от суммы задолженности.

Согласно требованиям указанной статьи, распоряжения налогового органа считаются исполнительным документом, обязательным для кредитных организаций или лиц, осуществляющих банковские операции. Выбор какого-либо одного из этих распоряжений зависит также от исчисления налогов налоговым органом или самим налогоплательщиком.

Так, распоряжение о взыскании в государственный бюджет с текущих или иных счетов налогоплательщика в национальной или иностранной валюте задолженностей по налогам, дается в следующих случаях:

- при неуплате налогоплательщиком исчисленных и задекларированных налогов в установленный срок с учетом статьи 65.1 данного Кодекса;

- если с момента получения уведомления, указанного в статье 65.1 данного Кодекса, налогоплательщик в течение 30 календарных дней не обратится в суд с жалобой по начисленным налоговым органом налогам, процентам или примененным финансовым санкциям;

- при наличии соответствующего решения суда;

- при наличии письменного согласия налогоплательщика, в отношении начисленных налоговым органом задолженностей по налогам, процентам и примененным финансовым санкциям (статья 65.2.1 Налогового Кодекса).

Если задолженность по невыполненным в установленный срок налогам, состоящий из начисленных налоговым органом налогов, процентов и примененных финансовых санкций, а также в других случаях, отсутствия письменного согласия налогоплательщика на погашение данной задолженности, дается распоряжение о замораживании по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте денежных средств в размере 105 процентов от суммы задолженности.

В связи с аргументами запроса о нарушении закрепленного Конституцией права собственности, при даче налоговым органом, в одностороннем порядке, без судебного решения, распоряжения относительно текущих или иных счетов налогоплательщика, Пленум Конституционного Суда считает необходимым еще раз обратить

внимание на положения Конституции и сформированные им правовые позиции по данному вопросу.

Согласно части I статьи 29 Конституции, каждый имеет право собственности. А в части III данной статьи указано, что у каждого в собственности может находиться движимое и недвижимое имущество. Право собственности включает в себя право собственника единолично или совместно с другими владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом. Согласно части IV отмеченной статьи, никто не может быть лишен собственности иначе, как по решению суда. Полная конфискация имущества не допускается. Отчуждение собственности для государственных нужд может допускаться только при условии предварительного, справедливого возмещения ее стоимости.

В части I статьи 73 Конституции отмечено, что выплачивать установленные законом налоги и другие государственные сборы в полном объеме и своевременно является обязанностью каждого. А на основании части II данной статьи никто не может быть принужден к уплате налогов и других государственных сборов без предусмотренных законом оснований и сверх объема, указанного в законе.

Конституция, наравне с правами и свободами, устанавливает и вытекающие из них обязанности и не исключает возможное, законное и обоснованное вмешательство при осуществлении прав. Однако законное вмешательство в какое-либо право, в том числе право собственности, должно быть соразмерным, и осуществляться с достижением справедливого баланса между общими интересами общества или государства и защитой конституционных прав индивидуума.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда от 6 августа 2002 года “О толковании статей 49.3 т 49.6 Налогового Кодекса” указано, что несмотря на то, что предназначенные для уплаты в государственный бюджет финансовые средства находятся в личной собственности налогоплательщика, он не вправе распоряжаться ими по своему усмотрению, и эти средства регулярно должны перечисляться в государственный бюджет. В противном случае могут быть нарушены права и защищаемые законом интересы других лиц, а также государства.

Обязанность уплаты налогов отражает общие интересы общества. В целях защиты прав и законных интересов не только нало-

гоплательщиков, но и других членов общества государство имеет право и обязано осуществлять меры по регулированию налоговых отношений.

Поэтому налогообложение следует расценивать не как необоснованное лишение налогоплательщика собственности, а как вытекающее из конституционных обязанностей законное изъятие определенной части имущества.

Надо отметить, что данная правовая позиция Пленума Конституционного Суда совпадает с нормами Главы ЛII Гражданского Кодекса, регулирующей отношения, связанные с банковским счетом.

Так, согласно содержанию статьи 964.2 Гражданского Кодекса, устанавливающей основания списания денежных средств со счета, без распоряжения клиента списание денежных средств, находящихся на счете, допускается при наличии одного из следующих оснований:

- при наличии решения суда о списании денежных средств;
- в случаях, установленных законом;
- в случаях, предусмотренных договором между банком и клиентом.

Как видно из содержания данной статьи, одним из оснований для списания денежных средств с банковского счёта является наличие случаев, установленных законодательством.

Данные случаи указаны также в статьях 14 Закона Азербайджанской Республики “О социальном страховании” и 5.1 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении”.

На основании статьи 82.2 Закона Азербайджанской Республики “Об административном производстве”, административный орган, принявший административный акт, принимает решение о направлении требования на исполнение. В данном случае вынесение судебного решения для направления требования на исполнение не требуется. В случае решения о направлении требования на исполнение, решение направляется для исполнения непосредственно исполнителю чиновнику и последний осуществляет исполнительные действия без решения суда.

Как было отмечено, законодатель установил уплату налогов, а также процентов, начисленных в установленном Налоговым Кодексом порядке, примененных финансовых санкций и других обязательных платежей, как обязанность налогоплательщика. В целях возмещения ущерба, причинного бюджету в результате неисполне-

ния данной обязанности, законодатель установил в Налоговом Кодексе принудительные меры и средства.

Итак, согласно требованиям статей 23.1.7 и 65.2 Налогового Кодекса, налоговые органы вправе отдавать банкам или иным кредитным организациям распоряжение, являющееся исполнительным (платежным) документом, организовывать взимание административных штрафов для взыскания в государственный бюджет с расчетных, валютных или иных счетов налогоплательщиков недоимок и процентов, примененных финансовых санкций по налогам.

При этом происходит замораживание денежных средств по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте, в размере 105 процентов от суммы задолженности.

Пленум Конституционного Суда считает, что такое замораживание не может считаться нарушением права собственности налогоплательщика.

Опираясь на правовую позицию, сформированную в предыдущих постановлениях, Пленум Конституционного Суда еще раз подчеркивает, что хотя подлежащая перечислению в государственный бюджет денежная сумма находится в частной собственности налогоплательщика, тем не менее, он не вправе распоряжаться этими деньгами по своему усмотрению.

А это свидетельствует о том, что Конституция различает имущество, подлежащей выплате в государственный бюджет в виде определенной денежной суммы налогоплательщика, которым он не может распоряжаться по своему усмотрению, от имущества, находящегося в личной собственности, гарантированного статьей 29 Конституции.

Здесь также следует учитывать, что статья 60 Конституции и статья 62 Налогового Кодекса, гарантируют право обжалования налогоплательщиком в суде решения и действий (или бездействий) налоговых органов и их должностных лиц.

Наличие последующего судебного надзора, как средства защиты прав налогоплательщика, также свидетельствует о том, что порядок бесспорного удержания налоговых платежей не противоречит требованиям Конституции.

Принудительное удержание налога, само по себе не нарушает права собственности, поэтому меры, указанные в статье 65.2 Нало-

гового Кодекса, направленные на его удержание налоговыми органами, не могут считаться нарушением права собственности.

В связи с аргументом запроса, связанным с замораживанием денежных средств по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика, в размере 105 процентов от суммы задолженности, Пленум Конституционного Суда отмечает, что в соответствии с пунктом 15 части 1 статьи 94 Конституции, законодатель устанавливает общие правила по основам финансовой деятельности, налогам, пошлинам и сборам.

Основываясь на статьях Конституции, Налоговый Кодекс определяет систему налогов, общие принципы налогообложения в Азербайджанской Республике, правила установления, уплаты и сбора налогов, права и обязанности налогоплательщиков и государственных налоговых органов, а также других участников налоговых отношений, связанные с вопросами налогообложения, формы и методы налогового контроля, ответственность за нарушение законодательства о налогах и правила обжалования действий (бездействия) государственных налоговых органов и их должностных лиц (статья 1.1 Налогового Кодекса)

На основании статьи 59.1 Налогового Кодекса, при невнесении налога или текущего налогового платежа в срок, установленный настоящим Кодексом, с налогоплательщика или с налогового агента взимается процент в размере 0,1 процента не уплаченной суммы налога или текущего налогового платежа за каждый день просрочки.

Согласно статье 59.2 Налогового Кодекса, проценты, установленные статьей 59.1 настоящего Кодекса, применяются и в отношении выявленных налоговых платежей за весь период просрочки, но не более одного года.

Как видно из сути указанной статьи, сумма налогового долга оспариваемого в результате начисления процентов, ежедневно может меняться. Проценты, начисленные по какой-либо сумме налога, не выплаченной в течение одного года, могут возрасти даже до 36,5 – 36,6 процентов. Именно по этой причине, в целях защиты возможности восстановления потерь, которым может быть подвержен государственный бюджет (наряду с неоплаченными процентами, и начисленные проценты), налоговое законодательство признало целесообразным замораживание денежных средств, находящихся на

текущих или иных счетах в размере более 5 процентов от суммы задолженности.

Данная процентная сумма предусмотрена и в другой норме Налогового Кодекса. Так, согласно 2-му абзацу статьи 60.1.2 Налогового Кодекса, при бесспорном списании средств с валютного счета налогоплательщика банк замораживает на валютном счете валютные средства в размере до 105 процентов указанной в распоряжении суммы по официальному курсу Центрального банка, установленному на этот день. Распоряжение исполняется после конвертирования налогоплательщиком валютных средств в манатах.

Как видно, в различных статьях Налогового Кодекса, для компенсации потерь, которые могут возникнуть по различным причинам, законодатель предусмотрел замораживание на 5 процентов больше суммы долга или суммы, указанной в распоряжении.

А это противоречит части II статьи 73 Конституции. По требованиям данной статьи, никто не может быть принужден к уплате налогов и других государственных сборов без предусмотренных законом оснований и сверх объема, указанного в законе.

Закрепленный в статье 73 Конституции принцип установления налогов и других государственных сборов лишь законом предусматривает, что налоги и другие сборы, должны быть установлены вступившим в силу законом, принятым в соответствии с законодательством. Замораживание же денежных средств по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте, в размере 105 процентов от суммы задолженности, предусмотрено статьей 65.2 Налогового Кодекса, что полностью соответствует требованиям статьи 73 Конституции.

Основываясь на вышеуказанном, Пленум Конституционного Суда приходит к выводу, что статья 65.2 Налогового Кодекса, предусматривающая дачу кредитной организации или лицу, осуществляющему банковские операции, являющееся исполнительным документом распоряжения о замораживании по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте денежных средств в размере 105 процентов от суммы задолженности, должна считаться соответствующей частям I и II статьи 13, статье 29 и части II статьи 73 Конституции.

Руководствуясь частями VII и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики,

П О С Т А Н О В И Л :

1. Статью 65.2 Налогового Кодекса Азербайджанской Республики, предусматривающую дачу кредитной организации или лицу, осуществляющему банковские операции, являющееся исполнительным документом распоряжения о замораживании по расходным операциям на текущих или иных счетах налогоплательщика в национальной или иностранной валюте денежных средств в размере 105 процентов от суммы задолженности, считать соответствующей частям I и II статьи 13, статье 29 и части II статьи 73 Конституции Азербайджанской Республики.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

**ON BEHALF OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
DECISION
OF THE CONSTITUTIONAL COURT
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

**On verification of conformity of Article 65.2 of the
Tax Code of the Republic of Azerbaijan with parts I and
II of Article 13, Article 29 and Article 73.2 of the
Constitution of the Republic of Azerbaijan**

17 March 2016

Baku city

The Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan composed of Farhad Abdullayev (Chairman), Sona Salmanova, Sudaba Hasanova, Jeyhun Garajayev, Rafael Gvaladze (Reporting Judge), Mahir Muradov and Kamran Shafiyev;

attended by the Court Clerk – Faraid Aliyev,

the representative of the applicant body – Mahir Mammadov, Head of the Science-Analytical Department of the Commissioner for the Human Rights (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan,

the representatives of the respondent body – Rovshan Muradov, Head of Sector of Economical Legislation Department of Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan,

the specialists – Azer Huseynov, Judge of Administrative Economical Board of the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan, Nuraddin Mustafayev, Judge of Administrative Economical Board of Court of the Appeal of Baku city, Ramiz Gasimzade, Head of Department for Organization of Lawsuits of Head Office of the Ministry of Taxes of the Republic of Azerbaijan;

in accordance with the Article 130.7 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan examined in open judicial session via special constitutional proceedings the case on request of the Commissioner for the Human Rights (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan on the verification of the conformity of Article 65.2 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan with parts I and II of Article 13,

Article 29 and Article 73.2 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

Having heard the report of Judge Rafael Gvaladze, the arguments of representatives of applicant and the respondent, the specialists opinion and having considered materials of the case, Plenum of the Constitutional Court

DETERMINED AS FOLLOWS:

The Commissioner for the Human Rights (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan having appealed to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitutional Court) asked the Constitutional Court for verification of conformity of Article 65.2 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Tax Code) with parts I and II of Article 13, Article 29 and Article 73.2 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitution).

In the request it was specified that according to Article 52.1 of the Tax Code, upon the decision on attraction of the taxpayer to liability for violation of the tax legislation, the relevant tax authority, in accordance with procedures established by Article 65 of this Code, or via the court collect from liable party all financial sanctions in accordance with this Code.

According to Article 65.1 of the Tax Code if a taxpayer did not implement his/her tax obligation within timeframe specified by this Code, the tax authority shall send to the taxpayer the notification on payment within 5 days of taxes, interests and applied financial sanctions, calculated or re-calculated in accordance with this Code.

The Article 65.2 of the given Code provide that in other cases on the charged or overcharged taxes, interests and applied financial sanctions, tax authority gives to the credit organization or person engaged in banking operations, the order, being the executive (payment) document to freeze the funds at the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency in the amount of 105% of the debt and covering debit operations.

According to the applicant, provisions of Article 65.2 of the Tax Code contradicting with requirements of parts I and II of the Article 13, Article 29 of the Constitution, Article 152 of the Civil Code of

the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Civil Code), violating the property right of the taxpayer, limits his right of free disposal of property without the judgment.

The applicant also considers that according to the specified article, the taxpayer on the accrued taxes and the applied financial sanctions is forced to pay a tax, over 100 percent, and in addition 5 percent, and it, making a contradiction with Article 73.2 of the Constitution, interferes with development of free business.

In connection with the request, the Plenum of the Constitutional Court considers necessary to note the following.

According to parts I and II of Article 13 of the Constitution the property in the Republic of Azerbaijan is inviolable and is protected by state. The property may be state, private and municipal. According to Article 155.3 of the Civil Code, funds of the state budget are property of the Republic of Azerbaijan.

In Article 9.1.1 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Budgetary System” it is shown that the income of the state budget consists of the state taxes. According to Article 8 of this Law, the purpose of the state budget of the Republic of Azerbaijan consists in ensuring of collecting and use in the order established by the legislation of financial means for the solution of economic, social and other strategic programs and problems of the country, implementation of functions of the state. And also according to Article 9.2 of this Law, collecting of income of the state budget is carried out according to the Tax Code and other acts.

In Article 11 of the Tax Code it is established that taxes are a compulsory, individual and non-refundable payment made to the state or local budget in the form of collection of monetary means from taxpayers with the purpose of providing the financial basis to the state and municipal activities.

Apparently from requirements of the law, necessity, identity and gratuitousness of payments of natural and legal entities is the main sign of taxes that differentiate them from other obligatory payments.

Payment of taxes established by law as well as interests rates added according to the Code, the applied financial sanctions and other obligatory payments are defined as a duty of taxpayer (Article 16.1.1 of the Tax Code).

According to Article 23.1.6 of the Tax Code providing in accordance with procedure established by the legislation, payments to the state budget, interests, financial sanctions and administrative penalties that are not paid in due time refers to the rights of tax authorities. According to Article 24.0.1 of this Code, tax authorities are obliged to ensure that taxes are correctly calculated and paid in full and on time, to follow completely the tax legislation.

According to Article 63.2 of the Tax Code when taxpayer does not agree with amount of tax calculated that he has to pay he may without stopping the tax payment submit the complaint to the relevant executive authority performing the tax control or the court.

As it is stated above, according to Article 65.1 of the Tax Code if the taxpayer did not implement the tax obligation within timeframe specified by this Code, the tax authority shall send to the taxpayer the notification on payment within 5 days of taxes, interests and applied financial sanctions, calculated or re-calculated in accordance with this Code.

Under Article 65.2 of this Code, in case of not payment of taxes in time, established by the Tax Code, tax authority as a way of deduction of debts on taxes, gives concerning the current or other accounts in national or foreign currency of the taxpayer one of the following orders:

- on deduction of a debt on taxes with current or other accounts in national or foreign currency of the taxpayer in the state budget;
- on freezing on debit transactions on the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency of money of 105 percent from the debt sum.

Upon the demand of the specified article, orders of tax authority are considered as the executive document, obligatory for the credit institutions or persons that are carrying out the bank operations. Choosing of any of these orders depends also on charge by tax authority or the taxpayer.

Thus, the order for collecting to the state budget from the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency of debts on taxes, percent and financial sanctions, is given in the following cases:

– in case of taxpayer's failure to effect payment of calculated and declared tax by the due date taking into account Article 65.1 of this Code;

– if after receipt of the notice indicated in Article 65.1 of this Code, the taxpayer within 30 calendar days shall not apply to the court with complaint as per the taxes, interests and financial sanctions applied by the tax authority;

– according to the relevant court judgment;

– in case of availability of the written consent of the taxpayer., concerning the taxes added by tax authority, percent and a debt according to the applied financial sanctions (Article 65.2.1 of the Tax Code).

In case of not payment of taxes in time, the tax authority as a way of deduction of the debts on taxes consisting of the accrued taxes, percent and the applied financial sanctions gives the order about freezing of debit transactions on the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency of money of 105 percent from the debt sum.

Due to arguments of request for violation of the property right affirmed by the Constitution when giving by tax authority without the judgment of the order for collecting of unilaterally money from the current or other accounts of the taxpayer, the Plenum of the Constitutional Court considers necessary once again to consider the legal status created under the position of the Constitution and this question.

According to parts I, II and IV of Article 29 of the Constitution everyone has the right to own property. Everyone might possess movable and real property. Right of ownership envisages the right of owner to possess, use and dispose of the property himself/herself or jointly with others. Nobody shall be deprived of his/her property without decision of law court. Total confiscation of the property is not permitted. Alienation of the property for state needs is permitted only after preliminary fair reimbursement of its cost.

In Article 73 of the Constitution it is indicated that everyone must pay taxes and other state duties in-time and in full volume as required. Nobody may be forced to pay taxes and other state duties if they are not envisaged in the law and in excess of amount specified therein.

The Constitution, along with rights and freedoms, defines also other duties following from them and does not exclude possible lawful and thorough intervention at implementation of the rights. However lawful intervention in any right including in the property right, has to be proportional, has to be carried out with achievement of fair balance between the general interest of society or state and protection of constitutional rights of an individual.

In the decision of the Plenum of the Constitutional Court dated August 6, 2002 “On interpretation of the Articles 49.3 and 49.6 of the Tax Code” it is specified that despite of fact that financial means intended for payment to state budget are in personal property of a taxpayer, he/she has no right to dispose of them at discretion, and these means regularly have to be transferred into the state budget. Otherwise rights and interests of other persons protected by law as well as the state’s ones can be violated.

Duty to pay taxes reflects common interests of society. State has a responsibility to take measures as to regulation of tax relations with a view of protection of lawful rights and interests with respect to not only taxpayers but also other members of society.

Therefore tax withholding should be regarded not as the groundless deprivation of taxpayer of his/her property, but as a lawful taking of fixed part of property, that is the constitutional duty.

It should be noted that this legal provision of the Plenum of the Constitutional Court coincides with norms of the section LII of the Civil Code governing the relations connected with the bank account.

Thus, according to Article 964.2 of the Civil Code establishing the base of deduction of monetary funds from account, without order of a client, deduction of his/her monetary funds from his/her account is allowed in presence of one of the following bases:

- judgment concerning deduction of monetary funds;
- cases established by law;
- cases provided by contract between bank and client.

As evident from sense of this article, one of the bases of deduction of monetary funds from account is existence of cases established by legislation.

Such cases are specified also in Article 14 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Social Insurance”, in Article 5.1 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Execution”.

According to Article 82.2 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Administrative Proceeding”, the administrative body that has adopted the administrative act, makes the determination on the direction of the requirement of execution. In this case, adjudication for the direction of the requirement of execution is not required. In case of the direction of the requirement of execution, the determination for execution and the last goes to directly executive official who, without the judgment, carries out executive actions.

As it has been noted, payment of the taxes established by the law and also added according to the present Code of percent, the applied financial sanctions and other obligatory payments, is established as a duty of the taxpayer. For the purpose of compensation of damage caused to the budget as a result of not execution of this duty, the legislation defines coercive measures and means in the Tax Code.

Thus, according to requirements of Articles 23.1.7 and 65.2 of the Tax Code, tax authorities have the right to give to banks or other credit institutions the order which is the executive (payment) document to organize collection of administrative penalties for collecting in the state budget from settlement, currency or other accounts of taxpayers of shortages and percent, the applied financial sanctions on taxes.

At the same time there is a freezing of money on debit transactions on the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency, of 105 percent from the debt sum.

The Plenum of the Constitutional Court considers that such freezing cannot be estimated as violation of the property rights of the taxpayer. Leaning on the legal position formed in the mentioned decision, the Plenum of the Constitutional Court once again accents that in spite of the fact that the sum of money transferred into the state budget is in personal property of the taxpayer, he/she has no rights to dispose of this money at his/her own discretion.

And it shows that the property, in the form of a certain sum of money of the taxpayer which he has to pay to the state budget and for this reason has no rights to dispose of it, and the property which is in personal property and provided by the Article 29 of the Constitution differ from each other.

Here it is also necessary to consider that Article 60 of the Constitution and Article 62 of the Tax Code, provide the right of the

taxpayer of appeal in court of the decision and action (or inaction) of tax authorities and their officials.

Existence of subsequent judicial supervision as security measure with respect to rights of taxpayer, proves not a contradiction to requirements of the Constitution concerning an order of indisputable deduction of tax payments.

Obligatory deduction of taxes, in itself does not violate a property right, and measures specified in Article 65.2 of the Tax Code, directed to deduction by tax authorities, cannot be estimated as property right violation.

In connection with the request the arguments connected with freezing of money on debit transactions on the current or other accounts of the taxpayer in national or foreign currency of 105 percent from the debt sum, the Plenum of the Constitutional Court notes that according to point 15 of part 1 of Article 94 of the Constitution, the general rules on bases of financial activity, taxes, duties and collecting are established by the legislation.

This Code establishes the tax system of the Republic of Azerbaijan, general principles of taxation in the Republic of Azerbaijan, rules for determining, payment and collection of taxes, the rights and responsibilities of taxpayers and state tax authorities, as well as other parties with respect to taxation procedures, tax control forms and methods, liability for tax law violations and the procedures for lodging complaints against unlawful actions (inactions) committed by tax agencies and officials thereof (Article 1.1 of the Tax Code).

According to Article 59.1 of the Tax Code for failure to pay the tax or current tax payment in period stipulated by the present Code, the interest at rate 0,1% of the amount of tax or current tax payment shall be withheld from the taxpayer or tax agent for each day of delay.

According to Article 59.1 of the Tax Code the interest rates established by the Article 59.1. of this Code shall be applied with respect to payments for whole period of delay but not more than for one year.

Apparently from an essence of the specified article, as a result of charge of percent, the sum of the challenged tax debt can change every day. Also the percent added on any amount of a tax which is

not paid within one year can increase up to 36,5 – 36,6%. Only for this reason, for the purpose of protection of possibility of restoration of losses (on an equal basis with unpaid percent, and the added percent) to which the state budget can be subject, freezing of the money which is on current or other accounts of the taxpayer of more than 5 percent from the debt sum is considered as expedient.

Such sum of percent is provided also in other norms of the Tax Code. Thus, according to paragraph 2 of Article 60.1.2 of the Tax Code in the case of undoubted deduction of funds from the taxpayer's currency account the bank freezes on the currency account the funds at the value of 105 percent of the amount specified in the instructions at the rates established by the Central Bank at the date of payment. The instruction shall be fulfilled upon converting the currency funds of the taxpayer into manats.

Apparently, in different articles of the Tax Code, a share of compensation of losses that can arise for various reasons, freezing of a debt or the sum, over 5 percent from the sum specified is provided. It creates a contradiction with Article 73.2 of the Constitution. According to this article, nobody may be forced to pay taxes and other state duties if they are not envisaged in the law and are in excess of amount specified therein.

The principle of establishment by law of taxes and other state payments enshrined in Article 73 of the Constitution specifies that taxes and other payments are accepted according to legislation and have to be established by law that has come into force. Thus freezing of money on debit transactions on current or other accounts of the taxpayer, of 105 percent from the debt sum, is provided in national or foreign currency by the Article 65.2 of the Tax Code and completely conforms with requirement of Article 73 of the Constitution.

Proceeding from the aforementioned, the Plenum of the Constitutional Court has come to conclusion that Article 65.2 of the Tax Code providing for issuance by credit institution or by a person carrying out bank operations, the order being an executive document about freezing of moneys on debit transactions on the current or other accounts of a taxpayer in national or foreign currency of 105% from the debt sum has to be considered as corresponding to parts I and II of Article 13, Article 29 and part II of Article 73 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

Being guided by parts VII and IX of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and Articles 52, 62, 63, 65-67 and 69 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On the Constitutional Court”, the Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

DECIDED:

1. To consider Article 65.2 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan providing for issuance by credit institution or by person carrying out bank operations of the order being an executive document for freezing of money on debit transactions on current or other accounts of a taxpayer in national or foreign currency of 105 percent from the debt sum as corresponding to parts I and II of Articles 13 and 29 as well as part II of the Article 73 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

2. The decision shall come into force from the date of its publication.

3. The decision shall be published in “Azerbaijan”, “Respublika”, “Xalq Qazeti” and “Bakinskiy Rabochiy” newspapers, and “Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan”.

4. The decision is final, and may not be cancelled, changed or officially interpreted by any body or official.

Fərhad ABDULLAYEV
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin sədri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasından 19 il keçir

“Konstitusiya Məhkəməsinin simasında milli dövlətçiliyimizi, Konstitusiyaya əsaslanan hüquq qaydasını, ən əsası isə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını həqiqətən müdafiə edən mötəbər təsisata malikik”.

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycan xalqının
Ümummilli Lideri
14 iyul, 2003-cü il

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasında ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının – Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının növbəti ildönümü tamam olur.

Ölkəmizdə ümumilikdə konstitusionalizm ideyalarının inkişaf etdirilməsi, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin simasında konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılması, onun müstəqilliyinin təmin edilməsi xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin adı ilə bilavasitə bağlıdır. Müasir Azərbaycan dövlətinin memarı, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışından sonra siyasi sabitliyin təmin olunması ölkə həyatının bütün sahələrində genişmiqyaslı islahatların aparılmasına şərait yaratdı. Vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlət quruculuğunu inkişafının başlıca istiqaməti kimi seçən Azərbaycan dövləti qısa

müddətdə irimiqyaslı qanunvericilik islahatlarını reallaşdıraraq beynəlxalq birliyə sürətli inteqrasiya sahəsində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etdi. Başlanılmış köklü hüquqi islahatlar çərçivəsində ən mühüm hadisələrdən biri, şübhəsiz ki, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi olmuşdur. Beləliklə, ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanmış bu tarixi sənəd dövlətçiliyimizin inkişafında yeni səhifə açdı.

Konstitusiyanın qəbulu cəmiyyət və dövlət həyatında demokratik dəyişikliklər üçün geniş imkanlar açaraq insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmış, ictimai həyatın bütün sahələrinin inkişafına təkan vermiş, ölkəmizdə müasir dünyəvi və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu tələblərinə cavab verən dövlətçiliyin formalaşması işində mühüm addım olmuşdur. Əsas Qanun ictimai münasibətlər sistemində dövlətin roluna məhz müasir cəmiyyətin tələbləri baxımından yanaşaraq, dövlətin ali məqsədinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi olduğunu müəyyənləşdirmişdir. Bununla da, Əsas Qanunun ən geniş fəslə əsas insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını əks etdirən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası məhz vətəndaşların mənafələrinə xidmət etdiyini ən yüksək səviyyədə bəyan etdi.

Konstitusiya qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edir, Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir, siyasi sabitliyin və milli, dini və yaxud etnik mənsubiyyətdən asılı olmayaraq həmrəyliyin qarantı qismində çıxış edir və hazırda hər bir demokratik dövlət üçün aktual olan cəmiyyətimizin multikulturalizm konsepsiyasının əsasları məhz Konstitusiyada təsbit edilmiş fundamental dəyərlərə əsaslanır.

Konstitusiya, həmçinin dövlət quruluşunun əsaslarını, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət arasındakı münasibətlərin hüquqi çərçivələrini, siyasi sistemin təşkili prinsiplərini, hakimiyyətlərin bölünməsinə, hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərini və fəaliyyət qaydalarını müəyyənləşdirir. Konstitusiya həm də cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinə dövlətin müdaxiləsinin meyarlarını və belə müdaxilənin mümkün hədlərini dəqiqləşdirir, həmçinin bu sahədə dövlət siyasətinin ümumi istiqamətlərini müəyyən edir.

İstənilən demokratik hüquqi dövlətdə Konstitusiya digər hüquqi aktlara nisbətən daha stabil və statik sənəd olmasına baxmayaraq,

həmin stabillik və statiklik heç də onun tamamilə dəyişilməzliyi demək deyildir. Belə ki, Konstitusiyanın qəbulu zamanı onun tənzim etmə predmetini təşkil edən ictimai münasibətlər və bu münasibətlərin tərkib hissəsi olan hüquqi, siyasi, sosial və iqtisadi vəziyyət müşahidə edilən tərəqqi əsasında dəyişdikcə, eyni zamanda, ictimai münasibətlər inkişaf etdikcə konstitusiyaların da təkmilləşdirilməsi, onlara müəyyən əlavələrin və dəyişikliklərin edilməsi zərurəti meydana çıxır. Bu baxımdan 24 avqust 2002-ci il və 18 mart 2009-cu il tarixlərində keçirilmiş ümumxalq səsverməsi – referendumlarda insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması, eyni zamanda, ölkəmizdə demokratik dəyərlərin gücləndirilməsi zərurətindən irəli gələrək Konstitusiyanın mətninə əhəmiyyətli əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir. 2009-cu ildən keçən 7 il ərzində isə dövlətimizin müasir ictimai-siyasi və hüquqi həyatında olan dəyişikliklər, həmçinin iqtisadi, siyasi, hüquqi islahatların kifayət qədər dərinləşməsi və ictimai münasibətlərin daha da inkişafı Əsas Qanunda yenidən bir sıra əlavə və dəyişikliklərin edilməsini obyektiv tələbata çevirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 iyul 2016-cı il tarixli Sərəncamına əsasən, “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktının layihəsi rəy verilməsi üçün Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim edilmiş və Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 25 iyul 2016-cı il tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının mətnində dəyişikliklər edilməsi haqqında təkliflərinə müsbət rəy vermişdir.

Əminliklə deyə bilərik ki, Konstitusiyaya edilən əlavə və dəyişikliklər demokratik hüquqi dəyərlərə və konstitusionalizm prinsiplərinə uyğun olmaqla, əsas insan hüquq və azadlıqlarının daha dolğun şəkildə təsbiti və müdafiəsinə, bu sahədə dövlətin və bələdiyyələrin məsuliyyətinin artırılmasına, həmçinin ali dövlət hakimiyyəti, məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının və bələdiyyələrin işinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmişdir.

Əsas Qanuna edilən əlavə və dəyişikliklərdə əksini tapan məsələlərin əksəriyyəti məhz insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı qorunmasını, onların həyat şəraitinin daha da yaxşılaşdırılmasını və bir sıra digər sosial məzmunlu məqamları özündə ehtiva edir. Belə ki, Konstitusiyanın 24-cü maddəsinə insan ləyaqətinin qorunması və ona hörmət edilməsi, hüquqlardan sui-istifadəyə yol verilməməsi

prinsiplərinin, 25-ci maddəsinə sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqlarının qorunması ilə bağlı müddəanın əlavə edilməsi, həmçinin 32-ci maddəsində şəxsi toxunulmazlıq hüququ, yəni fərdi məlumatların qorunmasına etibarlı təminat yaradılması, 36-cı maddəsində əmək müqaviləsi əsasında işləyən şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla lokautun qadağan edilməsi kimi mütərəqqi əlavə və dəyişikliklər xüsusilə qeyd olunmalıdır.

Bununla yanaşı, Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin yeni redaksiyada verilməsi və bu maddəyə “Hər kəsin hüququ var ki, onun işinə qərəzsiz yanaşsın və həmin işə inzibati icraat və məhkəmə prosesində əqlabatan müddətdə baxılsın” məzmunlu hissənin əlavə edilməsi hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı ilə bağlı çox mühüm dəyişikliklərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir. İşə əqlabatan müddətdə baxılması ədalət mühakiməsinin əsas prinsiplərindən biri olmaqla bir sıra beynəlxalq hüquqi aktlarda, o cümlədən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsində öz əksini tapmışdır.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə edilən bu dəyişiklik insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli və təsirli müdafiəsini, bütövlükdə məhkəmə hakimiyyətinin daha effektiv fəaliyyətini təmin edərək, mümkün neqativ halların qarşısını alacaq mühüm normalardan biridir.

Əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan Prezidentinin irəli sürdüyü təşəbbüslə 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş referendum nəticəsində Əsas Qanuna edilmiş əlavə və dəyişikliklər, həmçinin dövlətimizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə, xüsusilə “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasında, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnda əksini tapan prinsipləri nəzərə alır.

Hüquq sisteminin fəaliyyətinin müasir və mütərəqqi prinsiplər əsasında təkmilləşdirilməsindən bəhs edərkən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncamını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Dövlətimizin başçısının imzaladığı bu Sərəncam vətəndaşların hüquq və

azadlıqlarının müdafiəsi və təmin edilməsinin ədalət mühakiməsinin əsas məqsədlərindən biri olduğunu bəyan edərək, dövlətimizin demokratik dəyərlərə daimi sadıqlığını bir daha təsdiq etdi.

Məlumdur ki, 1995-ci ildə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının dövlət və hüquq sisteminə gətirdiyi mühüm yeniliklərdən biri də müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin yaradılması olmuşdur. Əsas Qanunda təsbit edilmiş hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinə müvafiq olaraq, məhkəmə hakimiyyəti orqanları keyfiyyətə yeni funksiyalar əldə etmiş və ümumilikdə dövlət hakimiyyəti sisteminin zəruri tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu baxımdan məhz o dövrdə hüquqi dövlət quruculuğunun müasir meyillərindən çıxış edilərək ölkəmizdə ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin təsis edilməsinin nəzərdə tutulması, bu təsisatın dövlət hakimiyyəti sistemində yerinin və rolunun müəyyənləşdirilməsi olduqca mütərəqqi və əhəmiyyətli hadisə idi.

Fəaliyyətə başladığı ilk gündən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Konstitusiya Məhkəməsi üçün müasir və davamlı normativ fundament yaradaraq, konstitusiya ədalət mühakiməsinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi üçün etibarlı təməl olmuşdur.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi müasir hüquqi dövlət sisteminin mühüm təsisatlarından biri olan ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanıdır. Konstitusiya nəzarətinin yurisdiksiyasına normativ hüquqi aktların geniş spektri daxildir. Bu da öz növbəsində Konstitusiya və qanun normalarının şərh, qəbul edilən müvafiq aktların Konstitusiyaya uyğunluğunun yoxlanılması vasitəsilə hüququn inkişafı baxımından olduqca əhəmiyyətli funksiyaların həyata keçirilməsi deməkdir.

Konstitusiya Məhkəməsi yoxlanılan normanın və ya onun hər hansı bir hissəsinin Konstitusiyaya, yaxud özündən üstün hüquqi qüvvəyə malik akta uyğun olmadığını müəyyənləşdirdikdə onu qüvvədən düşmüş elan edir. Bununla da həmin normativ hüquqi aktın müvafiq müddəası öz hüquqi qüvvəsini itirir və tətbiq edilmir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən hər hansı bir hüquq normasının Əsas Qanuna uyğunsuzluğu müəyyən edildikdə qanunvericilikdə müvafiq boşluq yarana bilər. Belə hallarda,

münasibətlərin tənzimlənməsi vacibliyindən irəli gələrək, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu öz qərarında qanunverici tərəfindən yeni hüquq normasının qəbul edilməsinə qədər müvəqqəti qaydalar müəyyən edə bilər. Konstitusiya prinsiplərinə əsaslanan həmin qaydalar hüquq tətbiqedici orqanların praktik fəaliyyəti üçün böyük fayda daşıyır.

Konstitusiya Məhkəməsinin mühüm səlahiyyətlərindən biri Konstitusiyanın və qanunların şərhidir. Belə ki, Konstitusiyanın ali hüquqi qüvvəyə malik olması və onun normalarının üstünlüyü onlara verilən şərhin xüsusi qaydasını şərtləndirir. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Konstitusiya və qanunlara verilən şərhin əsas məqsədi Konstitusiya və qanunların müvafiq müddələrinin başa düşülməsində qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması, hüquqi göstərişlərin həqiqi mənasının və məzmununun müəyyən edilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi bu səlahiyyətini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sorğusu və ümumi məhkəmələrin müraciəti əsasında həyata keçirir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi bəzən baxdığı işlərdə hər hansı bir məsələnin hakimiyyətin digər qollarından birinin səlahiyyətinə aid olduğunu aşkar etdikdə, həmin orqanlara Məhkəmənin qərarından irəli gələn müvafiq qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinə və əlavə tədbirlərin görülməsinə dair təkliflər və tövsiyələr verir. Konstitusiyanın aliliyinin, insan və vətəndaşların qanuni maraqlarının, hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsində dayanaraq Konstitusiya Məhkəməsi dəfələrlə müvafiq hakimiyyət orqanlarına, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə qanunvericiliyin bu və ya digər normalarının təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrlə çıxış etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərindən bəhs edərkən fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən verilən fərdi şikayətləri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və siyasi iradəsi ilə 2002-ci ildə keçirilmiş konstitusiya islahatlarından və 2004-cü ilin yanvar ayında “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” yeni Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Konstitusiya Məhkəməsinin

də fərdi şikayətlər institutu fəaliyyətə başladı. Bu gün təcrübə onu göstərir ki, fərdi şikayət institutu Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinin səmərəli formalarından biri kimi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi baxımından olduqca faydalı və effektiv imkanlar yaradır.

Konstitusiya şikayətləri əsasında qəbul edilən Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında şəxsin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə təmin edilən hüquq və azadlıqların məhkəmə müdafiəsi, o cümlədən mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi, əmək, mənzil, sosial təminat hüquqları və s. mühüm məsələlərə dair əhəmiyyətli hüquqi mövqelər formalaşdırılmışdır.

Keçən fəaliyyət ili ərzində Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən sorğu, müraciət və konstitusiya şikayətləri əsasında bir sıra mühüm qərarlar qəbul edilmişdir.

Belə ki, ərizəçi Cavidan Qafarovun şikayəti üzrə “Validəynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 25 yanvar 2017-ci il tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, təhsil hüququ sosial hüquqdur və insan şəxsiyyətinin inkişafı və Konstitusiyada təsbit olunmuş bir sıra digər hüquq və azadlıqların reallaşdırılması üçün vacib şərtidir. Təhsil hüququnun həyata keçirilməsi ictimai həyatda aktiv və səmərəli iştirak etmək şəraitini yaratmaqla cəmiyyətə fayda gətirmək imkanını verir.

Qərarla vurğulanmışdır ki, Konstitusiyanın 42-ci maddəsində hər bir vətəndaşın pulsuz ümumi ali təhsil almaq hüququ nəzərdə tutulmasa da, bu maddə Konstitusiyadan irəli gələn sosial dövlət prinsipi ilə birlikdə götürüldüyü təqdirdə, qanunvericilikdə ali təhsilin iqtisadi əlçatanlığına dair bərabər təhsil imkanlarına şərait yaradan müəyyən tədbirlərin əks olunmasına gətirib çıxarır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, göstərilən məsələ qanunvericilik qaydasında həll edilənədək Konstitusiyanın müvafiq maddəsinin tələbləri əsas götürülərək, dövlət ali təhsil müəssisələrində ödənişli əsaslarla əyani formada təhsil alan şəxslər adıçəkilən Qanunun 1-ci maddəsinin 12-ci abzasında göstərilən səbəblərə görə 18 yaşına çatdıqdan sonra valideyn dəstəyindən məhrum olduqda, onların təhsil haqlarının ödənilməsi təhsil aldığla-

rı müddətdə (23 yaşınadək) “Təhsil haqqında” Qanunun 38.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq təmin edilməlidir.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilən “Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 28 mart 2017-ci il tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mülkiyyət hüququnun obyektini kimi torpağın Konstitusiyada təsbit olunmuş xüsusi əhəmiyyətini və ondan səmərəli istifadə edilməsinin vacibliyini nəzərə alaraq qeyd etmişdir ki, torpaq üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatı aparılarkən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı “Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Qanunda göstərilən tələblərə daha diqqətlə yanaşmalı, təqdim olunan sənədlərin qanunvericilikdə göstərilən tələblərə uyğun olub-olmamasının yoxlanılmasına xüsusi diqqət yetirməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mövcud hüquqi vəziyyəti nəzərə alıb Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin VI hissəsindən çıxış edərək qanunverici tərəfindən adıçəkilən Qanunun 15-ci maddəsində nəzərdə tutulan hüquqların dövlət qeydiyyatına alınmasından imtina hallarının təkmilləşdirilməsini məqsədemüvafiq hesab etmişdir.

Qərarda, həmçinin qeyd edilmişdir ki, torpaq sahəsi üzərində hüquqlar dövlət qeydiyyatına alınarkən torpağın kateqoriyasının müəyyən edilməməsi aşkar olunduqda, adıçəkilən Qanunun 14.1-ci maddəsinə uyğun olaraq qeydiyyat dayandırılı bilər. Torpaq sahəsi üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatına alınması üçün ərizənin baxılmamış saxlanılmasına və ya hüquqların dövlət qeydiyyatının dayandırılmasına səbəb olan hallar aradan qaldırıldıqda, qeydiyyat orqanı müvafiq qərar qəbul etməkdə haqlıdır.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilən “Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosesual Məcəlləsinin 28-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 12 aprel 2017-ci il tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulamışdır ki, işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan, məhkəmə aktı ilə maraqlarına toxunan şəxslərin şikayəti üzrə işə yenidən baxılması məhkəmə səhvlərinin, məhkəmə qərarlarının əsaslı olmamasının, maddi hüquq normalarının məhkəmə tərəfindən düzgün tətbiq edilməməsinin və ya prosesual qanunvericilik normalarının pozulmasının və ya digər məsələlərin yoxlanılması məqsədini daşımamalıdır. Bu zaman məhkəmənin

üzərinə düşən əsas vəzifə həmin məhkəmə aktı ilə maraqlarına toxunan şəxslərin pozulmuş hüquqlarının bərpa edilməsidir.

Həmin Qərarla Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, inzibati məhkəmə icraatına cəlb olunmamış, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktı ilə maraqlarına toxunan şəxsin məhkəməyə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi məqsədilə İnzibati-Prosessual Məcəllənin 28.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq üçüncü şəxs qismində işə cəlb edilməsi həmin şəxsin hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının əhəmiyyətli dərəcədə pozulduğu hallarda mümkün hesab edilə bilər. Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, bu şəxslərin Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsindən və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsindən irəli gələn məhkəməyə müraciət etmək hüququ qanunvericilik qaydasında tənzimlənməlidir.

Artıq qeyd edildiyi kimi, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin V hissəsinə müvafiq olaraq, hər kəs onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada Konstitusiya Məhkəməsinə pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsi məqsədi ilə şikayət verə bilər. Mütərəqqi prinsipləri ehtiva edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bu maddəsində işlədilən “hər kəs” ifadəsi Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını, eyni zamanda, əcnəbiləri və vətəndaşlığı olmayan şəxsləri də özündə ehtiva edir. Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun ən son qərarlarından biri Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının vətəndaşı Klark Qordon Morrisin şikayəti əsasında 26 may 2017-ci il tarixində qəbul edilmişdir. Qərarla Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin III hissəsində, həmçinin beynəlxalq hüquqi aktlarda təsbit edilmiş sərbəst hərəkət etmə, yaşayış yeri seçmə, ölkə ərazisindən kənara getmə kimi hüquqların məzmununa aydınlıq gətirərək qeyd etmişdir ki, bu hüquqların vacibliyinə baxmayaraq, onlar mütləq deyil və məhdudlaşdırıla bilər. Bu hüquqların məhdudlaşdırılması qanunçuluğun tələbinə cavab verməli, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məqsədilə tətbiq edilməli, mütənasib olmalı və bu konstitusiya hüquqlarının mahiyyətini dəyişməməlidir.

Qərarı qeyd edilmişdir ki, “İcra haqqında” Qanunun 84-1-ci maddəsinin müddəaları kifayət qədər ümumi ifadələrə malik olmaqla icra məmuruna geniş mülahizə sərbəstliyi vermişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulamışdır ki, icra məmurunun etdiyi hərəkətlər məhkəmə tərəfindən yoxlanılır və adıçəkilən hüququn müvəqqəti məhdudlaşdırılması yalnız məhkəmə qərarı ilə müəyyən olunur.

Həmin Qərarı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mütənasiblik konstitusiya prinsipindən çıxış edərək belə nəticəyə gəlmişdir ki, məhkəmələr borclunun ölkədən getmək hüququnun məhdudlaşdırılması barədə icra məmuru tərəfindən verilmiş təqdimatda bu cür tədbirin məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra edilməsi məqsədinə xidmət edəcəyinin əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirməlidir. Məhkəmələr belə təqdimata baxarkən işin bütün hallarını hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmalı, məhdudlaşdırmanın tətbiq edilməsinin zəruriliyini məhkəmə aktında əsaslandırmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun ən son qərarlarından biri Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında qəbul edilmişdir. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2 iyun 2017-ci il tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələrinin dispozisiyasında göstərilən hərəkəti (hərəkətsizliyi) hərbi qulluqçunun ilk dəfə etməsi onun barəsində aparılan ibtidai araşdırmanın cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya onun bu hərəkətinə (hərəkətsizliyinə) görə intizam tənbehi alması ilə nəticələnməsinə baxmayaraq, ikinci dəfə müvafiq olaraq altı ay və bir il ərzində eyni əməlləri təkrar törətməsi cinayət məsuliyyətinə səbəb olacaqdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət-Prosessual Məcəllənin müvafiq maddələrinə istinad edərək vurğulamışdır ki, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror təhqiqatçının və ya müstəntiqin qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək hüququna malikdir.

Sorğuda qaldırılan məsələ ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər ilk dəfə müvafiq olaraq üç gündən artıq, lakin on gündən az müddətə törədildiyindən cinayət tərkibinin olmamasına görə cinayət işinin başlanmasının

rədd edilməsi haqqında qərarın mövcudluğu həmin əməlin təkrar törədilməsinə görə cinayət işinin başlanmasına və şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə mane olmur.

Bu gün əminliklə deyə bilərik ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarlarında öz əksini tapan hüquqi mövqelər Konstitusiyanın əsasları, onun aliliyi və birbaşa hüquqi qüvvəsi prinsipləri nəzərə alınmaqla formalaşdırılır.

Müasir dövrdə istənilən konstitusiya nəzarəti orqanı qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri konstitusiya ədalət mühakiməsinin qabaqcıl inkişaf meyillərinin öyrənilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi də öz fəaliyyətində bu tendensiyaların izlənilməsinə və onların təcrübədə tətbiq edilməsinə hər zaman xüsusi önəm verir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu beynəlxalq təcrübəyə xüsusi diqqət yetirməklə, demək olar ki, qəbul edilən hər bir qərarında beynəlxalq hüquqi aktların, xüsusilə “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının müddəalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna, eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sənədlərə, xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanlarının məhkəmə təcrübəsinə istinadlar edir. Bu cür hüquqi istinadların edilməsi öz növbəsində daha da keyfiyyətli məhkəmə qərarlarının qəbul edilməsinə, həmçinin bu qərarların düzgün əsaslandırılmasına xidmət edir.

Artıq 30 ilə yaxındır ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı törədilmiş təcavüzün nəticəsində Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan ərazilər Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Zəbt edilmiş torpaqların azad edilməsi ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi və beynəlxalq hüquq sahəsində mütləq qüvvəyə malik olan 4 qətnamənin Ermənistan siyasi rəhbərliyi tərəfindən açıq-aşkar olaraq bu günə kimi icrasına məhəl qoyulmur. Məhz bu prosesin davamı olaraq Ermənistan siyasi rəhbərliyi tərəfindən beynəlxalq hüquq normalarına göstərilən hörmətsizliyin nəticəsi olaraq Azərbaycanın dinc vətəndaşlarına qarşı erməni silahlı qüvvələri tərəfindən dəfələrlə kütləvi qırğınlar törədilmişdir.

2016-cı ilin aprel döyüşlərindən sonra Azərbaycan ordusu apardığı uğurlu əməliyyatların nəticəsində məğlubiyyətlərinin qaçılmazlığını dərk edərək Ermənistan silahlı qüvvələri artıq azyaşlı uşaqlara qarşı hərbi cinayətlər törətməyə hazır olduqlarını nümayiş etdiriblər. 2017-ci ilin iyul ayının 4-də Füzuli rayonunun Alxanlı kəndində qət-

lə yetirilən dinc soydaşlarımız, o cümlədən azyaşlı uşağın öldürülməsi bunu bir daha sübut edir.

Erməni hərbiçilərinin hərəkətləri yalnız hərbi cinayətlər kimi qəbul oluna bilər və bu cür cinayətlərə qarşı müddətin keçməsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə tətbiq edilməməlidir. Biz hamımız dərk edirik ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğal olunmuş Azərbaycan torpaqları tezliklə azad olunacaq. Azərbaycanın ərazisində törədilmiş hərbi və insanlığa qarşı cinayətlərə görə Ermənistan siyasi və hərbi nümayəndələri xüsusi beynəlxalq məhkəmələr tərəfindən məsuliyyətə cəlb olunacaqlar.

Qarşıdan gələn 2018-ci ildə Konstitusiya Məhkəməsi 20 illik yubileyinə qədəm qoyur. Hüquq sistemimiz üçün nisbətən yeni təsisat olmasına baxmayaraq, fəaliyyət göstərdiyi bu illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsi Əsas Qanunun fundamental prinsiplərinin təmin edilməsi, insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində effektiv fəaliyyəti ilə ali dövlət orqanları sırasında öz layiqli yerini tutmağa nail ola bilmişdir. Məhkəmənin bu fəaliyyəti xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş və bu gün də Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilən quruculuq və demokratikləşmə prosesləri nəticəsində mümkün olmuşdur. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 5 illiyi münasibətilə ulu öndər Heydər Əliyevin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Məhkəmənin 10 illik yubileyi, həmçinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 20 illik yubileyi ilə bağlı göndərdiyi təbrik məktublarında Məhkəmənin fəaliyyətinə yüksək hüquqi qiymət verilməsi, həmçinin etimadın nümayiş etdirilməsi hamımız üçün olduqca qürurvericidir.

Fərəh hissi ilə qeyd edilməlidir ki, bu gün Azərbaycan sürətlə inkişaf edən, dünya birliyində özünə layiqli yer tutmağı bacaran, eyni zamanda, regionun müstəqil siyasət yürüdən bir dövlətidir. Azərbaycan dövlətinin başçısı İlham Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə xalqımız tarixi nailiyyətlərə imza atır, Azərbaycan öz inkişafının keyfiyyətə yeni, daha yüksək mərhələsinə qədəm qoyur. Heç də təsadüfi deyildir ki, son illər Azərbaycan bir sıra dünya miqyaslı tədbirlərə ev sahibliyi edir. 2011-ci ildən etibarən Bakıda keçirilən ənənəvi Beynəlxalq Humanitar Forum qlobal xarakterli məsələlərə dair fikir müba-

dilələri və müzakirələri aparmaq məqsədilə tanınmış dövlət xadimləri, Nobel mükafatı laureatları və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların rəhbərlərini – dünyanın siyasi, elmi və mədəni elitesini bir araya toplayan dünya nüfuzlu bir tədbir kimi tanınmışdır. 2015-ci ildə birinci Avropa Oyunlarının, 2016-cı ilin sentyabr ayında 42-ci Ümumdünya Şahmat Olimpiadasının, bu il isə IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının, həmçinin Formula-1 yarışlarının məhz Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın həm də yüksək səviyyədə inkişaf etmiş idman ölkəsi olduğunu bir daha təsdiq etmişdir.

Bu cür dünya əhəmiyyətli və mötəbər idman yarışlarının, habelə digər beynəlxalq siyasi, iqtisadi və mədəni tədbirlərin keçirilməsi bir daha nümayiş etdirdi ki, dünya birliyi inkişaf etmiş dövlətlərin tamhüquqlü üzvü olan Azərbaycanı sivil, tolerant, hüquqi, demokratik və açıq cəmiyyətə malik olan bir dövlət kimi tanıyır.

Biz hamımız dünyada müşahidə edilən iqtisadi və siyasi turbulenti-likdən layiqincə çıxan ölkəmizin yeni inkişaf və davamlı tərəqqisinin şahidiyik. Bu uğurlu proseslər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın adları ilə bağlıdır.

Əminik ki, Konstitusiyanın qoruyucusu və aliliyinin təminatçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesinə, Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, insan hüquqlarının və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi işinə Konstitusiya Məhkəməsi öz fəaliyyəti ilə bundan sonra da töhfəsini verməkdə davam edəcəkdir.

TƏDBİRLƏR

İyul ayının 14-ü Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin yaradılmasının 19-cu ildönümüdür. Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Konstitusiyə Məhkəməsi 1998-ci il iyul ayının 14-də fəaliyyətə başlayıb.

Bu münasibətlə Konstitusiyə Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev başda olmaqla, Konstitusiyə Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın məsul əməkdaşları iyul ayının 14-də Fəxri xiyabana gələrək xalqımızın ümummilli lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin xatirəsini dərin ehtiramla yad edib, məzarı önünə əklil və gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla anılıb, məzarı üzərinə tər çiçəklər düzülüb.

SƏFƏRLƏR

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin tamhüquqlu üzvü olduğu Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Ümumdünya Konfransının (Təşkilatının) katibliyi funksiyalarını həyata keçirən Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının və Litva Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Dainus Jalimasın dəvəti ilə qurumun IV Konqresində iştirak etmək üçün Litvada səfərdə olub.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Ümumdünya Konfransının (Təşkilatının) 2009-cu ildən tamhüquqlu üzvüdür. Hazırda 111 ölkənin Konstitusiya Məhkəməsinin üzv olduğu Təşkilatın konqresləri hər üç ildən bir keçirilir. Katibliyin funksiyaları isə Avropa Şurası Venesiya Komissiyası tərəfindən icra olunur.

Konqresin açılışında Litva Respublikasının Prezidenti xanım Dalya Qribauskaite, parlamentin və Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi, Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının sədri Canni Bukikkio və Təşkilata üzv

olan 111 ölkənin Konstitusiya məhkəmələrinin rəhbərliyi və hakimləri iştirak ediblər.

Litva Respublikasının Prezidenti tədbir iştirakçılarını salamlayaraq, Konstitusiya məhkəmələri arasında məhkəmə-hüquq əməkdaşlığının vacibliyini qeyd edib, müasir dünyada müşahidə edilən hüquqi və siyasi aspektləri xüsusi vurğulayıb.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin sədrlik etdiyi “Hüququn aliliyinə dair yeni çağırışlar” mövzusunda sessiyada ölkəmizdə qanunun aliliyi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər barədə məlumat verilib. Sessiyada çıxış və məruzələrə dair mülahizələrdə müasir dünyada dövlətdaxili sistemdə hüquqi sabitliyin qorunmasında Konstitusiya məhkəmələrinin fəaliyyətinin vacibliyi qeyd edilib.

Konqresin sonunda Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Ümumdünya Konfransının (Təşkilatının) IV Konqresinin Kommunikasiya qəbul edilib. Sənəddə konstitusiya ədalət mühakiməsinin hüququn aliliyinin təmin edilməsində rolu, konstitusiya prinsiplərinin müdafiəsinin vacibliyi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında Konstitusiya məhkəmələrinin rolu və digər hüquqi məsələlər əksini tapıb.

Tədbirdə qəbul edilmiş qərara əsasən, Təşkilatın növbəti – V Konqresi Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasında keçiriləcək.

Səfər çərçivəsində Fərhad Abdullayev Konqresdə iştirak edən bir çox ölkələrin Konstitusiya məhkəmələrinin sədr və hakimləri ilə görüşlər keçirib, məhkəmə praktikası ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıb.

Rəsmi tədbirlərdə Azərbaycanın Litvadakı səfiri Həsən Məmmədzadə iştirak edib.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Buraxılışa məsul:
Murad Yusif-zadə

Redaktorlar:
Nazim Şahbazov
Kamran Yusifov
Murad Yusif-zadə
Fidan Xudiyeva
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Nigar Həmidova
Nigar Qələndərli

Çapa imzalanmışdır 30.11.2017. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 11. Tirajı 200.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində çap edilmişdir.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi 17.